Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

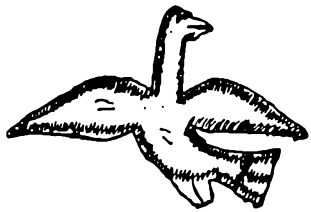
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

VESTFYNSK HJEMSTAVN 1995

VESTFYNSK HJEMSTAVN 1995

VESTFYNS HJEMSTAVNSFORENINGS ÅRBOG
65. ÅRGANG
REDIGERET AF ELLEN CHRISTENSEN-DALSGAARD
OG OPLYSNINGSUDVALGET

GUMMERUP, DECEMBER 1995

Forside: Lars Nielsen i huggehuset,
fotograferet af dennes plejesøn Georg Smith i 1930.
Ejendommen (nuværende Krogen 5 i Gummerup) fremtrådte
i gammel tid som en lille firlænget gård;
men udlængerne blev revet ned dels omkring 1933, dels i 1961.
Ifølge arkitekt Hans Krogs udredninger var det her,
digteren Ambrosius Stub fødtes i 1705.

Sat med Times
og trykt hos Midtfyns Bogtryk ApS, Ringe.

ISBN: 87-88647-19-6

Artikler, der ønskes optaget i
Vestfynsk Hjemstavn, bedes sendt til
Vestfyns Hjemstavnsforening,
Hjemstavnsgården,
Klaregade 23, Gummerup
5620 Glamsbjerg.

Åbningstider: April-oktober – dagligt kl. 10-17.
Tillige i påsken og skolernes efterårsferie.
November-marts – efter aftale.

Museets adresse: Vestfyns Hjemstavnsgård, Klaregade 23, Gummerup,
5620 Glamsbjerg, tlf. 64 72 16 00.

Medlemskontingent for 1996: 80 kr. Som medlem får man tilsendt årbogen Vestfynsk Hjemstavn (bogladepris 60 kr.). Endvidere har man hele året tillige med ægtefælle og børn under 14 år gratis adgang til Vestfyns Hjemstavnsgårds permanente udstillinger samt til museets særudstillinger.
Medlemskontingent uden årsskrift – 20 kr.

Indhold

Forord 5

Hans Krog:
Stub-slægten – almue eller overklasse? 6

Inge Rasmussen:
Om pil at plante 26

Børge Jensen:
Glimt fra tørvenes (foreløbig) sidste epoke 1940 - ca. 1960 28

Kirsten Ø. Rasmussen:
Oprettelsen af andelsmejeri i Dreslette 50

Verner Hansen:
Ole Madsens livserindringer 53

Torben Larsen:
Ved afskeden fra Ørsted d. 4. april 1905 63

Henrik Jørgensen:
Dagbog for Jacob Jensen 65

Ebbe Riber:
Fanden brøl'me Cens 89

Edward Jensen:
Niels Kjøngsdal. Politiassistent og forfatter (1879-1954) 93

Annelise Lindhard:
Træskibe i Assens Havn 96

Ellen Christensen-Dalsgaard:
Årets gang 97

Regnskab 1994 106
Specifikation af private gaver 108
Boganmeldelse 108
Museet forhandler 109
Udstillinger og arrangementer i 1996 110
De lokalhistoriske arkiver i museets virkeområde 111

Forord

Siden 1931 er Hjemstavnsforeningens årsskrift udkommet. Et væld af artikler har fortalt om traditioner, landboliv, mennesker, bygninger, håndværk o.s.v., – alt krydret med tegninger, billeder og digte fra vor vestfynske egn.

Således også i år, – men når man sidder i redaktionsudvalget og vælger til og fra, tænker man, gad egentlig vide, hvad vore medlemmer og andre læsere, nu siger til det? Er artiklerne for lange, eller nogle måske for korte, – er emnerne interessante, – kommer vi vidt nok omkring, også geografisk, – skal der være flere illustrationer og mindre tekst? – Lad os få nogle reaktioner – ring eller skriv, hvad du mener, så vil vi behandle det i udvalget.

Vi får jævnligt forespørgsel om at lade nogle af de ældre, udgåede årsskrifter genoptrykke. Det vil nok blive en kostbar affære, og hvor stort oplag skulle det så være i? – Vi har i oplysningsudvalget talt om, i stedet at udvælge de bedste artikler fra dengang, og bringe dem i de kommende årsskrifter. Det lader sig relativt let gøre at affotografere, således at man kan bringe artiklerne, som oprindeligt.

Tak til alle, som hver på sin vis har bidraget til dette årsskrifts tilblivelse og udbringning, – og til Jer, der på anden vis har været med til at holde hjulene igang i og omkring Hjemstavnsgården. Opbakningen og interessen for museet og foreningen har det stadig godt, – og jeg glæder mig over at se den yngre generation brede sig blandt vore medlemmer og i styrelsen.

Glædelig Jul og Godt Nytår.

WILLY KLÜVER
formand for Hjemstavnsforeningen

Stub-slægten

– almue eller overklasse?

Af HANS KROG

I forlængelse af min artikel »Ambrosius Stub – herkomst og familierelationer« (Vestfynsk Hjemstavn 1994) vil jeg i denne artikel redegøre for mine fortsatte forsøg på at opspore personer, tildragelser og sammenhænge, der kan være med til at løfte sløret for Ambrosius Stubs gådefulde ophav.

Det er min overbevisning, at der i det ret omfattende persongalleri omkring Stub-familien må findes omstændigheder, der rummer nøglen til en større forståelse af Ambrosius Stubs slægtsbaggrund.

I den nævnte tidligere artikel påviste jeg, at Ambrosius Stubs fader Christopher Pedersen ved skifteforretningen 1725-27 efter Vilh. Stockfleth på Brahesholm havde fungeret som vurderingsmand sammen med 3 andre mænd, nemlig Niels Andersen af Blangstrup og Isach og Lauridtz Jørgensen af Myginde. Skulle man nu henholde sig til den anskuelse, som litteraturforskerne hidtil har næret om Ambrosius Stubs herkomst, så skulle man forvente, at de omtalte vurderingsmænd alle tilhørte almuestanden i skikkelse af husmænd og landhåndværkere. Det er derfor nok et forsøg værd at identificere de pågældende 3 mænd og redegøre for deres sociale position og deres slægtsforhold, idet vi tør formode, at Stub-slægten har været af nogenlunde samme karat.

Ved studiet af en række litterære kilder har det været muligt at trække nogle gårdhistoriske og slægtshistoriske linier op, som det fremgår af de udarbejdede tavler I-III, hvor Niels Andersen af Blangstrup og Isach og Lauridtz Jørgensen af Mygind(e) figurerer.

Den omtalte skifteforretning tog sin begyndelse i 1725. Da var Ambrosius Stubs fader Christopher Pedersen Stub ca. 61 år, Niels Andersen fra Blangstrupgård ca. 47 og Isach Jørgensen fra Myginddgård ca. 60 år gammel. Lauridtz Jørgensens data har jeg ikke fundet, men der er næppe tvivl om, at han må være broder til Isach Jørgensen.

De to sidstnævnte kom fra målbondegården Mygindgård (Holevad sogn), som fra år 1513 havde tilhørt den navnkundige herredsfoged Hans Andersens slægt. Deres moder var datter af Isach Mouritzen, en præstesøn fra Horne, der i 1635 blev foged på Hagenskov. I 1638, samme år som han overtog en ejendomsgård i Vedstorp (Søllested sogn),

der havde tilhørt herredsfoged Hiere Rasmussen, blev han herredsfoged for Båg herred. Fra 1643 boede Isach Mouritzen på Helnæs, i 1660 fik han borgerskab i Assens, idet han blev byfoged sammesteds. Svogre til Isach Mouritzen var den originale personlighed, Peder Lauridsen Kylling, der fik titel af kgl. botanicus, og broderen Hans Lauridsen Kylling, der var byskriver i Assens.

En broder til de 2 vurderingsmænd Isach og Lauridtz Jørgensen var Niels Jørgensen Mygind (1675-1761), student fra Assens Latinskole i 1692, cand. theol. i 1694. Han var en kort tid hører (lærer) ved Assens Latinskole, i 1713 blev han sognepræst i Råbjerg (Horns herred). Jeg er overbevist om, at også Hans Jørgensen Mygind, der blev sognepræst i Asperup-Roerslev (Vends hrd.) i 1701, var broder til de 3 allerede nævnte. (Wiberg[1]) og Idum[2]) anfører fejlagtigt, at Mygindgård skulle være beliggende i Asperup sogn). Ifølge pastor A.R. Idum var Hans Jørgensen Mygind oprindelig forlovet med pastor Hvalsøes datter i Sandager, men »slog op med hende og gav hende Penge«, hvorefter han ægtede sin formands datter Cathrine Hansdatter Hem. Om Mygindgård og dens beboere er der mere at berette, men eftersom der videre henne i fremstillingen optræder mange herredsfogeder, kunne det være på sin plads først at gøre lidt rede for herredesfogedembedets opståen og udvikling.

Herredsfogedembedet

Kongen havde tidligt en repræsentant i herredet, oprindelig kaldt bryde, siden ombudsmand og derefter lensmand, som gav møde på herredstinget som anklager, når kongens interesser krævede det. Når lensmandens virkeområde udvidedes til flere herreder, måtte han have en fuldmægtig til at møde for sig på tinge, og det er egentlig denne fuldmægtigstilling, som danner baggrund for herredsfogedembedets opståen i det 14. og 15. århundrede. Fra først af var herredsfogeden anklager, men ikke dommer, senere dømte han sammen med tingmændene og i løbet af 1500-årene blev han enedommer i de fleste sager, mens hans tidligere hverv at røgte kongens interesser gik over til lenets ridefoged.

Før 1660 udnævntes herredsfogeden af lensmanden og valgtes blandt selvejerbønderne eller kronens bønder fra herredet. Som hovedregel udgik herredsfogederne ligesom tingskrivere og fogeder på godserne fra bondebefolkningens overklasse.

Efter enevældens indførelse gik udnævnelsen over til kongen, og nu kom folk fra borgerstanden i betragtning, men p.g.a. herredsfogedembedets begrænsede indtægtskilder, var herredsfogedens sociale position dalende i den følgende periode. Først i forbindelse med den juridiske embedsexsamens indførelse i 1736 kunne der efterhånden

stilles krav om juridiske kvalifikationer. Da funktionen som politimester endvidere blev tillagt herredsfogeden, og aflønningsvilkårene forbedredes, blev herredsfogeden herefter som den stedlige øvrighed en standsperson af overklassen.

Mygindgård

Vi vil nu igen vende os mod Mygindgård, som ikke var nogen helt almindelig bondegård. Den var en såkaldt målsgård eller målbondegård og omtales i kongebreve så tidligt som i år 1386, senere i år 1430, og fra og med 1506 (Kong Hanses brev af 14. juli 1506) kan man faktisk følge rækken af ejere op til vore dage.

Målsmændene har oprindelig indtaget en stilling mellem herremænd og innebønder (skattebønder), idet de havde en militær funktion, nemlig at yde vagthold ved slottet i det len, hvorunder de hørte.

Ordet malæ eller måle refererer i denne forbindelse oprindelig til en lønaftale (sold) mellem kongen og hans mænd, men i forbindelse med at vagtforpligtelsen blev mere eller mindre overflødig, er målsmændenes ydelse efterhånden blevet omsat til en fast årlig pengeafgift, de såkaldte målspenge, som målsmændene derefter skulle svare til kongens bord (underhold).

Målsgårdene, som mærkelig nok ikke kendes i Jylland, betegnedes som ejendomsgårde, og målbønderne må derfor betragtes som en slags jordegne bønder, altså selvejere, som oprindelig var fritaget for at yde arbejde og ægt, og som desuden nød visse skattebegunstigelser.

Medens fæstebønderne var underlagt den jorddrotlige jurisdiktion, delte målbønderne i retsforhold, ved arvedeling og skifte, vilkår med

Mygindgård, Holevad sogn. Fot. i J. C. B. la Cour: Danske Gaarde, III bd., Aarhus 1907.

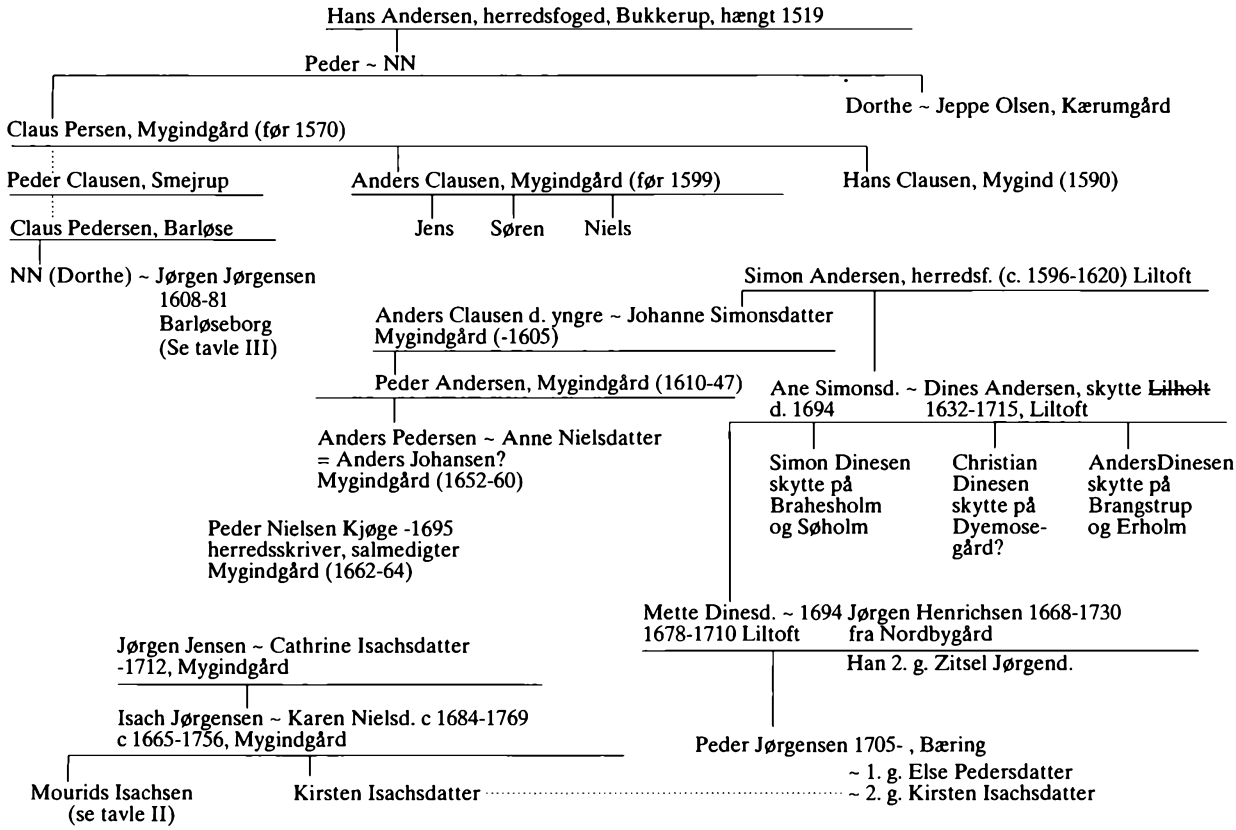
adelen. Målbondegården var så at sige slægtens gård og måtte ikke sælges uden for slægten, men skulle faldbydes til de nærmeste slægtninge eller frænder. Der måtte kun være en ejer, men slægtningene havde en slags pant i gården, som de kunne afhænde til ejeren for et bestemt vederlag.

Som andre selvejerbønder havde målbønderne i det lange løb svært ved at hævde deres ejendomsret til deres gårde. De blev ofte pålagt afgifter svarende til fæstegårdenes, og det oprindelige selvejerforhold antog således efterhånden karakter af blot at være en slags arvefæste. Da kongen havde interesse i at opretholde selvejerbønderne, blev der i Chr. V.'s Danske Lov indføjet bestemmelser om, at herlighedsejerne ikke måtte besvære selvejerbønderne med mere utilbørligt arbejde, »end hvad billighed kan udkræve«.

I målbondegården Mygindgårds saga (der henvises til kildematerialet, anført i noterne 1-16) fæstner man sig ved årstallet 1513 (Kong Hanses sidste leveår), hvor det var lykkedes den selvrådige herredsfoged Hans Andersen i Bukkerup at sætte sig i besiddelse af gården, idet han må have stået sig godt med Kong Hans og hans lensmand Christen Sommer på Hagenskov. Men efter at den strenge Eske Bille havde indtaget lensmandssædet, blev herredsfogeden anklaget for myndighedsmisbrug og forhugst af skovene under kongens enemærker. Selv om Hans Andersens slægtninge lovede at betale 200 øxne »for Hans Andersens Liv og Hals«, lod Eske Bille herredsfogeden dømme til galgen, vistnok i 1519. Det lykkedes senere for Hans Andersens magtfulde slægtninge at generhverve de gårde og det gods, de ellers var blevet fradømt, og derfor finder vi en gren af herredsfogedens efterkommere som ejere af Mygindgård gennem mange generationer.

Under svenskekrigene 1658-60 blev selvejerbønderne som andre bønder ganske forarmede, og mange måtte opgive deres nedarvede rettigheder. I årene 1662-64 havde Peder Nielsen Kjøge domicil på Mygindgård (se tavle I), men om han var ud af den gamle herredsfoged Hans Andersens slægt, vides ikke. Peder Nielsen Kjøge blev tingskriver i Båg herred i 1648, rådmand i Assens 1668-82, byfoged i Assens 1682-95 og tingskriver i Båg-Vends herred 1686-95, men var forøvrigt også kendt som salmedigter[13]).

Det har ej heller været muligt at fastslå nogen forbindelse mellem Isach og Lauridtz Jørgensens forældre Jørgen Jensen og Cathrine Isachsdatter og den gamle Mygindgårdslægt, men derfor kan den jo udmærket have været der. Det fremgår af Båg-Vends herreds tingbog af 5. juni 1691, at Mygindgård stadig er i selveje, idet Jørgen Jensen da pantsætter sin selvejerjordejendom, en bondegård udi Myginde til Niels Laursen, ladefoged på Brahesborg. Som det ses på tavle I, bliver

Tavle I. Slægtslinier i tilknytning til Mygindgård. Obs.: Stiplede descendenslinier: ÷ exakt dokumentation

Mourits Isachsen ~ Birthe Jensdatter
sognepr. i Horne
(1578-1639)

Laurids Pedersen Kylling ~ Maren Jensdatter
-c 1673 (Voller)
rådm. i Assens

Isach Mouritsen ~ Maren Lauridsd.
1605-76 Kylling
herredsfgd. i Båg hrd. (1638-76)
byfoged i Assens (1660-76)

Hans Lauridsen
Kylling -1707
byskriver
i Assens

Peder Lauridsen
Kylling
c 1640-96
kgl. botaniker

Mourits Isachsen ~ 1. g. Elisabeth Hansd.
1644-95 Rhode
sognepr. ~ 2. g. Elisabeth Ditlevsd.
i Sønderby Monrad

Cathrine Isachsdatter ~ Jørgen Jensen -1712
målbondegården Mygindgård

Karen Nielsdatter ~ Isach Jørgensen
c 1684-1769 c 1665-1756
Mygindgård

Lauridtz
Jørgensen

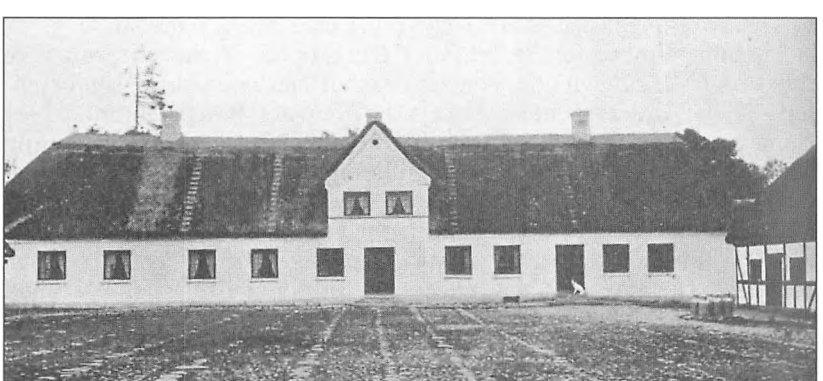
Niels Jørgensen
Mygind 1675-1761
sognepr. i
Raabjerg

Hans Jørgensen
Mygind -1721
sognepr. i
Asperup-Roerslev
(1702-21)

Rasmus Lauridsen, birkedommer
Skjerbæk hovedgård

Mourids Isachsen ~ 1. g. Christine Rasmusdatter
c 1709-94 ~ 2. g. Karen Sandersdatter af Mygind
Mygindgård

Tavle II. Slægtslinier i tilknytning til Mygindgård.
Obs.: Stiplede descendenslinier: ÷ exakt dokumentation.

Lilletoft, Gamtofte sogn. Fot. i J.C.B. la Cour: Danske Gaarde, III bd., Aarhus 1907.

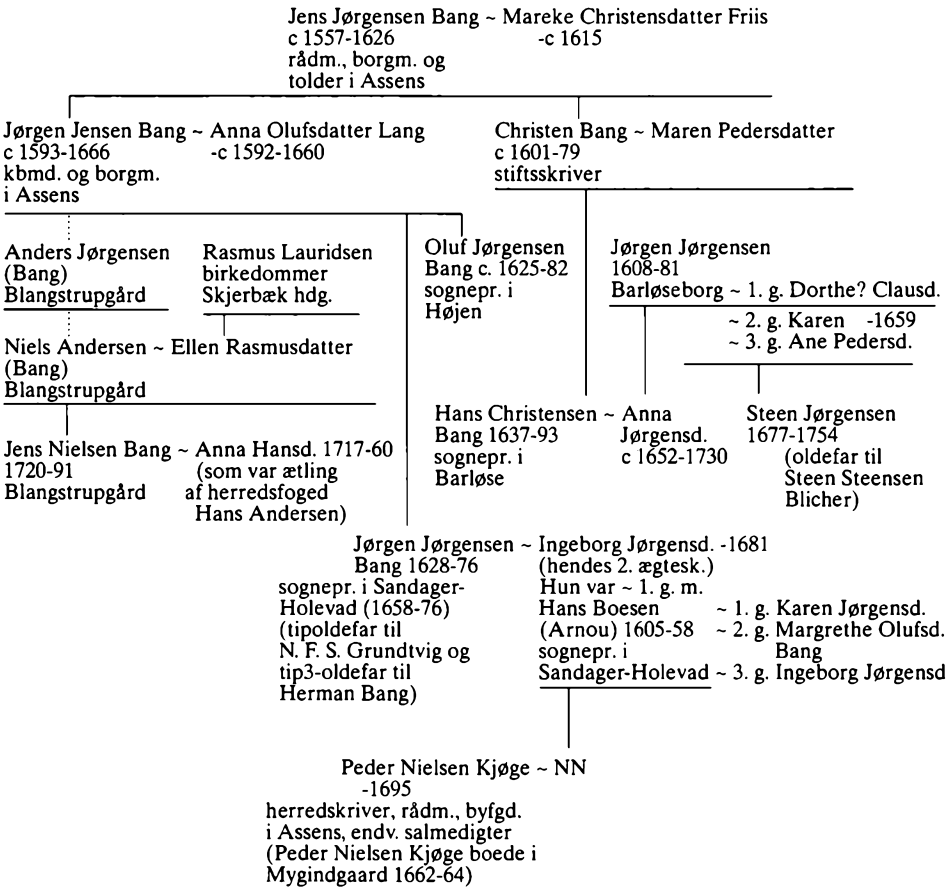
Blangstrupgård, Turup sogn. Fot. i J.C.B. la Cour: Danske Gaarde, III bd., Aarhus 1907.

Isach Jørgensens datter gift med et oldebarn til herredsfoged Simon Andersen på Liltoft, og sidstnævnte var vist selv ifølge sognepræst H. Hansens udredning[3]) et tipoldebarn af herredsfoged Hans Andersen i Bukkerup.

Blangstrupgård

Hvis vi nu vender os mod den sidste af de vurderingsmænd, som fungerede sammen med Christopher Pedersen Stub, nemlig Niels Andersen af Blangstrup, så fremgår det i medfør af kilderne, anført i note 1, 3, 12, 14 og 15, at han tilhørte den navnkundige og vidtforgrenede vestfynske Bang-slægt, som har fostret mange personligheder.

Ligesom Ambrosius Stubs fader Christopher Pedersen Stub ikke selv brugte sit tilnavn eller slægtsnavn, når han underskrev sig, benyttede Niels Andersen heller ikke selv tilnavnet Bang. Derimod blev Bang-navnet brugt af hans sønner Christian Nielsen Bang i Smejrup (der var gift med en datter af birkedommer Jacob Stribolt i Middelfart) og Jens Nielsen Bang, der som selvejer overtog Blangstrupgård efter faderen. Slægtslinien bagud (som angivet ved stiplede linier på tavle III) er ikke verificeret og må derfor tages med et vist forbehold. Interessant er det, at Niels Andersens formodede farfader købmand og borgmester i Assens Jørgen Jensen Bang og farmoder Anna Olufsdatter Lang er aner til såvel N. F. S. Grundtvig som Herman Bang. På tavlen ses det endvidere, at købmandens brodersøn Hans Christensen Bang, der var sognepræst i Barløse, var gift med en halvsøster til

Tavle III. Slægtslinier i tilknytning til Blangstrupgård.
Obs.: Stiplede desendenslinier: ÷ exakt dokumentation.

Steen Steensens Blichers oldefar Steen Jørgensen, der var fuldmægtig og foged på Frederiksgave (Hagenskov), senere herremand til Avnsbjerg.

Niels Andersen (Bang) på Blangstrupgård var gift med Ellen Rasmusdatter, datter af birkedommer i Wedellsborg birk (tidl. byfoged i Fåborg) Rasmus Lauridsen, ejer af Skjerbæk hovedgård (det nuv. Minendal) i Tanderup sogn. Da Isach Jørgensens søn på Mygindgård også blev gift med en datter af Rasmus Lauridsen, nemlig Christine Rasmusdatter, er der herved blevet etableret tætte bånd mellem fami-

Minendal (tidl. Skjærbæk hovedgård), Tanderup sogn. Fot i J.C.B. la Cour: Danske Gaarde, III bd., Aarhus 1907.

lierne på Blangstrupgård og Mygindgård. I forbifarten noterer man sig, at et oldebarn til Niels Andersen (Bang) Anne Hansdatter[3]) gifter sig ind i den gård i Gummerup, der efter hendes anden mand, landmåler Peder Hansen siden kaldes Landmålergården (den nuv. Vestfyns Hjemstavnsgård).

Som hosstående udredning viser, har Isach og Lauridtz Jørgensen af Mygind og Niels Andersen af Blangstrup, der optræder i rollen som vurderingsmænd tillige med Christopher Pedersen Stub af Køng, altså tilhørt nogle af egnens mest kendte og ansete slægter. Det skulle undre os, om Ambrosius Stubs forældres slægtsbaggrund har været mindre bemærkelsesværdig.

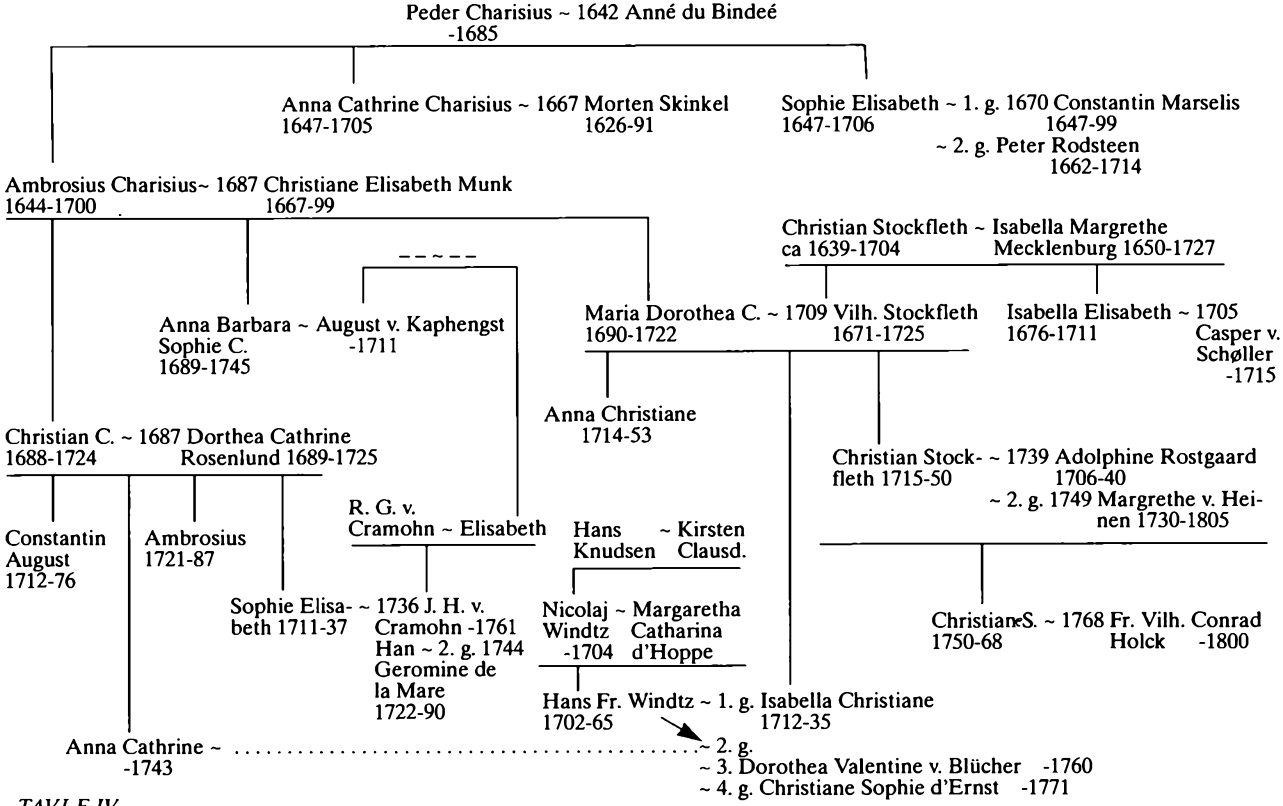
Fadderne ved Ambrosius Stubs dåb

Vi erindrer os nu, at en af fadderne ved Ambrosius Stubs dåb i 1705 var herredsfoged Bertel Jørgensen. Var han monstro en slægtning? Der er god grund til at se nøjere på de ialt 6 faddere eller dåbsvidner, som alle synes at tilhøre nogle af egnens fornemste familier. Denne kendsgerning har Stub-forskerne aldrig fæstnet sig særligt ved, tværtimod er det blevet grundigt forfægtet, at Ambrosius Stub tilhørte en almueslægt alene udfra henvisningen til faderens stilling som fæster og landsbyskrædder.

Der er for det første jomfru Maria Dorothea Charisius, hvis fader Ambrosius Charisius Ambrosius Stub blev opkaldt efter (se tavle IV). For første gang nogensinde gengives og offentliggøres her et portræt af Ambrosius Stubs gudmoder. Jeg blev opmærksom på oliemaleriet af Maria Dorothea Charisius, da herregården Margårds indbo blev solgt på en auktion i 1983. Forklaringen på, hvordan maleriet var havnet på Margård, skal søges i følgende omstændighed. En søster til den tidlige-

Portræt af Ambrosius Stubs gudmoder, Maria Dorothea Charisius (1690-1722). Oliemaleri på lærred (72x56 cm), udført af samtidig dansk maler. Maleriet er i privateje og gengives her for første gang nogensinde!

Peder Charisius ~ 1642 Anné du Bindeé
-1685
Anna Cathrine Charisius ~ 1667 Morten Skinkel
1647-1705 1626-91
Sophie Elisabeth ~ 1. g. 1670 Constantin Marselis
1647-1706 1647-99
~ 2. g. Peter Rodsteen
1662-1714
Ambrosius Charisius~ 1687 Christiane Elisabeth Munk
1644-1700 1667-99
Christian Stockfleth ~ Isabella Margrethe
ca 1639-1704 Mecklenburg 1650-1727
Anna Barbara ~ August v. Kaphengst
Sophie C. -1711
1689-1745
Maria Dorothea C. ~ 1709 Vilh. Stockfleth
1690-1722 1671-1725
Isabella Elisabeth ~ 1705
1676-1711 Casper v. Schøller -1715
Anna Christiane
1714-53
Christian C. ~ 1687 Dorthea Cathrine
1688-1724 Rosenlund 1689-1725
Christian Stock- ~ 1739 Adolphine Rostgaard
fleth 1715-50 1706-40
~ 2. g. 1749 Margrethe v. Heinen 1730-1805
R. G. v.
Cramohn ~ Elisabeth
Hans ~ Kirsten
Knudsen Clausd.
Constantin
August
1712-76
Ambrosius
1721-87
Sophie Elisa- ~ 1736 J. H. v.
beth 1711-37 Cramohn -1761
Han ~ 2. g. 1744
Geromine de
la Mare
1722-90
Nicolaj ~ Margaretha
Windtz Catharina
-1704 d'Hoppe
Christian S. ~ 1768 Fr. Vilh. Conrad
1750-68 Holck -1800
Hans Fr. Windtz ~ 1. g. Isabella Christiane
1702-65 1712-35
Anna Cathrine ~
-1743
~ 2. g.
~ 3. Dorothea Valentine v. Blücher -1760
~ 4. g. Christiane Sophie d'Ernst -1771

TAVLE IV.

re omtalte Vilhelm Stockfleth, der var gift med Ambrosius Stubs gudmoder, var i 1705 blevet gift med oberst Casper von Schøller til Margård (se tavle IV). Efter at den sidste af slægterne Charisius og Stockfleth på Brahesholm, nemlig Christiane Stockfleth dør i barselsseng kort efter sit bryllup i 1768 med greve Fr. Vilhelm Holck, sælger denne i 1770 de 3 godser Brahesholm, Søholm og Krengerup. Søholm og dets bøndergods blev købt af generalmajor Fr. Vilhelm Schøller til Margård, og på grund af dennes Stockfleth-afstamning flyttedes de gamle aneportrætter af slægten Stockfleth (herunder også portrættet af kaptajn Vilh. Stockfleths hustru Maria Dorothea Charisius) fra Brahesholm til Margård[17]).

Om Ambrosius Stubs gudmoder Maria Dorothea Charisius anfører Fr. Barfod[18]) i 1852: »Om hun har givet ham mere end Navnet, kunne vi ikke afgjøre –« »– ethvert Spor af hendes senere Forhold til Digteren er forsvundet.« Barfods ord står stadig ved magt. Der findes heller ingen som helst indicier for, at hendes søster Anna Barbara Charisius på Søholm nogensinde har understøttet Ambrosius Stub i hans skolegang og universitetsstudier. Alligevel antyder så godt som alle forfattere, der har beskrevet Ambrosius Stubs levnedsløb (se noterne 19-25), at den adelige familie af en eller anden sær nåde må have protegeret Ambrosius Stub i hans ungdom.

I nogle af de mere fantasifulde fremstillinger hævdes det ligefrem, at Ambrosius Stubs selvsikkerhed, hans frie og utvungne væsen og nærmest aristokratiske facon og levemåde må være grundlagt i almuedrengens tidlige omgang med den adelige familie. Ambrosius Stubs biografer ynder at beskæftige sig med hans personlighed og karakter, og på grund af den ringe viden om hans liv og opvækst giver det spillerum for vidtløftige udlægninger.

Jeg er overbevist om, at det manglende kendskab til Stubs-familiens eget miljø og dens tilhørsforhold samt til familiens slægtsbaggrund har været årsag til mange vildfarelser. Forestillingen om, at adelsfamilien af ren og skær bamhjertighed eller i taknemmelighedsgæld har taget sig af landsbyskrædderens børn og kåret Ambrosius Stub som deres yndling, holder ikke stik.

Når det exempelvis har været formodet[26]), at Anna Barbara Charisius skulle have udtrykt sin skuffelse over Ambrosius Stub og over, at han ikke tog den teologiske embedsexsamen, idet der henvises til et udsagn[27]), hun fremsatte på sine ældre dage (vistnok i det testamente, hvori hun testamenterede sine midler til fattige enker og faderløse børn), og hvori det forlyder, at hun har fristet »megen sorrig, modgang, stor bedrøvelse og forfølgelse i verden, endog af sine egne nærpårørende, ja dem, hun havde gjort godt over sin evne«, så vil jeg tillade mig at hævde, at det er usandsynligt, at Ambrosius Stubs person

har spøgt i hendes bevidsthed i en sådan grad, at hendes ord i denne forbindelse ligefrem skulle være møntet på ham. Hendes frustrationer havde derimod, som de historiske dokumenter viser, sin rod i nogle rent familiære stridigheder, som jeg vil berøre i det følgende.

Vi har iøvrigt god grund til at opholde os ved den adelsfamilie, hos hvem Stub-familiens medlemmer må have nydt stor anseelse, eftersom meget blev dem betroet.

Overkammerherre og geheimeråd Morten Skinkel (1626-91), efter hvem Ambrosius Stubs ældste broder Morten (f. 1693) måske er opkaldt (fadderne er desværre ikke nævnt i kirkebogen) blev i 1667 gift med Anna Cathrine Charisius (jvf. tavle IV, udarbejdet på grundlag af de i noterne 17 og 27-32 nævnte kilder). I 1671 faldt han i unåde hos Kong Chr. V, hvorefter han i stærkt forgældet tilstand trak sig tilbage til sit gods Søholm. I 1679 får han også skøde på herregårdene Brahesholm og Krengerup, og efter hans død i 1691 driver hans enke godserne videre med stor dygtighed.

Hendes broder Ambrosius Charisius til herregården Palstrup var i 1687 blevet udnævnt til amtmand over Frederiksstad og Smålenenes amt. En søster til Ambrosius og Anna Cathrine, nemlig Sophie Elisabeth må have tilkøbt sig Palstrup, eftersom hendes første mand Constantin Marselius ses at afhænde gården i 1694[33]). Ambrosius Charisius og hans familie har måske opholdt sig på Søholm eller Brahesholm (tidl. Vedtoftegård) i perioder, hvor hans ophold i Norge ikke var påkrævet, i hvert fald blev både hans hustru Christiane Elisabeth Munk og han selv begravet i Vedtofte kirke. Hun døde i Moss i år 1699 32 år gammel, han året efter. Deres 3 børn var da henholdsvis 10, 11 og 12 år gamle. Den ældste, drengen Christian Charisius blev i 1703 som 15-årig immatrikuleret på Ridderakademiet i København. Hans faster Sophie Elisabeth havde i 1703 oprettet stamhuset Constantinborg, og da hun døde i 1706 uden livsarvinger, tilfaldt stamhuset ham. Hans 2 søstre Anna Barbara Sophie og Maria Dorothea kom derimod efter forældrenes tidlige død i huset hos den anden faster, nemlig Morten Skinkels enke Anna Cathrine Charisius på Søholm. Hendes og Morten Skinkels egne børn var døde som spæde. Ved testamente af 25. nov. 1704 indsatte hun derfor broderens døtre, »som udi nogle Aar haver været mig udi mit Hus og som smukke, lydige Børn hørsomst har gaaet mig under Øjen og til Haande«, som sine arvinger mod at de udredede forskellige beløb til Morten Skinkels arvinger og andre[27]).

Et halvt år derefter var Morten Skinkels enke død. De unge piger på 15 og 16 år var nu som arvinger til de 3 herregårde et godt parti. Den ældste Anna Barbara, der var født i Moss i 1689, fik ved delingen Søholm og det halve Krengerup. Som 17-årig indtrådte hun i ægteskab

med oberst August von Kaphengst. Den yngste Maria Dorothea (som i 1705 var gudmoder for Ambrosius Stub) ægtede i 1709 kaptajn Vilhelm Stockfleth, som hun dermed bragte Brahesholm og den anden halvdel af Krengerups tilliggende, herunder den del, hvor selve gårdsanlægget var placeret.

Den komplicerede herregårdsdeling, der påbegyndtes i 1710 gav strax anledning til skærmydsler mellem de 2 militante svogre[34]). Men efter oberst Kaphengsts død i 1711 (under pestepidemien i København) var der lagt op til en ny overenskomst, som skulle tiltrædes den 20. april 1712, hvor fru Kaphengst byder sin søster og svoger på Brahesholm til spisning på Søholm, hvor også herredsfogeden Bertel Jørgensen var til stede. Ved denne lejlighed tilriver kaptajn Stockfleth sig med magt nogle dokumenter. Fru Kaphengst lader Stockfleth stævne for denne uforskammethed og afspærrer dernæst sine enemærker, hvorved Stockfleth forhindres i at bruge alfarvejen og adgangsvejen til sine marker. Striden fortsætter gennem flere år, hvor gentagne processer blev anlagt fra begge sider. Det er klart, at omgivelserne heller ikke forblev upåvirkede af denne livslange bitre familiefejde.

Det er velkendt, at Ambrosius Stubs ældste broder Morten Stub i en ung alder blev fuldmægtig og foged på Søholm og i 1721 til sin død i 1725 var forpagter af Søholm. Men det har undgået Stub-forskernes opmærksomhed, at han forinden, i hvert fald fra febr. 1713, altså som 20-årig var fuldmægtig for kaptajn Stockfleth på Brahesholm, hvor han flere gange giver møde i retten, som det fremgår af Båg-Vends herreds tingbog 1707-16. Han har tilsyneladende taget parti for fru Kaphengst, for den 8. juni 1714 og fremover ses han at være fuldmægtig på Søholm. Når vi endvidere erindrer os, at Morten Stubs søster var fru Kaphengsts kammerpige fra 1721 til 1727, må vi formode, at Stub-familien iøvrigt har haft et godt forhold til fru Kaphengst. Fru Kaphengsts søster Maria Dorothea (Ambrosius Stubs gudmoder) dør allerede i 1722 32 år gammel. Da hendes mand kaptajn Vilh. Stockfleth dør 3 år efter, er børnene stadig mindreårige (drengen 10, de 2 piger 11 og 15 år). Den handlekraftige fru Kaphengst træder da til og ordner det praktiske. De to små piger kom i huset hos bispinde Muus i Odense[31]), og formynderskabet blev overdraget til oberst Ulrich Fr. von Brüggemann til Elvedgård (1671-1735), som i 1705 var blevet gift med en kusine til børnenes fader, den norskfødte Anna Hannibalsdatter Stockfleth (1688-1753)[35]). Brahesholm forpagtedes ud til Laurids Andersen Hviid, og oberst Brüggemann fik opsyn med godset.

Men fru Kaphengst havde ikke lagt sin bitterhed på hylden. Søsterens børn var i virkeligheden berettigede til at arve hendes gods, når hun døde uden livsarvinger (jvf. bestemmelserne i Morten Skinkels enkes testamente[20])). Alligevel gjorde hun sin yndling kaptajn Jørgen

Heidenreich von Cramohn[32]), der var hendes mands søstersøn, og som var opvoxet på Søholm, og som i 1736 ægtede hendes egen broderdatter Sophie Elisabeth Charisius (se tavle IV), til sin enearving med udelukkelse af sin søsters børn.

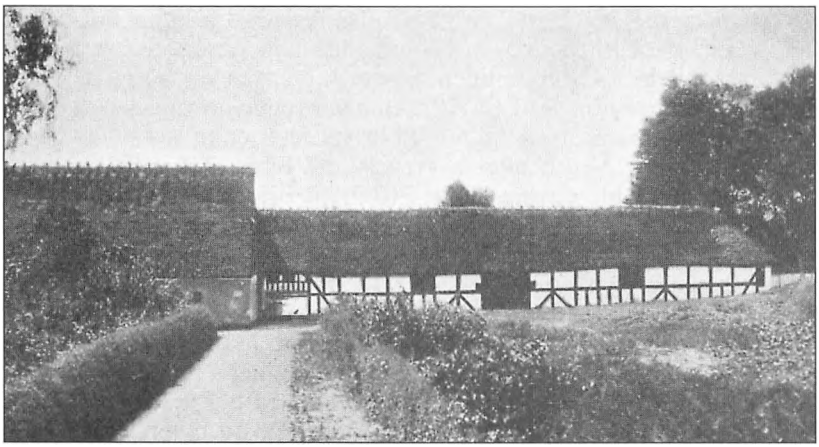
Christian Stockfleth, der i 1733 opnåede at blive sin egen værge med mosteren fru Kaphengst som kurator, kom muligvis undervejr med det nævnte testamente. Han var endnu inden sit fyldte 20. år hofjunker og assessor i hofretten, og efter forskellige tvistigheder om formynderskabet fik han i 1735 kongelig bevilling på fuldmyndighed, hvorefter han selv bestyrede sine godser Brahesholm og Krengerup.

Som oplyst i A.D. Jørgensens afhandling[20]) ved vi, at det også kom til et brud mellem Cramohn og fru Kaphengst, idet førstnævnte i 1737 fik »kongelig Bevilling på Udnævnelsen af Kommissarius til at paadømme en Række Tvistigheder med Fru Kaphengst, der havde tilsidesat hans Tarv for sin egen og misbrugt hans Tjenstagtighed«.

Når fru Kaphengst, der først dør i 1745, ændrede sit testamente til fordel for fattige enker og faderløse børn (der som bekendt omstødes ved højesteretskendelse i 1747), kan man gætte på, at den ædle givers omsorg for de fattige nok kom i anden række, og at hendes hensigt først og fremmest har været at hævne sig på sin egen familie, idet det tidligere citerede udsagn fra hende tyder på, at hun har følt sig dybt forurettet. Da hendes trofaste forpagter Morten Stub døde i 1725, beholdt hans enke Karen Christophersdatter Møller forpagtningen, som året efter førtes videre af hendes nye ægtemand Hans Rasmussen Gislev. Denne er måske også blevet inddraget i den famøse familiestrid, eftersom han i 1738 istedet overtager forpagtningen af Christian Stockfleths gods Brahesholm.

Vi ved intet om, hvordan Ambrosius Stubs forhold til fru Kaphengst har været, men da der som bekendt foreligger sikre vidnesbyrd om, at Ambrosius Stub har opholdt sig på Brahesholm, og at han har været afholdt af Christian Stockfleth, har alene denne omstændighed vel været en forhindring for gode relationer til fru Kaphengst (uden at det egentlig kan lægges Ambrosius Stub til last). Når Ambrosius Stub o. 1737 lader sin søn opkalde efter Christian Stockfleth og i 1738 en anden søn Vildhelm opkalde efter Chr. Stockfleths fader, så bør det vel tages som et tegn på, at Ambrosius Stub har næret en vedvarende hengivenhed overfor sin gudmoders familie.

Maria Dorothea Charisius var som tidligere nævnt den første i rækken af faddere ved Ambrosius Stubs dåb i 1705. Den næste var Kirsten Pedersdatter, Christopher Hansen Møllers kone fra Stormgården i Køng. Hun var i 1697 også gudmoder for Ambrosius Stubs søster Karen, og ved broderen Peders dåb var Christopher Stormgaard en af fadderne. Stub-familien og Stormgaard-familien synes at have været

Stormgård (nuv. Skyttegård), Køng sogn. Tidl. skrivemåder: Storgaard, Storengaard, vist egl. Storemadegaard (made, fynsk mae = eng). Fot. i J.C.B. la Cour: Danske Gaarde, III bd., Aarhus 1907.

nært forbundet. Der er flere gengangere blandt fadderne ved de 2 familiers børns dåb, bl.a. fogeden på Søholm Oluf Bangsbølle og »Else Marie paa Søeholm«, som må være identisk med Else Marie Dilou, som i 1706[36]) bliver gift med Christian Nielsen Schousboe, der efterfulgte sin fader som forpagter på Søholm i 1715. Han var farbroder til Ambrosius Stubs kone. Dette er endnu et bevis på, at Stub-familien og Schousboe-familien var tæt forbundne, længe før Ambrosius Stubs giftermål kom i stand.

Genealogen Carl Langholz[15]) har overfor mig tilkendegivet, at han har opereret med en hypotese om nært slægtsskab mellem Stub- og Stormgaardfamilien. Da Christopher Stormgaards søn Hans blev født i 1696, finder vi fadderne »Matz Bang, forpagter på Steensgaard, Oluf Bangsbølle på Søeholm, Jørgen W..... (navnet ikke tydet), underskriver på Brahesborg, Niels Oluf Borch, Else Marie på Søeholm og Dorthe fadbodspige ibid.«.

Matz Bang må vist være identisk med Matz Jørgensen Bang[12]), der 1658-62 nævnes som møller i Borreby mølle, men som siden blev herredsfoged i Odense herred. Han var svoger til Laurids Nielsen Yde, som først var byfoged i Odense, dernæst forvalter over de Bjelkers og Banners gods i Frøbjerg med bopæl i Nårup, indtil han blev bestaltet som herredsfoged i Vends herred med bopæl på Hækkebøllegård. Noget kunne tyde på, at Stormgaardfamilien selv var ud af herredsfogedslægt.

Den 3. af fadderne ved Ambrosius Stubs dåb var den flere gange

nævnte herredsfoged Bertel Jørgensen fra Assens. Carl Langholz antager, at der også for dennes vedkommende kan være tale om slægtskabsforbindelse til Stubfamilien. Bertel Jørgensen var herredsfoged i Båg-Vends herred fra 1691 til 1721. Han var tillige postmester og gæstgiver i Assens. Efter hans død i 1725 driver hans enke »Lisbeth« gæstgiveriet videre[11]). Ved hendes begravelse 17. febr. 1735 anfører kirkebogen hendes fulde navn, nemlig Elisabeth Birgitte Vulf. Efter mine foreløbige undersøgelser ser herredsfoged Bertel Jørgensen ud til at være søn af Jørgen Bertelsen, der fik borgerskab i Assens i 1663, og rådmandsdatteren Mette Nielsdatter. Denne Jørgen Bertelsen var søn af borgmester Bertel Jensen, der havde været skriver og ridefoged på Hagenskov, og Geske Rickers Carstensdatter[12]). Blandt deres efterkommere i 9. led tælles forfatteren H.C. Branner (1903-66)[15]). Vi er velbekendte med Bertel Jørgensens og Elisabeth Birgitte Vulfs søn Christian Ulrich Bertelsen (Bartholin), der afløste faderen som herredsfoged i 1721, i hvilken egenskab han forestod registreringen af Vilh. Stockfleths dødsbo 1725-27[37]) sammen med Christopher Pedersen Stub og de 3 øvrige vurderingsmænd. Han var gift med Mette Cathrine Winther[38]). Umiddelbart kunne man få den tanke, at hun var en efterkommer af herredsfoged i Salling herred Rasmus Winther, der var svigerfader til Ambrosius Stubs kones farmoders broder Niels Hansen Krogstrup, der selv blev Rasmus Winthers eftermand[19]), men det er hun nu ikke. Hun var derimod ud af en oprindelig i Århus hjemmehørende patricierfamilie, idet hun var datter af den lærde præst i Føns Peder Jensen Winther (1650-1725). Hendes broder Christian Henric Winther, først latinskolerektor i Assens, siden kapellan og endelig sognepræst i Vejle, var gift med en datter af Lambert Franck, gæstgiver, rådmand, apoteker og borgmester i Assens. Den norske forfatterinde Sigrid Undset (1882-1949) er forøvrigt tip-tipoldebarn af den her nævnte Christian Henric Winther[15]).

Hendes 20 år ældre halvbroder Rasmus Winther, sognepræst i Ørbæk, beretter i 1755 om sin slægt og sit liv[39]). Han omtaler sin halvsøsters mand herredsfoged Christian Ulrich Bertelsen (Bartholin), der døde i 1730 blot 13 uger efter ægteskabets indgåelse, som »en særdeles vacker Mand, synderligen æstimeret og yndet, hos alle som kiendte Ham«.

Den 4. fadder ved Ambrosius Stubs dåb var Alexander Green, fuldmægtig og foged på Søholm, om hvis slægt jeg intet kan meddele[40]).

Den 5. fadder var Anders Skytte, som nok ikke så let lader sig identificere. Men det ville ikke undre mig, om der her er tale om skytten Anders Dinesen, der var barnebarn af herredsfoged Simon Andersen på Liltoft? (jvf. tavle I).

Den sidste af fadderne, hvis navn har været læst og tydet på forskel-

lig vis, af Fr. Barfod som Johan Hellenæs og af A.D. Jørgensen som Johan Helmer, hedder efter min tydning af håndskriften Johan Selmer. På denne tid var der flere personer af slægten Selmer i Assens, som alle hørte til byens honoratiores. Der var Niels Rasmussen Selmer, der i perioden 1699-1742 var byfoged og endvidere herredsskriver i Båg og Vends herreder[11]). Endvidere var der Lambert Selmer, der var ansat hos sin stedfader mynsterskriver Christian Jensen, men som i 1709 fik kongl. bestalling som by- og rådstueskriver. Han var 1. gang gift med Mariche Jørgensdatter, enke efter byskriver Morten Fugl, 2. gang med Anna Bartholin, med hvem han havde sønnen Johan Christian Selmer, f. 1715, død som bager i Assens 1770.

Endelig var der Lambert Selmers broder teologen Mathias Johannides Selmer, som var hører (lærer) ved Assens Latinskole[10]). I 1706 blev han sognepræst i Flemløse, men allerede året efter blev han kaldet til Øster Snede (ved Vejle), hvor han var sognepræst til sin død i 1738. Hans søn Johan Henrik Selmer, f. 1715, der fulgte ham i embedet, omtaler sin fader som en god medicus, som kurerede næsten alle de syge, som søgte ham. »Han var en høj, før mand af skjøn anseelse, men ikke tyk eller fed, hvilket han altid afskyede« – »Han smagte aldrig tobak, snustobak eller brændevin« – »De der ikke kendte ham ret mente, han var storagtig. De sagde han førte en person som en general eller bisp«.

Johan Selmer, der var fadder ved Ambrosius Stubs dåb, har efter al sandsynlighed været broder til Lambert og Mathias Selmer. De var sønner af Hans Johansen Selmer[11]), proprietær til Skjoldagergaard og forvalter over grevskabet Gram i Sønderjylland og Margrete Lambertsdatter Pouch, der stammede fra Ribe. Efter faderens død giftede moderen sig med mynsterskriver i Slesvig og Vestjylland, regimentskvartermester Christian Jensen af Assens, hvor han desuden var tolder og i visse perioder konstitueret borgmester. Det er forklaringen på, at Selmerbørnene voxede op i Assens. Hvordan det forholder sig med deres slægtsskab med den tidligere nævnte byfoged og herredsskriver Niels Rasmussen Selmer, skal jeg ikke kunne sige. Så vidt jeg kan se, har Niels Rasmussen Selmer ikke selv benævnt sig med tilnavnet Selmer. Det er derfor nærliggende at antage, at han har været gift med en søster til de nævnte Selmer-brødre, idet hustruens slægtsnavn ofte ses overført på ægtefællen.

Ifølge Svend Larsen[12]) har fogederne hyppigt tilhørt en overklasse indenfor bondestanden, der beklædte stillinger som herredsfogeder og tingskrivere. Når man tænker på Morten Stubs og søskendes løbebane og på familiens tilknytning til den nævnte overklasse, så er det vist på tide at gøre op med myten om, at Ambrosius Stub udgik fra almuens skød.

I næste årgang af Vestfynsk Hjemstavn vil jeg forfølge andre spor i tilknytning til Stub-familien. Læserne har desuden til gode at høre om et natligt overfald, Ambrosius Stubs fader engang var ude for.

Noter og henvisninger:

1) S.V. Wiberg: Alm. dansk Præstehistorie, 1870.
2) A.R. Idum: Præsterne i Asperup-Roerslev. Aarb. f. Hist. Samf. f. Od. og Assens Amter, 1923
3) H. Hansen: En gammel Baag Herreds Slægt. Aarb. f. Hist. Samf. f. Od. og Assens Amter, 1917. Tilføjelser dito 1918.
4) Hans Knudsen: Fynske Maalsmænd og Målbønder. Fynske Aarbøger 1941.
5) Hans Knudsen: Maalsmænd og Maalbønder. Smaaskrifter tilegnede professor Dr. phil. Aage Friis, 1940.
6) N. Rasmussen Søkilde: De jordegne Bønder i gl. Dage, 3. kap. Maalsbønderne, s. 181-86 om Mygindgaard. Aarbog f. dansk Kulturhistorie 1894.
7) Hans Chr. Larsen: Blade af Liltoftegårdens saga. Vestf. Hjemst. 1982.
8) P. Andersen: To Gaarde og deres Beboere. Aarb. f. Hist. Samf. f. Od. og Assens Amter, 1915.
9) Hans Chr. Larsen: En målbondegård. Vestf. Hjemst. 1974.
10) John M. Møller: Til Assens Latinskoles Historie. Aarb f. Hist. Samf. f. Od. og Assens Amter. 1915.
11) Lauritz Maaløe: Assens gennem 700 Aar, 1936.
12) Svend Larsen: Studier over det fynske Rådsaristokrati i det 17de Århundrede, 1965.
13) Gustav Ludvig Wad: En Psalmedigter i Assens, Peder Nielsen Kjøge. Fra Fyens Fortid, 3. bd., 1916.
14) Rasmus Lauridsen (1699), Skærbæk hvdgd., nuværende Minedal, se Trap Danmark 5. udg., Od. amt, Tanderup sogn.
15) Carl Langholz: Anetavler for berømte danskere, 1. samling: Digtere og forfattere, 1989.
16) Sandager-Holevad kirkebog, LA, Odense.
17) August von Eyben: Stamtavle over Slægten Stockfleth, Kbh. 1929.
18) Frederik Barfod: Ambrosius Stubs samlede Digte, 1852.
19) S. Jørgensen (Kistrup): Ambrosius Stub og hans Slægt, Museum 1893, 2. halvbd.
20) A.D. Jørgensen: Ambrosius Stub, Dansk Tidsskrift, årg. 1898.
21) H. Graversen: Ambrosius Stub, Højskolebladet 19. Juli 1901.
22) Th.A. Müller: Om Ambrosius Stubs Liv og Personlighed, Festskr. t. Kr. Erslev, 1927. Dito: Noget om Ambrosius Stubs Liv og Personlighed, Tilskueren, febr. 1934.
23) Hans Brix: Ambrosius Stub, 1960.
24) Erik Kromann: Ambrosius Stubs digte, 1972.
25) Poul A. Jørgensen: En spurv i tranedans, 1994.
26) Poul A. Jørgensen: Hovedtræk af Søholms historie, Vestf. Hjemst. 1993.
27) Gustav Ludvig Wad: Fra Fyens Fortid, bd. 3, Kbh. 1920, s. 193.
28) Danmarks Adels Aarbog VII, 1890, s. 160-63 (Charisius).
29) » » » XXXIII, 1916, s. 456 (Skinkel).
30) » » » XXII, 1905, s. 312-13 (Munk).
31) Gustav Ludvig Wad: Fra Fyens Fortid, bd. 3, s. 10.
32) Louis Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds, bd. 7, Kbh. 1906 (s. 506 Cramohn og de la Mare).
33) Trap, Danmark, bd. 4 (3. udg.) s. 741.
34) Her refereres efter Rasmus Halsted: Brahesholm, Vestf. Hjemst. 1965, oplysninger, som bygger på overlærer N. Kjærbyes uddrag af Baag-Vends herreders tingbog.

35) Poul Reitzel: Familierne von Heinen og Rosenørn paa Ulriksholm, Aarb. f. Hist. Samf. f. Od. og Assens Amter 1917.
36) Verninge/Køng kirkebog, LA Odense.
37) Herom se: Hans Krog: Ambrosius Stub – herkomst og familierelationer, Vestf. Hjemst. 1994.
38) W. Marckmann: Afskrifter af Inscriptioner i og ved Assens Kirke 1842. Aflv. af Kirkeinspectionen 1913. På en metalplade på en lampet: »Mette Cathrine Winther, Herridsfoged Hr. Christian Ulrich Bertelsens 1736«. LA, Od.
39) Den Wintherske Slægtebog fra 1755. Præsten i Ørbæk Rasmus Pedersen Winthers Beretning om sin Slægt og sit Liv, udg. af Axel Kofod, Kbh. 1934.
40) Mulig slægtsforbindelse t. Friderich Green?, forst. v. Hosp. i Nykøbing F. (1736), borgm., byfgd., vice-landsdommer, død 1775. (Mogens Seidelin: Den Seidelinske Slægtsbog, 2. bd., Od. 1960, s. 363).
41) H.P. Selmer: Stamtavle over de danske og norske forgreninger af slægten Selmer, Kbh. 1868.

Realia vedr. herredsfogedembedet: P.J. Jørgensen i Salmonsens Konversations Leksikon, 1921, samt Stig Juul i Håndbog for danske lokalhistorikere, red. af Johan Hvidtfeldt, 1952-1956.

Copyright Hans Krog 1995.

Om pil at plante

Af INGE RASMUSSEN

Før i tiden var pil til hegn og kurve en nødvendighed. Nu bruges pil igen til det samme, men mere på hobbybasis i stedet for elhegn og plastikkurve, så der kan være en grund til at tage en artikel op, skrevet af Jens Larsen (omtalt i Vestfynsk Hjemstavn 1992 p. 43) for ca. 100 år siden. Det vides ikke, om han selv har forfattet den, eller han har skrevet den af efter avisen eller almanakken, som var hans adgang til viden.

Om Pil at plante!
Plantningen bør helst foretages paa Jord, som allerede er i Kultur, men om dette ikke lader sig gjøre, bør man først grave Græsmarken saa dybt som muligt, og hvis Marken er meget vaad eller sur, bør man optage Render på 8 à 9 Fods Afstand til at optage Vandet, samt lægge Jorden fra Renderne op paa Marken.

Plantningen kan ske enten om Høsten eller om Vaaren. Sker den om Høsten, bør den ikke foretages førend Pilen har fældet Bladene eller sidst i Oktober, sker det om Vaaren, bør det ske så snart Frosten er af Jorden. Vaarplantningen er at foretrække, da det ofte hænder, at Stiklinger, som bliver sat om Høsten, og især i løs og sur Jord, opskydes af Frosten om Vinteren. Stiklingerne bør ikke afskæres om Høsten førend Bladene er fældet, og Veddet er modnet.

Ved Vaarplantningen afskærer man dem helst i Marts Maaned, inden nogen Vegetation er begyndt og opbevarer dem i Kjælderen et koldt Sted, til de skal plantes. Bedst er det at tage Stiklinger af 2. Aars Skud, da de giver de frodigste Planter, men man kan ogsaa benytte sig af 1. Aars.

Stiklingerne afskæres med en skarp Kniv i begge Ender tværs over Veddet, saa Barken ikke flækker, de bør være 14-15 Tommer lange. Af hver Kvist kan tages 3-4 Stiklinger efter dens Længde. Topenden bør dog ikke benyttes.

Plantningen sker ved at der opkastes en Kam, saa dyb at Stiklingerne kan nedlægges paa skraa til 12 Tommers Dybde, dersom det er den større Baandpil, som skal plantes, sættes Stiklingerne 18 Tommer fra hinanden og 30 Tommer imellem Rækkerne. Når Jorden er jævnet, maa Stiklingerne rage 2 à 3 Tommer op over Jorden.

Når den mindste Kurvepil skal plantes, gaar man frem paa samme maade, kun sætter man den med 12 Tommer imellem Stiklingerne og 1 Alen mellem Raderne.

Den første Sommer maa man holde vel rent mellem Raderne med Haandhakke, saa ikke Græs og Ukrudt tager overhaand. Om Vaaren og Forsommeren maa man ligeledes rense Stykket, indtil Planterne udvikler sig saaledes, at de kunne kvæle Ukrudtet. Først naar Planterne har staaet i 2 Aar, maa de beskæres, da man ved at skære dem det første Aar faar svagere Skud for Eftertiden. Afskæringen maa ske om Vinteren eller tidligt om Vaaren inden Saftomløbet begynder. 2-3 af de kraftigste Skud afskæres med en skarp Kniv 2-3 Tommer fra Stammen. Alle de øvrige skæres tæt ind til Stammen.

Det paafølgende Aar vokser kraftige Skud frem, som da kan skæres til Kurvearbejder, men man maa altid lade 2-3 af de største og frodigste staa paa hver Stamme, som saa skæres det efterfølgende Aar til Tøndebaand. Dette gælder for de større Arter (Baandpilene), den mindre eller Kurvepilen skæres hvert eller hvert andet Aar, eftersom man vil have Kvistene grove eller fine.

Glimt fra tørvenes (foreløbig) sidste epoke 1940 - ca. 1960

Af BØRGE JENSEN

Jeg bruger med velberådet hu ordet »glimt«, for det til min rådighed stående researchmateriale kan på ingen måde presses ned i de for nærværende fremstilling afstukne rammer. Skønt summarisk – håber jeg derfor, at formen vil bidrage til at fastholde overblikket hos læseren.

Denne sidste del af min artikel om tørven i lokalhistorisk sammenhæng omhandler et relativt kort åremål, som til gengæld udmærker sig ved en hidtil uset intensitet m.h.t. fremstilling af tørv og tørveprodukter. Dette ses ikke alene i relation til mængden af den frembragte vare, dennes distribution og udvikling, men også til antallet af beskæftigede folk og anvendelsen af teknisk udstyr og materiale. Verdenskrigens udbrud 1939 og besættelsen af Danmark i foråret 1940 blev jo den direkte anledning til, at energiforsyningen med kort varsel måtte omlægges og i stor udstrækning baseres på de hjemlige ressourcer, hvis samfundet og de enkelte hjem skulle holdes nogenlunde igang. Man havde jo situationen i erindring fra 1914-18, men denne gang blev problemerne af langt større dimensioner og længere varighed. I den forbindelse kan det være interessant at iagttage, hvordan yngre mennesker i dag i mange tilfælde næsten kun kender brunkul og generatortræ som krigstidens hjemlige energikilder. Jo, ved nærmere eftertanke kender man nok også til, at der lavedes tørv i Vildmosen og andre steder i Jylland. Indrømmet! Den totale producerede mængde var selvfølgelig også størst i denne landsdel grundet ekstrem stordrift og de meget store tørveforekomster; men den samlede aktivitet set i forhold til befolkningstallet var lige så stor på Fyn. De mængder af tørv, som var i behold fra tidligere tid, var i sidste halvdel af 1930-erne blevet opgjort, registreret og analyseret af Hedeselskabet, ligesom moserne var blevet klassificeret efter værdi. Fridlev Thøgersen skriver i bogen Danmarks Moser som følger:

Nogle år efter at mosesagen var overdraget Hedeselskabet 1910, blev der af dr. phil. A. Mentz stillet forslag om en landsomfattende undersøgelse af landets moser, og i en henvendelse fra Hedeselskabets bestyrelse blev der indgivet andragende om en bevilling til dette formål. Denne henvendelse er offentliggjort i Hedeselskabets tidsskrift 1938, side 246, hvor det bl.a. er anført:

Langstedgård, Verninge sogn, 1941. Tørvevogn med de karakteristiske små brede hjul. I baggrunden ses de udlagte tørv.

»Den intensive benyttelse af vore moser til fremstilling af brændsel, som krigen har medført, har atter gjort spørgsmålet om moseundersøgelser meget aktuelt. Uden tvivl produceres der tørv mange steder af så slet beskaffenhed, at de aldrig burde være produceret, og ligeledes graves der mange steder tørv på rationelt kultiverede enge, hvor det ikke burde ske.

Havde der ved Verdenskrigens begyndelse foreligget en blot nogenlunde omhyggelig undersøgelse af Danmarks moser, ville denne undersøgelse have været af en overordentlig værdi som basis for det tørvetilvirkningsarbejde, hvorigennem nu så mange tusinde mennesker beskæftiges, og som drejer sig om så store kapitaler«.

Planen for disse undersøgelser går ud på, ved en amtsvis systematisk landsundersøgelse gennem en klassificering, at angive en samlet arealoversigt og plan for benyttelsen af Danmarks moser, undersøgelserne skulle omfatte alle mosearealer over 5 ha. Ved mosearealer forstås strækninger med en aflejring af mindst 30 cm. tørvemasse, herunder egentlige moser, tørveenge og kær.

Til nærmere bestemmelse af tørvemassens beskaffenhed er udtaget et betydeligt antal prøver til undersøgelse for indhold af aske, og i prøver fra moser, som efter askeanalyserne måtte antages egnede til fremstilling af brændtørv, er foretaget brændværdibestemmelser til orientering om tørvemassens varmeevne. Endvidere er stedvis udtaget prøver af tørvejordens øverste lag til bestemmelse af indholdet af kulsur kalk. Med undtagelse af kalkindholdet, der er bestemt i tørstoffet, er alle analyseresultater beregnet efter et vandindhold i tørven på

25% (almindelig lufttør tilstand). Analyserne er udført på »Hedeselskabets Laboratorium.«[1])

Mosernes klassificering var i mellemkrigstiden nærmest af teoretisk karakter, men under krigen og i de første efterkrigsår viste den sig uhyre værdifuld og fremmende for en så retfærdig fordeling og udnyttelse som muligt af de efterhånden knappe reserver. Men som tilfældet var med brunkullene, således gik det også med tørvene. Man måtte arbejde under stadig vanskeligere forhold for at få tørvene frem, og dermed skærpedes opfindsomheden, men desværre blev arbejdet – især på de store produktionssteder – også forbundet med større risiko! Tempoet skruedes op, og arbejdstilsynet kom ikke på besøg hver dag!

På grundlag af disse undersøgelser er med henblik på den fremtidige benyttelse skelnet mellem følgende fire kategorier af moser, som svarer til den, der er anvendt ved rekognosceringen:

1. Moser, der på grundlag af for stort askeindhold eller af andre årsager ikke kan eller bør bruges til fremstilling af brændtørv.

2. Moser, der vel indeholder brugelig brændtørv, men hvor dybden er så ringe, eller moserne allerede er afdrevet så stærkt, at de nu kun har interesse for fremstilling af tørv til den pågældende egns beboere.

3. Moser, der kan udnyttes til tørvefremstilling i større stil.

4. Moser, hvor tørvemassen er af en så let kvalitet, at den ikke med fordel, med de hidtil kendte metoder, kan anvendes til brændtørv.[2])

Med hensyn til kilderne i dette års artikel har jeg bestræbt mig på at lade de mundtlige spille en afgørende rolle, og dette faktum vil udmønte sig i en mere »direkte« stil, end man har fundet i artiklens to tidligere afsnit. Jeg har disponeret sådan, fordi de mundtlige kilder i mange tilfælde er i stand til at kaste lys over interessante detaljer i den sammenhæng, som tørv og tørveproduktion havde med dagligdagens vanskelige forsyningssituation i tiåret 1940-50.

Tørvene var med overalt, når der skulle skabes varme og energi – i stort som i småt – enten det så var i det gamle bryggerskomfur eller i det lokale elværk. Problemer med kvaliteten blev dagligt samtaleemne – og daglig plage! Hertil kom rationeringen. Herom skriver C. M. Woel i bogen »Om Tørv« 1940:

Tørvenes anvendelighed som brændsel er betinget af deres indhold af formuldede organiske plantebestanddele. Disse indeholder bl.a. de

brændbare grundstoffer kulstof og brint, som brænder under høj varmeudvikling og er bestanddele af alle brændsler. De udgør i reglen ca. 40% af tørvemassen, medens resten består af uforbrændelige dele, hovedsalig vand, aske samt stofferne kvælstof og ilt.

Tænker man sig, at tørvemassen fuldstændig befries for sit vand- og askeindhold, vil denne masse have den højest mulige brændværdi; denne ligger omkring ca. 5000 kalorier, og tørv vil følgelig altid have en brændværdi, der ligger betydeligt herunder.

Tørv har fra gammel tid været forhandlet efter antal, således at der f.eks. beregnes en vis pris pr. 1000 stk. Har man ingen brændværdibestemmelse på tørvene, sikrer denne fremgangsmåde selvfølgelig mod, at man, som tilfældet ville være, såfremt man købte tørvene efter vægt, kommer til at betale mest for tørv med et højt vandindhold, altså de dårligste tørv. På den anden side giver stykhandelen ingensomhelst garanti for vandindholdets størrelse, ligesom man heller ingen garanti har for vægten af selve tørvemassen, og begge dele vil være bestemmende netop for den værdi, det enkelte stykke tørv har som brændsel. En *hundekødstørv*[3]) med stort vandindhold kan koste ligeså meget som en tung æltetørv med ringe vandindhold, men af samme størrelse. En sådan form for tørvehandel er lidet rationel, og i landbrugsministeriets bestemmelse er maksimalprisen da også sat pr. ton, altså efter vægt. Dette fordrer naturligvis, at prisen, som også anført i bestemmelserne, reguleres efter vandindholdets størrelse.[4])

Angående bekendtgørelse om handel med tørv m.v. oplyser Woel som følger:

I medfør af lov nr. 288 af 2. sept. 1939 om ekstraordinære foranstaltninger til sikring af landets forsyning med nødvendige varer m.v. fastsættes hermed følgende:

1. For tørv produceret i 1940 gælder følgende maksimalpriser pr. ton: Tørv afhentet på læggeplads (tørreplads).

Samlet vand og askehold:

Under 27,5%	27,5%-32,5%	32,5%-37,5%	
37 kr	34 kr	31 kr	
37,5%-42,5%	42,5%-47,5%	over 47,5%	
28 kr	25 kr	22 kr	[5])

Til slut bemærker Woel, at der den 13. august 1940 er kommet en tillægsbekendtgørelse af 31. maj angående den ovenfor omtalte rationeringsordning. »Det fastsættes heri, at tørv og brunkul indtil videre vil kunne sælges uden aflevering af rationeringsmærker. Årsagen til

denne frigivelse af tørvehandelen er naturligvis den, at man har villet give denne en, sikkert tiltrængt, stimulans. At der derved er skabt nogen bitterhed hos den del af forbrugerne, der ifølge den gamle ordning har anvendt en del af deres mærker til supplering af deres udenlandske brændsel med tørv, er meget forståeligt. De har dog haft den chance frem for de senere købere af tørv at kunne få disse i godt tørret tilstand, hvilket altid volder vanskeligheder senere på sæsonen, og navnlig i en tørvesæson som den, vi har haft i år. Endvidere synes der stadig at være vanskeligheder med forsyningerne af udenlandsk brændsel her til landet, idet de hidtil disponible mængder af kul og koks har ligget endog langt under vort normale forbrug af disse brændsler«.[6])

Nogle blev velhavende, andre holdt kun »skindet på næsen« i »tørveeventyret«, men tørven var en nødvendighed, som måtte frembringes, fordeles og bruges på de vilkår, tiden bød. I vid udstrækning måtte man altså bruge det gammelkendte materiel. Det var især tilfældet i private moser. Fra Holger Nielsen i Radby ved Hesbjerg har jeg fået en glimrende skildring af de store forskelle, der kunne ses i tørvefremstillingen under krigen. H.N. fremhæver følgende punkter, idet han selv var med i årene 1940-44 (stærkt forkortet):

»Jeg tjente på en gård nede ved Røjle i sommeren 1940 og skulle her sammen med andenkarlen lave tørv til gårdens forbrug – vel en 5.000-6.000. Det gik for sig på den gamle, primitive måde, hvor vi ælte-de med de bare fødder i prammen, for der var tale om posetørv. Det kunne endda gå med æltnigen, når det var sommerdage; men strengere var det at få »tørvema'i« op fra bunden eller siden af graven, da der var tale om en pose uden luge i bunden (jvnf. foto i Vestfynsk Hjemstavn 1994 p. 49). Og hvad værre var: kvaliteten af tørvene var meget ringe, de var løse og »lådne«, så pigen, der skulle bruge dem i komfuret, var ved at fortvivle. Men vi »trøstede« hende med, at den slags tørv, benævnt *»hundekødstørv«*, var meget brugt i Jylland. I 1941 og 3 år frem arbejdede jeg med tørv på min fødegård her i Radby. Men det gik helt anderledes for sig – sådan var der de store forskelle. Vor mose på ca. 4 tdr. land var lejet ud til en entreprenør fra Odense med salg af tørv for øje og lejet arbejdskraft, 6 mand (2 i graven, 1 ved maskinen, 1 til at køre ud og 2 ved formene) og 4 koner til at stable«...»Jeg kan fremhæve et par detaljer af interesse (tørveværk og dyndbeholder var af sædvanlig type på den tid (jvnf. Vestfynsk Hjemstavn 1994 p. 37). Tørvemassen var meget træfyldt (el og ask) og dermed ret tør, så næsten al pumpevandet gik i ælteværket. Jeg kørte ud med tørvemassen til formene med specielle vogne – ikke jumber. Der var tale om 4-hjulede vogne med små brede træhjul og 2 store vippekasser – vel 125x175x70 cm. – som hver passede til de store forme med

Langholm, Ejby.

– så vidt jeg husker – 96 tørv. Vi havde en dagsproduktion på 15.000-18.000 over en 3 måneders periode, så det var *»slæv«*. Tørvene blev ikke »kantede« på vanlig vis, men stablet 5 og 5 efter en uges tid for at tørre færdig i rundstabler på 25 eller 50 alt efter vejret. Vi var nede i ca. 4 meters dybde, så der var tale om bundtørv af god kvalitet – næsten som briketter – som kunne læsses på vogne (ofte mælkevognene fra Ubberud mejeri) med roegrebe. Sådan var det så forskelligt fra sted til sted, og i 1944 var mosen tømt og »tørveeventyret« på min fødegård var slut. Heldigvis havde vi brænde nok senere. Ja, der lavedes endog meget generatortræ fra Hesbjergskovene (Svend Rasmussen, fabrikken Aadal i Køng)«.

Strøm og især petroleum blev mangelvarer, så det gennemprøvede ælteværk med hesteomgang fik et nyt – skønt kortvarigt comeback (på Langstedgård, Verninge sogn brugtes endnu i 1950 hesteomgang i mosen). Kun på de store produktionssteder skete der virkelig fornyelser – især i sidste halvdel af 1940erne, hvilket fremgår af Frederik Kristensens beretning.

Frederik Kristensen bor i dag på Langholmvej ved Gelsted kun få hundrede meter fra sin arbejdsplads med tørvene fra 1942-48. Tørvegravene var i dette område både store og dybe grundet kraftig udnyttelse i tiden forud, så tørvemassen kunne kun hentes op fra pram. Nuvel, det har vi hørt før, men F. K. har kunnet berette om en hel speciel måde at håndtere tørvemassen på (meget forkortet):

»Jo, ser du da det blev næsten umuligt at få noget op med en almindelig pose, fik vi lavet en hel lille gravemaskine på prammen. Smeden i Ejby havde vist fået ideen fra Jylland et sted. Vi var 2 mand i prammen, og den ene af os stod bagerst i prammen for at styre den lange stang med skovlen og fylde den med tørvemasse. Makkeren stod så i forenden ved det store håndhjul for at hejse skovlen indenbords, så vi kunne få den tømt af i prammen, der blev fyldt lige til randen. Tungt arbejde – ja det kan du snakke om! Ham der skulle styre stangen havde det vel værst, for den 5-6 meter lange stang var svær at styre og kunne i værste fald nemt puffe ham i vandet. Men med øvelsen gik det jo. Det var jo sådan set en primitiv teknik, men vi kunne på den måde få fat i den bedste tørv 3-4 meter nede. Den blev så æltet i prammen, så den var klar til at blive kørt i formene, når vi lagde »til land«. Det største problem var egentlig træstammer og rødder i tørvmassen. De var jo umulige at se på forhånd, og hang skovlen fast, så kunne det gå galt, især hvis prammen var næsten fuld. Engang skete det, at vi kæntrede, men det var gudskelov på lavt vand, ellers havde jeg måske ikke siddet her i dag, men vi fik lavet mange tørv på den måde, vel en ca. 200.000 for 2 mand på en sommer. I krigsårene arbejdede jeg for en gårdejer i Kingstrup og i de første år efter krigen for en i Ejby. Begge steder solgte de tørv til omegnen – bl.a. også til Ejby mejeri, og tørvene var væk, så snart de var tørre, der var virkelig hårdt brug for dem:«

Men sammenholdet mennesker imellem sammen med tålmodighed og sej udholdenhed overvandt utrolige vanskeligheder, hvilket også fremgår tydeligt af langt de fleste beretninger, jeg har fået fra folk, der var med. Marta Hansen fra Turup har givet mig en levende fremstilling af sliddet med tørvene i de første krigsår. Hun fortæller (forkortet):

»Fra 1941-43 var min mand Svend og jeg fodermesterfolk på »Vestgården« i Frøbjerg, og for at tjene lidt ekstra (ugelønnen var 38 kr) tog vi en tørn i gårdens tørvemose. Min mand fyldte formene, mens jeg lå på mine knæ og vendte tørvene, så snart de var tørre nok. Det gik primitivt til. Tørvemaden blev æltet i graven og smidt direkte op i hjulbaren. Senere stablede jeg dem i rundstabler 5-4-3-2-1. Det var strengt ekstraarbejde, men som vi altid sagde, der er jo varme i tørvemoserne mere end én gang. Efter aftenmalkningen gik vi i tørvetiden ofte til en naboes mose, der lå langt fra gården, men op til folden, hvor køerne gik. For den nabo stablede vi begge to, for han havde ælteværk med hestegang, så han solgte tørv. Det blev lange arbejdsdage, vi forstår vel næppe i dag. Vi skulle op klokken 10 minutter i 4 om morgenen og var ofte først færdige i mosen henad 22. Men det var vilkårene! Vi skulle jo bare arbejde, sådan var det! I 1943 flyttede vi til Gelsted, og her fik min mand også meget med tørv at gøre, for han

kom til at køre tørv for en vognmand i Ejby. Det var selvfølgelig med en generatorbil, og han kørte tørv fra Give mose i Midtjylland. Produktionen her på Vestfyn kunne slet ikke følge med. Han kørte gerne hjemmefra ved 4 tiden om morgnen og var så hjemme igen ved middagstid for at få læsset af rundt omkring i omegnen. Så afsted anden gang den dag, og så var han først hjemme henad 10-11 tiden om aftenen, så vi fik kun 3 til 4 timers søvn. Det var strengt, men pengene var små, så det skulle jo bare gå. Og det gik nær galt, for min mand blev mere og mere »overkørt« – overtræt, og en dag faldt han i søvn ved rattet og kørte i grøften. Heldigvis ned *mellem* to træer, så han kom ikke noget til, men jeg blev bange og slog i bordet. »Nu holder du ind til siden en halv time om middagen herefter og får en lille lur«. Sådan var det – tørv skulle der til – det var livsvigtigt i de dage«.

Selvom forsyningssituationen med hensyn til brændsel bedredes forholdsvis hurtigt i de første efterkrigsår, holdt tørveproduktionen sig på et højt niveau til omkring 1950, da den via helt nye tiltag gled over i fremstilling af formbrændsel og briketter i enkelte store moser.

Herom beretter August F. Schmidt i bogen »Moser og Tørv« følgende:

»Allerede i 1940 var tørveproduktionen 6 gange så stor som normalt (2½ mill. ton). I 1941 og 1942 12 gange så stor (næsten 5 mill ton). I 1943 var produktionen oppe på over 6 mill. ton (ca. 15 mia. styk), den største produktion af tørv, vi nogensinde har haft i en enkelt sæson her i landet! I 1944 var produktionen lidt under 6 mill. ton; ligeså i 1945, da der produceredes ialt ca. 5,7 mill. ton på øerne. I forhold til 1944 var det for landet som helhed 3,7 mill. ton tørv, 2,5 mill. ton i Jylland og 1,2 mill ton på øerne. I forhold til 1945 var der en tilbagegang på 35%.

I den meget tørre sommer 1947 var det let at arbejde i moserne, og tørvetilvirkningen var derfor i dette år større end i det forgående med den regnfulde sommer. I 1947 blev der produceret 5.168.139 ton tørv en fremgang på 39% fra 1946. Da dette skrives 9/6 1948 antager man, at tørveproduktionen i 1948 vil nå 5 mill ton. Det tidlige og behagelige forår har været til stor gavn for mosearbejdet, og de gode moser havde alt forudbestilt i begyndelsen af juni 1948.

I de sidste krigsår og i årene lige efter krigen sås der overalt i landet mange forskellige tiltag i retning af at fremstille tørvebriketter og formbrændsel af tørvesmuld, altsammen med ret primitive mekaniske hjælpemidler. Forarbejdet med at frembringe tørvesmuld af en tilpas tørhedsgrad kunne variere noget. I de meget store moser (f.eks Ejby brugtes traktor med påmonteret fræser til at løsne og findele de øverste ca 4-5 cm. tørvelag, som så kunne lufttørres til omkring 50% fugtighed. I mindre moser harvedes det øverste tørvelag løst med »spidsharver« eller »sæddækkere«*) trukket af heste.

Ælteværk på Hans Larsens gård i Langsted. Bemærk pumpen, der leverer vand til ælteværket.

Det løse og lufttørrede smuld kunne så samles i »strenge« eller »rimler« ved hjælp af en skraber af form som en sneplov. Det tørrede materiale blev så enten presset direkte fra marken eller oplagret f.eks. i »korngulve«, så man kunne stå indendøre med arbejdet i vintertiden, når travlheden ikke var så stor.

Her i lokalområdet forarbejdedes tørvemasse i et anlæg på Verninge Sydmark til briketter. Valdemar Roldrup, Langsted, har meddelt mig, at der fra »Grevegaardens« mose (Verninge Grave) i flere somre fra 1945 kørtes tørvesmuld til presseværket. Produktionen afsattes, så vidt jeg har kunnet få oplyst – ikke lokalt. Det gjorde derimod formbrændsel fra et presseværk på »Egneborg« ved Korinth, som en af mine meddelere, Jørgen Hansen, Hillerslev, Højrup har berettet om.

I de mindre, private moser forsatte selve tørvefremstillingen ind i 1950erne. Heromkring holdt produktionen sig længst på »Bøgholm« ved Nr. Broby, nemlig helt til 1964, da tørveværket, (skænket til Hjemstavnsgården 1993 af Poul Rasmussen, Trunderup) kørte for sidste gang. Selv var jeg med til at køre tørv fra området sidste gang juni 1958.

Et meget centralt punkt for mig i denne fremstilling er forsøget på at komme tidsbilledet så nær som muligt ved en kombination af tidsaktuelle kilder, billeder, artikler m.v., og så de mundtlige beretnin-

ger med førstehåndsviden. Og hvorfor nu det? Jo, fordi jeg finder de menneskelige relationer – set i lokalhistorisk perspektiv – meget interessante i denne sammenhæng: Det gælder folks arbejdsforhold på godt og ondt, deres glæder og sorger i tørvearbejdet, deres sejre og nederlag, det sure slid og arbejdsmoralen – med andre ord den hverdag, som så relativt mange nulevende blev en del af. Fra gammel tid havde der udspillet sig et særligt »folkeliv« omkring tørvefremstillingen. Der skulle ekstra god forplejning til med kaffe og drikkevarer, og mens man fik friske kræfter under et hvil, gik snakken livligt om løst og fast. Det sås – om end i »reduceret« form – for sidste gang i årene under og lige efter krigen inden maskinerne – som i så mange andre sammenhænge – blev helt dominerende.

Men lad os med dette in mente prøve at danne os et billede af selve tørveproduktionens grundlag, nemlig moserne i tiden op til verdenskrigen. Jeg vil i denne sammenhæng beskæftige mig med moser i såvel det gamle Odense som det gamle Svendborg Amt, idet der er vestfynske moser begge steder. Læseren kan ud fra dette let få et overblik over specielt de vestfynske forhold. De fynske moser kendes særdeles godt takket være Hedeselskabets eng og mose undersøgelser – for Fyns vedkommende udført i årene 1938-40.

I årene omkring besættelsen 1940 var det store samtaleemne med hensyn til tørv: Hvor længe kan tørvemassen vare med et ekstraordinært forbrug, som det krigen skabte. Allerede i 1941 var produktionen oppe på 4,6 mill. ton tørv, hvortil kom en betydelig og hastigt voksende produktion af tørvebriketter. Råtørven i de bedst egnede moser ville således, med et forbrug på op mod 5 mill. ton pr. år, kunne forsyne landet med tørvebrændsel i 30-40 år. Men – og det var det store usikkerhedsmoment – de meget betydelige mængder af tørvemasse, som lå i de mange, men relativt små moser (under 5 ha.), var ikke kendt. Men det blev den heller ikke endeligt – for som bekendt var tørveproduktionen mange steder allerede omkring 1950 nede på et *relativt* beskedent omfang igen, og den sidste store afvanding og kultivering af mosearealerne, uden hensyn til deres tørvemæssige ydeevne, satte ind for alvor. At man så i dag kunne beklage denne udvikling, der satte sig dybe spor i mange egnes flora og fauna, ja, i hele det landskabelige billede, er så en helt anden sag, som kunne belyses ved en anden lejlighed.

De vestfynske moser er/var fordelt over såvel det tidligere Odense som Svendborg Amt, og jeg skal før en nærmere gennemgang af tørveproblematikken omkring 1940 knytte nogle oplysende kommentarer til de pågældende tørvemoser. Det samlede moseareal (over 5 ha) i Svendborg Amt udgjorde 1938-40 ialt 3113 ha, og ud af disse blev 87 moser undersøgt nærmere. Moserne i de mest værdifulde klasser

(II+III) udgjorde således 1591 ha eller ca. 50% af mosearealet. I den forbindelse kan det anføres, at mosearealet optog ca. 2,3% af landbrugsarealet. (Til sammenligning tjener f.eks. Ålborg Amt med et moseareal på 11,5% af landbrugsarealet som det mest moserige amt og Bornholms amt som det mosefattigste med kun 0,21% af landbrugsarealet opfyldt af moser. Odense Amt ligger meget nær Svendborg Amt med et moseareal på 2,1% af landbrugsarealet).

Moserne er stærkest repræsenteret i amtets vestlige del (Svendborg Amt), mens egnen mellem Nyborg, Ringe og Svendborg ikke har større moser af betydning. Især engene ved Arreskov Sø, Snarup Mose og Broby området, på begge sider af Odense Å huskes af mange som de store produktionssteder. I Odense Amt var de meget store mosearealer omkring Ejby som nævnt rammen om store tørveaktiviteter (også fremstilling af formbrændsel). Men her, ligesom for så mange mindre moser – var det store problem manglende læggeplads, og dette faktum kom efter manges udsagn ofte til at virke hæmmende på en produktion i større stil. I Odense Amt undersøgtes 1938-40 97 moser over 5 ha ud af et samlet areal på 3304 ha moseareal (landbrugsarealet noget større end Svendborg Amts nemlig 154.000 ha, så deraf næsten sammenfald i mosernes procentvise andel af landbrugsarealet). Som i Svendborg Amt ses i Odense Amt et stort antal mindre moser i kl II til lokalt forbrug. Af moser til stor salgsorienteret produktion (kl III) lå lavmosen Neverkær 197 ha (tidligere under »Erholm«, hvor arbejdet i denne store mose allerede for 200 år siden krævede usædvanlig meget hoveriarbejde, som nævnt af Karl Peder Pedersen i »Vestfynske Fæstebønder« p. 128) i spidsen, mens man bemærker vor »hjemlige« mose Bukkerup Stævning med 108 ha som nr. to. Man skulle da have forventet en stor produktion fra denne mose til området omkring Glamsbjerg, men tømningen havde været for effektiv under og efter 1. verdenskrig (jvnf. sidste års artikel i Vestfynsk Hjemstavn), så Gummerup mejeri fik f.eks. tilført tørv fra Broby og Hårby-området (Bøgholm og Kasbæk moser, beretning herom fra Viggo Andersen, Glamsbjerg).

Dette var så lidt om selve grundlaget for tørveproduktionen under og lige efter krigen. Jeg vil nu vende mig til selve de produktionsmæssige forhold og ligeledes fremdrage facts og oplysninger omkring selve produktet, nemlig tørven og i sidste instans tørvebriketterne og formbrændselen. Med hensyn til selve produktionsformerne for tørv har jeg i mine tidligere artikler redegjort for de kendte benyttede metoder i tiden op til 1940. Variationen var stor, men blev større under krigen, da kampen for at skaffe sig brændsel, skærpedes. Det resulterede i, at alle prøvede produktionsformer kunne være repræsenteret indenfor et

Tørveslæde til én hest. Slæden kan ca. rumme tørvemasse 100 tørv. Tilhører Jørgen Clausen, Svanninge.

relativt lille område sammen med nyskabelser. Meget små enheder med skæretørv til eget brug kunne findes side om side med stordrift.

Dengang kendtes og brugtes ordet *fleksibilitet* næppe, men det var simpelthen det, som det hele drejede sig om.

De mange forskellige former at gribe sagen an på var jo i de enkelte tilfælde dikteret af de aktuelle forhold: økonomi, arbejdskraft, afsætning etc. Men fælles for alle tørveproducenter – store som små – og især for alle tørveforbrugere var *tørvenes varmeevne og brændbarhed,* så lad os et øjeblik standse op og se lidt på dette yderst vigtige spørgsmål.

Herom skriver Woel i »Om Tørv« følgende:

Tørv fylder i forholdet til varmeindholdet 4-5 gange så meget som koks og giver for samme varmemængde i reglen betydeligt mere aske. De har en lavere antændelsestemperatur, og et tørvefyr holder derfor lettere ild, men temperaturen i fyret er gerne mindre hed, og kun, når tørvene blusser, udvikler de en betydelig varme. For de fleste kokskakkelovne har tørv en ubekvem størrelse, og luftmellemrummet mellem stykkerne bliver let for stort, hvorfor det kan anbefales at slå tørvene noget i stykker inden påfyringen. Luftmellemrummet i fyret kan også formindskes ved påfyldning af løst tørvesmuld, men man må sørge for ikke at påfyre så meget, at man lukker for trækket. Har man meget smuld, bør man påfyre mindre mængder ad gangen.

Man kan formindske disse ulemper ved fyring med tørv i almindelige kokskakkelovne ved den såkaldte »klatfyring«, hvor man kun påfyrer mindre portioner ad gangen. Man sørger for, at der på risten er et glødende lag tørv på 10-15 cm tykkelse, og dette lag holdes altså vedlige ved stadig at påfyre friske tørv, efterhånden som de brænder væk i kakkelovnen. Jo hyppigere man fyrer og jo mindre portioner, der fyres på ad gangen, des bedre bliver resultatet, men arbejdet ved fyringen besværliggøres også derved. Ved klatfyring opnår man imidlertid, at der stadig er en forholdsvis høj temperatur i fyret, således at man kan få forbrændt en del af gasarterne i tørvene, og dette kan i almindelighed ske, uden at der tilføres ekstra luft gennem indfyringsdøren.[9])

Tager man lige store vægtmængder af tørv og udenlandsk brændsel, vil tørvene, selv af de bedste kvaliteter med 30-50% vand og aske, kun give ca. den halve varmemængde, og for tørv med 55-60% vand og aske kun 1/3 af den varme, som fås af udenlandsk brændsel. Forholdet bliver endnu mere grelt, hvis man foretager sammenligningen efter rummål, idet tørv af en vis vægt fylder mere end den samme vægt af kul eller koks. Har man således gode tørv, der kan antages at have den halve varmeevne af kul og koks, vil dette sige, at man først skal regne med den dobbelte vægt af tørv, svarende til den vægt af kul og koks, man skal have erstattet.[10])

Under min søgen efter mundtlige fremstillinger af tørvearbejdet under og i de første 5-10 år efter krigen, har jeg selvfølgelig ofte stødt på gentagelser og sammenfaldende beskrivelser af arbejdsprocesserne; men dette har aldrig afholdt mig fra fortsat at søge viden, for nye detaljer dukker altid op. Men ikke kun det! Det, man får ved at høre mange beretninger om sliddet og besværet ved at skaffe sig den eftertragtede tørv og glæden og stoltheden, når det lykkedes ovenpå genvordighederne og strabadserne, er intet ringere end brikker til en mosaik omkring tidsbilledet af 1940-erne her på Fyn. Et par eksempler på lønninger og priser fra 1940 – se og døm selv!:

Regeringen har bestemt maksimalprisen efter forskellige kvaliteter, den ligger fra 28 til 34 kr. pr. ton, hvilket er ca. en trediedel af tørveprisen i 1919-20.

Hvad kan en arbejder tjene ved at skære tørv? spørger man i disse måneder. Det er vel nok forskelligt, men efter hvad jeg har kunnet få oplyst, arbejdes der næsten overalt på Sjælland på timeløn, og den er kr. 1,61 i dagholdets 8 timer. I Jylland er det mest akkordarbejde. Dertil kommer et tillæg for timerne fra kl. 17-22 med 15 øre pr. time. En arbejder, der slider i det fra kl. 4 i 11 timer, kan altså tjene kr. 18,46 pr. dag, medens en arbejder, der har sine 8 dagtimer plus 5 aftentimer til

kl. 22, kan tjene kr. 21,68 ved 13 timers intenst slid. Når han går hjem med sin dagløn, har han sikkert en udpræget følelse af at have fortjent den.[11])

Tallene er verificeret af E. Haurum, Espe, der mener, at de stort set var gældende for Fyn – måske lå de fynske priser lavere, især hos mindre producenter. Pris- og løndannelsen var mange steder nærmest kaotisk, da naturalier og andet arbejde ofte indgik i betalingen.[12])

Da »udbuddet« af meddelere jo i sagens natur er begrænset, har jeg fundet det rigtigt, at medtage egnede beretninger fra andre egne end lige det vestfynske, da de mange gange supplerer hinanden, så derfor den geografiske spredning i følgende interviews.

Jørgen Chr. Hansen, Kelstrup:
Fra Jørgen Chr. Hansen, som jeg har besøgt i Kelstrup ved Vissenbjerg, har jeg fået en glimrende beretning om tørvefremstilling i »familieregi« før og under krigen, med de ændringer, som indtrådte 1940, da tørv pludselig blev en eftertragtet handelsvare. Hansen fortæller (forkortet):

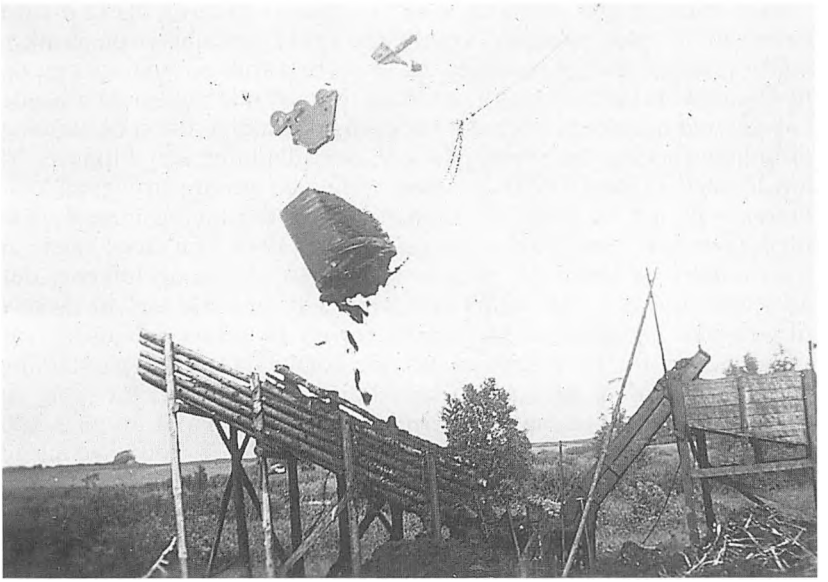
»Ja, min far og mig, vi lavede jo tørv til eget brug 30-erne igennem, da jeg var herhjemme og hjalp ham. Vi skulle vel bruge en 8.000-10.000 styk. om året, og vi havde en parcel ude i Paddesø Mose, vel en lille halv mils vej herfra. Vi tog gerne tørvene – hvis vejret var til det – når vi havde fået sået roerne først i maj, og så inden vi skulle slå til hø (med le!) først i juni. Mosen havde været overgravet flere gange, så den var fuld af »balke«. Derfor måtte vi bruge posen til at få »tørvemaden« op fra bunden og siden balkene 3-4 m nede; men vi havde ingen pram, derimod en stor kasse (2x3 m.) oppe på land, hvor vi tømte posen af i – Det var en pose uden lem i bunden, så den måtte vendes. Det var hårdt arbejde. Vi æltede så med fødderne og kørte til formene med hjulbar. Men fra 1941 gik det anderledes til – min far var halvfjerds, så min ældre broder overtog »ledelsen«, og han ville lave tørv til salg, for det var der penge i, mente han, og han fik ret! Han fik anskaffet ælteværk med beholder, små vogne med træruller under og vippekasser samt store forme til 100 tørv, så der blev oparbejdet 10 gange så mange tørv som førhen, men stadig af familiens medlemmer. Der var ikke råd til elevator fra graven og op i ælteværket, så vi måtte smide »på lad«, altså op på jorden ved siden af ælteværket, så en mand ku' øse det op i kassen derfra. »På spørgsmålet om bortledningen af vandet fortæller J. C. H.: »Der var stort set ikke mere vand end ælteværket skulle bruge, når vi gik ned i 2½-3 meters dybde. »Tørvemai« blev godt lind, så den var nem at få i formene, når vi tippede de små vognkasser over i formene. »Formmanden« brugte også rage til at

»glatte af med, så der ikke blev huller« (rage: jvnf. Vestfynsk Hjemstavn 1994, p. 43). De specielle små vogne, som brugtes her, har jeg ikke truffet endnu hos andre meddelere, hvor der altid har været tale om en eller anden form for hjul under vognene (jvnf. f.eks. Holger Nielsens beretning fra Radby). Fordelen ved »rullevogne« var jo den mindskede risiko for væltning og mindre friktion i forhold til slæder. (Jvnf. billede fra Jørgen Clausen, Svannige).

Med hensyn til stabling af tørvene beretter J. C. H. (iøvrigt i overensstemmelse med praksis på Vestfyn): »Ja, så snart tørvene – gerne efter en uges tid – alt efter vejret var tørre nok, begyndte vi at »huse dem« (altså ikke noget med rækkestabling – jvnf. Vestfynsk Hjemstavn 1994, p. 46). »Tørvene stod på kant, to og to først i syv stabler, »huse« altså 3x2 med en enkelt ovenpå. Efter 8 til 10 dage satte vi så i store rundstabler med 40-50 i hver. Jeg husker ikke, at vi tog tørv til salg ind. Folk kom fra omegnen og læssede dem i mosen med roegrebe. I de første krigsår kunne vi nemt sælge gode tørv til 20-25 kr. pr. 1000 stk. – nok med en stigning mod krigens slutning«.

Hos Haurum, Espe, har jeg fået en virkelig levende og detaljeret beskrivelse af tørveproduktion i stor stil under krigen og i årene derefter. *Dokumentarfilm optaget 1941-44 i Hillerslev, Højrup, viser med al ønskelig tydelighed hele arbejdsgangen.* Men jeg har også udvalgt E.H.'s beretning blandt flere andre for at få interviews med så forskelligartede og sjældne oplysninger som muligt i min fremstilling. E. H. arbejdede med tørv allerede som dreng først i 30erne på den meget primitive måde, hvor man simpelthen ældede »tørvemaden« i et hul i tørvemosen, inden den kørtes til formene på trillebør. Men fra 1940 gik det løs i større stil sammen med en bror og faderen på mosen ved »Engesyn« i Hillerslev, Højrup. E. H. fortæller (meget forkortet):

»I krigens første sommer blev der vendt op og ned på det med tørv, som vi havde været vant til. Vi var klar over, at der blev brug for virkelig mange tørv, og der kom jo love om tilskud til tørveproduktion over 1.000.000 om året. Ja, endda også om ekspropriation af agerjord til læggeplads, hvis det var nødvendigt. Vi havde 5-6 tdl. læggeplads først og nåede 7-8 tdl. ved krigens slutning, da årsproduktionen nåede op på næsten 4.000.000 stk. (Vi holdt dog ikke »milliongilder«, som de gjorde så mange steder – altså for hver mill. producerede tørv. Min far syntes ikke om, at folkene fik for meget at drikke, så længe arbejdet stod på – ja, det var jo hjemmebrygget øl, og det »slog« hårdt – faren for uheld og ulykker under tørvearbejdet var for stor!). Men altså, vi begyndte med almindeligt ælteværk med elevator i graven og udkørsel til formene med vippekassevogne af gamle, ombyggede biler. (Det var svært at få dæk, men arbejdshestene havde vi heldigvis).

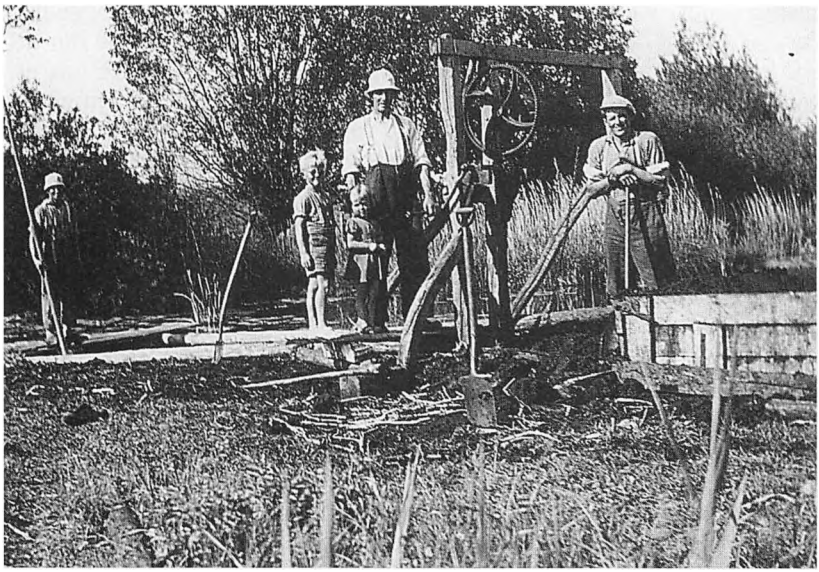

Slæbeskovl til optagning af tørvemassen i vandfyldt mose. Den bliver trukket af en wire. Tørvemassen tippes via en sliske i ælteværket. Højrup Kirkeland, Hillerslev. Ejner Haurum ses ved spillet, der styrer slæbeskovlen.

Men allerede året efter, da vi var 11 mand i gang og ligeså mange damer til at vende og stable, vi stablede altid i rundstabler på 50 stk.), måtte vi lægge spor til tipvogne ud, så en hest trak en fuld tipvogn op til ælteværkets ekstraelevator, mens en tom løb ud i mosen. Det øgede kapaciteten betydeligt; men det var også nødvendigt, for vi fik flere og flere henvendelser fra tørveopkøbere, der ville købe tørv i tonsvis. Vi havde jo ellers solgt i 1000 stk.; men nu så man mindre strengt på kvaliteten – ja, jeg må tilstå, at sommetider gik der alt for mange våde tørv fra mosen – særlig i den fugtige sommer 1943. Min fader havde jo lejet mosen og skulle så afregne både med ejeren og folkene, der arbejdede for os. I 1942-43 fik min fader 5 kr. pr. 1000 tørv til sig selv til lønninger og udgifter. Daglønnen for en 10-timers arbejdsdag var typisk 12 kr. for en voksen mand. De forskellige priser på stabling husker jeg ikke så nøje; men øvede børn, der havde fri fra skole og stablede både formiddag og eftermiddag, kunne nok nå op på 3-3,50 kr., og det var meget. Iøvrigt fik vi 1942 en lov, der forbød unge mænd under 25 år at arbejde i moserne – det var selvfølgelig for at sikre landbruget tilstrækkelig arbejdskraft. At loven blev omgået i mange tilfælde, var jo en offentlig hemmelighed. Men det gav stødet til, at vi fik anskaffet det store graveværk med skovlen, der kunne hente tørvemassen langt ude og dybt nede i mosen og tippe den af i ælteværket. Det var meget kompliceret at få stillet an, ok ja, du kan ikke forestille dig alt det bøvl og besvær. Det hele blev jo trukket gennem et gammelt skibsspil, og når så stålwirerne sprang, var det en frygtelig redelighed. Under krigen var det næsten umuligt at få nye, så vi måtte have en maskinmand fra Fåborg Værft til at »splejse« dem sammen. Uha – alle de vanskeligheder! Vi opfandt også en tørveform med »afstrygerbræt« og skæreruller i enderne, så vi kunne spare 2 mand ved formene. Ved krigens slutning og årene op til og med 1949, da vi holdt med tørvene, arbejdede vi på »Højrup Kirkeland« i egne moser, og du skal lige høre, hvordan det gik i den våde sommer 1946 og i isvinteren 1946-1947. Vi havde store mængder af tørv, som måtte køres sammen i stakke på mosen i nov.-dec. 1946. Det var umuligt at få dem tørre. Ikke desto mindre hentede folk af disse her våde tørv hele den strenge vinter jan.-apr. 1947. Især til Odense gik der mange tørv. Det var en virkelig nødsituation – folk måtte »fortørre« tørvene i komfurets ovn eller ved kakkelovnen for at få ild i dem, og aske og røg fik de ud af det og kun lidt varme. I dag forstår folk det næppe, selvom det kun er 50 år siden. Men sådan var der så meget, der kunne gå dengang – når det *skulle!*«.

Som en total kontrast til beretningen fra Ejnar Haurum, vil jeg fremdrage Holger Nielsens beskrivelse af tørvearbejdet på hans parceller i Hole Mose, nær Fjellerup. Selv bor han i dag i Ullerslev. H. N.

Holemose ved Ullerslev, 1938. Optagning af tørvemasse med greb ved hjælp af spil med håndhjul.

fortæller (forkortet):

»Vi var jo tre naboer, der havde moselodder ude i Hole, og vi hjalp hinanden med tørvearbejdet i mange år fra ca. 1935 til omkring 1950. Vi gravede for det meste kun til eget brug – Ja, det var vel en 8.000-12.000 om året. Enkelte år gik det så godt, at jeg kunne sælge en 5.000-6.000; det var jo særlig under krigen, da vi kun kunne få tildelt 2 rm. brænde pr. husstand. Vi havde en fast regel om at begynde første gang, så snart roerne var sået og så holde igen, mens vi tyndede ud og arbejdede med hø, altså fra sidst i maj og til hen mod Sct. Hans. Derefter tog vi en tørn igen, så de sidste tørv kunne nå at være tørre inden høst.

Vi »kejsede« »tørvemai« op, og jeg var »kejsemand«, men vi bar os lidt anderledes ad end ellers, for vi havde ingen pram. Jeg stod på enden af en slags »tømmerflåde« af bjælker og styrede stangen med »posen« på for at få den fyldt under vandet (vi måtte gøre sådan, for det var umuligt at pumpe vandet væk). I den anden ende af »flåden«, som jo lå så langt ude som muligt på den bløde »balk« af tørvejord, stod så min nabo ved det gamle hejseværk med det store håndhjul og den svære kæde til at hejse posen op med. Jeg skulle så sørge for at skubbe den så langt frem, at den nåede ind over æltekassen inde på land (2,5x3,5m.). Både den og hejseværket kunne skilles ad, og jeg havde det på loftet vinteren over. Hejseværket var lavet i eg og var

vældig solidt. Tænk dig -da jeg begyndte i 1935, kom min naboes far, der var over 80 år ud i mosen og sagde: »Ja, det holder jo nok din tid ud, for det har jo været her på stedet, siden jeg blev født. Så pas nu på'et!« Det var manende ord, som jeg desværre ikke kom til at efterleve, for 15 år senere var det slut med tørvene. Men altså: Der kan du se! Vi brugte hverken heste eller maskinkraft – kun de bare næver og håndredskaber og hjulbar. Mine børnebørn forstår det slet ikke, når jeg fortæller, men vi var tilfredse med lidt dengang – arbejdet bar jo lønnen i sig selv«.

Som bekendt blev tørvene jo efter hjemkørsel anbragt et tørt sted til brug resten af året. Mange steder havde og brugte man endnu til omkring 1950 her på Fyn de specielle »tørvekover« til opbevaring af tørvene. Der var oftest tale om små ladelignende bygninger med fuld rejsning – sjældnere bygninger med skrå tage, de såkaldte »skrækover«. Bygningerne skulle jo beskytte mod vinterens regn og sne, så tagklædningen var i de fleste tilfælde strå/rør eller »teglvugger« (gl. brede tagsten) sjældnere træspån. Væggene skulle give mulighed for gennemtræk til eftertørringen og bestod mange gange af lodrette træstaver evt. grove mosetagrør; i nyere tid udskiftet med »granskubber« eller »skoller« fra savværket. Den helt solide kove var dog i traditionelt bindingsværk med soltørrede lersten i tavlene og korsformede åbninger til luftgennemgang. Gulvet bestod som regel af stampet ler eller stenbrolægning – i sen tid måske overhældt med cement.

Mange ældre har jo givetvis været med til at få tørvene i koven og kender »proceduren«. Selvom jeg aldersmæssigt ikke hører til de typiske »tørvegenerationer«, vil jeg tillade mig at optræde som »meddeler« i denne sammenhæng, idet jeg var med til arbejdet til og med 1958. Tørvene blev fra vognen båret ind gennem den *meget smalle* dør (koven ligger stadig på Højbjergvej 21, Glamsbjerg), og der blev stablet en »mur« af fuldkantede tørv tværs over koven, så dennes ene halvdel kom til at udgøre »ladet«, altså det rum, der opfyldtes af de ikke stablede tørv. Med korte mellemrum ilagdes der flade hassel- eller elmeris i »muren«, så de ragede ind i de løse tørv og efterhånden dækkedes af dem. Det var en god »forankring« og »forsikring« mod den »skandale«, det var, hvis »ladet« skred ud om natten, mens man sov efter »veludført« arbejde. Det var tungt og snavset arbejde; men det værste var dog tørvestøvet, der trængte ind alle vegne, værst var det i øjnene, hvorfra det ikke var til at gnide ud. Her hjalp kun et gammelt husråd, hvorefter øjnene skulle bades i borvand flere gange dagligt, og det gjorde sin virkning tro det eller ej!!

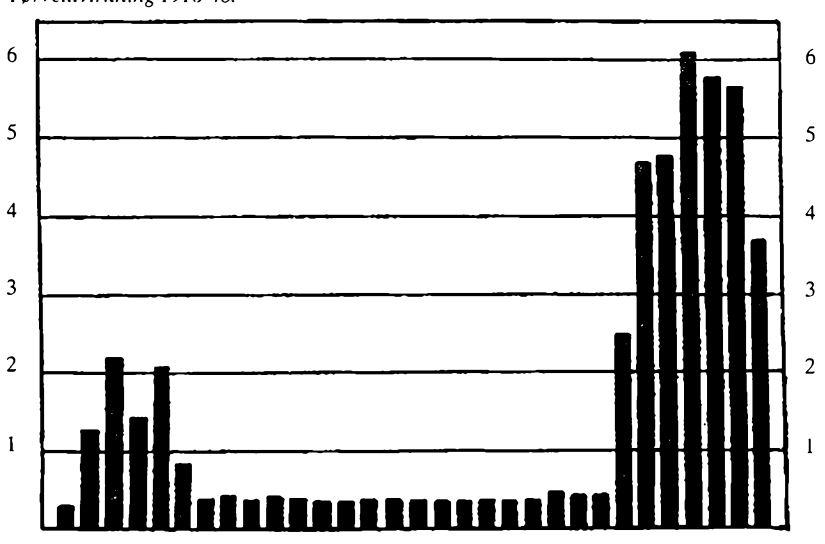
Efter denne lidt kalejdoskopiske gennemgang af emnet tørv i lokalhistorisk sammenhæng, kunne jeg tænke mig at slutte af med et lille kulturgeografisk tilbageblik over den skæbne, der blev de tidligere tør-

vemoser til del. Vi ved jo alle, at tilgroning, opfyldning og påfølgende afvanding og kultivering til eng eller agerjord har været den gængse fremgangsmåde at håndtere mange af de »udtjente« moseområder på.

Mange små tørvemoser, ejet af en enkelt lodsejer, har som oftest fået lov at passe sig selv på godt og ondt. I heldigste fald er det sidste vandfyldte hul – omkranset af f.eks. pil, birk og el -blevet til en lille oase for flora og fauna. I værste fald har de vandfyldte tørvegrave for år tilbage fristet som bekvemme private lossepladser, så man har set det utroligste læsset af, henkastet eller henstillet i den fordums tørvemose. Selvom der nu de allerfleste steder er rådet bod på disse misforhold, er der stadig et godt stykke vej, inden de større udgravede moser via naturgenopretning kan fremtræde som fine rekreative områder.

I den forbindelse kan det være interessant at nævne Neverkær igen, idet dette store mosearеal er omfattet af handlingsplanen for Brændeå-dalens delvise genetablering som naturområde. Vandstanden søges hævet på arealer, hvor det ikke har dyrkningsmæssige konsekvenser, hvorved dele af de oprindelige læggepladser/tørveenge kunne blive værdifulde biologiske lokaliteter. Engene omkring Arreskov Sø og Snarup Mose (jvnf. oversigten) er jo omfattet af en fredning gennem Åge V. Jensens Fond og vil således være sikrede som et eksempel

Tørvetilvirkning 1916-46.

August Schmidt »Moser og Tørv«, p. 176.

på de få store tørvemoser på Fyn. (Jvnf. billede p. 34 i Vestfynsk Hjemstavn 1994 fra Bredholt).

Således har man også – eksempelvis i Ejby kommune – lavet en lokalplan for de store tørvemoser på Langholm, så den offentlige tilgængelighed og det rekreative formål fremmes mest muligt. Indrømmes må det jo – og det gælder også for mange små moser – at adgangen til private mosearealer, efter de nyeste naturforvaltningslove, mange steder er blevet lidt af en »varm kartoffel«. Ornitologiske interesser kolliderer f.eks. med jagt interesser, og floristiske ønsker om plantebevarelse kommer på tværs af f.eks. planer for dyrkning med gødskning og sprøjtning. Da moserne udnyttedes maksimalt for 50 år siden, var der tale om en situation, hvor hensynet til en rationel og effektiv udnyttelse af naturgivne ressourcer i en nødsituation vejede tungest. Det var en holdning, som man må respektere – selv så mange år efter, nu da »fritidssamfundet« har vendt op og ned på de gamle idealer. De passer jo ikke ind i et samfund, hvor tid og materielle goder er i overflod i forhold til dengang. Så konkluderende må jeg sige, at ud over det fagligt/historiske sigte, har det også i høj grad været mit ønske – gennem denne lille artikelserie – at bidrage til forståelsen og udjævningen af den holdningsmæssige kløft, der uundgåeligt har dannet sig mellem den generation, som var ung i 40-erne og den, som er ung i 90erne.

Copyright Børge Jensen 1995

Noter:

1. Fridlev Thøgersen, *Danmarks Moser*, 1942, p. IV-V.
2. Ibid. p. VI.
3. »Hundekødstørv«: Betegnelse for en tørv af dårlig kvalitet, fremstillet af de øverste løse tørvelag med lavt indhold af kulstof.
4. Cai M. Woel og C.H. Andersen, *Om Tørv*. Nyttebøger nr. 7, København 1941, p. 21-23.
5. Ibid. p. 25.
6. Ibid p. 34.
7. August F. Smidt, *Moser og Tørv*, eget forlag, Brabrand 1948, p. 176-177.
8. Slæbeharve (til heste) med krumme tænder forsynet med små spidse, ovale skær, beregnet til at harve håndsået eller bredsået korn ned med.
9. *Om Tørv*, p. 59-60.
10. Ibid. p. 30.
11. Ibid p. 54.
12. Forhenværende entreprenør Ejnar Haurum, Espe. (jvnf. iøvrigt hans beretning).

Bibliografi:

Schmidt, August F.: *Moser og Tørv*, eget forlag, Brabrand 1948
Thøgersen, Fridlev: *Danmarks Moser*, 1942.
Woel, Cai M. og C.H. Andersen: *Om Tørv*. Nyttebøger nr. 7, København 1941.

Jeg takker følgende for velvillig hjælp og udlån af billeder m.m.:

Erik Andersen, Lahnsgade, Odense
Viggo Andersen, Glamsbjerg
Jørgen Hansen, Hillerslev Højrup
J. Chr. Hansen, Kelstrup
Martha Hansen, Korsløkkehaven, Odense
Ejnar Haurum, Espe
Niels Aage Jørgensen, Nr. Åby
Frederik Kristensen, Langholm, Ejby
Anna Larsen, Hesbjerg
Viggo Madsen, Ejby
Holger Nielsen, Ullerslev
Holger Nielsen, Radby
Karen Rasmussen, Knarreborg
Lars Ringkær, Bovense
Betty og Valdemar Roldrup, Langsted
Edith og Anker Søgaard, Korinth.

Oprettelsen af andelsmejeri i Dreslette

Af KIRSTEN Ø. RASMUSSEN

Landbrugskriserne som satte ind i 1870'erne tvang landbruget ind i en omlægningsproces, der ændrede det fra et overvejende korneksporterende erhverv til et gennemorganiseret erhverv, baseret på animalsk produktion.

I denne omlægningsfase kom andelsbevægelsen med oprettelsen af andelsmejerier til at spille en central rolle.

Hjedding Mejeri i Ølgod var det første danske andelsmejeri, som blev oprettet i fuld overensstemmelse med andelstankens principper om, at over- eller underskud ved driften skulle fordeles til eller dækkes af medlemmerne, i forhold til det beløb, de pågældende havde leveret mælk for. Mejeriet i Ølgod, som blev sat i drift den 10. juni 1882, kom således til at »danne skole« for oprettelsen af mejerier i den følgende periode. Ifølge en udtalelse af forstander Niels Pedersen, Ladelund rejste andelsmejerierne sig som en bølge ved Vesterhavet, og den lod sig ikke standse men overskyllede det ganske land.

Således nåede bølgen også til Dreslette. Her havde man i en årrække forinden samlet mælken fra flere gårde på små private gårdmejerier. På den måde fik man mulighed for at lave frisk smør hver dag. Hos Morten Jørgensen i gården matr. nr. 7 i Dreslette (nuværende Dreslettevej 3) havde man et sådant mejeri. Den daglige drift af mejeriet blev forestået af 2 af Morten Jørgensens 5 døtre, som var udlærte mejersker. Til at trække kærnen brugte man hest i hesteomgang. De nye andelstanker fik en kreds af interesserede landmænd fra Dreslette sogn til at indkalde til et møde den 24. marts 1887 i et forsøg på at få oprettet et andelsmejeri. Det lykkedes allerede på dette første møde at få tegnet 44 andelshavere med tilsammen 240 køer, og grundlaget for oprettelsen af Dreslette Sogns Andelsmejeri var lagt. I de følgende måneder blev der tegnet yderligere 27 andelshavere, og da mejeriet blev sat i drift den 3. sept. 1887, startede man op med 71 andelshavere med ialt 396 køer.

Selskabet blev oprettet på aktier i forhold til antal malkekøer. Den nødvendige kapital til bygningernes opførelse og montering blev tilvejebragt ved et samlet lån, som skulle forrentes og afbetales af meje-

riets eventuelle overskud. Andelshaverne garanterede i forhold til deres aktiers andel.

Mejeriet blev bygget på en grund købt af gårdejer Lars Hansen, Snave for 600 kr. De samlede udgifter til grund, bygninger og maskiner beløb sig til kr. 15.630,-. Maskiner og inventar, herunder dampkeddel, dampmaskine, kærne, vandkar, ostekar, smørældemaskine og centrifuge blev købt af gårdejer H. C. Andersen, Voldtofte. Det skal bemærkes, at centrifugen på den tid var en epokegørende opfindelse af stor betydning for mejeribruget. I begyndelsen var der dog stærk modstand mod dens benyttelse i mejerierne. Kloge folk mente, at den centrifugeskummende mælk hverken egnede sig som føde for mennesker eller dyr, og især skulle den være skadelig for børn. Man påstod, at jo nærmere man kom et mejeri, des svagere var børnene, og mejeristernes børn var de rene benrade.

Af vedtægterne for »Aktieselskabet Dreslette Sogns Andelsmejeri« fremgår det, at selskabets formål var ved sammenslutningen at frembringe bedre mejeriprodukter og derved opnå højere priser. Mejeriets højeste myndighed var generalforsamlingen. Stemmeretten her var fordelt i forhold til antal køer; man stemte således ikke efter hoveder men efter høveder. Denne pgf. blev i 1906 ændret, så alle fik lige stemmeret uanset antallet af køer.

Aktionærerne var pligtige til at sælge den mælk, de ikke selv forbrugte, til mejeriet – dog undtagen til småkårsfolk, som ikke selv var i stand til at holde køer, derimod var det dem strengt forbudt at sælge mejeriprodukter som smør, ost og mælk til forhandling.

Mælken måtte ikke opbevares i staldene, men skulle hensættes et køligt sted og leveres sød på mejeriet. Den skulle sies straks og i det hele taget behandles renligt. Det var forbudt leverandørerne at fodre med hvidkål, roeblade, rug og ærter samt andre for mælk skadelige stoffer. Mælken skulle leveres aldeles ublandet, som den var malket. Hvis nogen fortyndede eller forringede mælken var vedkommendes aktie fortabt til selskabet, og han var pligtig at bøde 100 kr. i mulkt, foruden at den pågældende ved domstolene kunne forventes at blive draget til ansvar for bedrageri. Dog hvis vedkommende ejer eller ejerinde kunne frigøre sig ved ed, bortfaldt tiltale, og han kunne beholde sin fulde ret.

Mælken blev afhentet af mejeriets vogn 1-2 gange dagligt, udenfor hvert medlems bolig, hvis denne var beliggende umiddelbart ved offentlig vej, ellers måtte vedkommende bringe mælken til en sådan nærmest ved boligen.

Når måneden var til ende, sammenlagdes de forskellige ugers smørnoteringer og divideredes med ugernes antal. Den derved fremkomne sum blev prisen på mælken i den forløbne måned. Til at udføre dette regnskab forbeholdtes 8 dage. Et evt. overskud fordeltes til aktionærerne i forhold til den leverede mælkemængde i regnskabsåret. I tilfælde af underskud skulle det halve udredes på aktier og den anden halvdel på mælkemængden.

Til at forestå den daglige drift af mejeriet ansatte man en mejeribestyrer. I 1907 opførtes en bestyrerbolig ved siden af mejeriet, og den gamle bestyrerlejlighed blev omdannet til mejeriets brug. Man havde i 1925 planer om en delvis ombygning af mejeriet, da både keddel og maskinkapaciteten var for lille, men planerne resulterede i en total ombygning. Nettoudgifterne hertil blev, efter salg af gamle byggematerialer, kr. 106.000,-.

Mejeriet nåede at holde jubilæum 3 gange, det sidste var 75 års jubilæet i 1962. På det tidspunkt var mejeriet et middelstort andelsmejeri med ca. 120 andelshavere.

Udviklingen indenfor andelsmejerier, som i 1960'erne var præget af tanker om sammenlægning og stordrift, førte til at Dreslette Andelsmejeri blev nedlagt i 1971.

Litteratur:

Drejer, A. Axelsen: Den Danske Andelsbevægelse, Kbh. 1943.
Ravnholt, Henning: Den Danske Andelsbevægelse, Kbh. 1943.
Forhandlingsprotokoller for Dreslette Sogns Andelsmejeri, 1887-1936.

Ole Madsens livserindringer

Bearbejdet af VERNER HANSEN

Familieforhold

Jeg blev født den 10. november 1846 i Sdr. Broby, min fader var yngste søn af gdm. Ole Pedersen, som havde fæstegården matr. 9a »Stormgaard«. Min fader Mads Olsen, født den 25. december 1814, og gift med min moder Karen Rasmusdatter, datter af væver og husmand Rasmus Larsen, Sdr. Broby. Min moders hjem lå tæt ind til min faders hjem, idet haverne stødte sammen.

Min farfar Ole Pedersen var gift to gange. Med sin første kone havde han to børn: Peder Olsen og Karen Olsdatter. Peder Olsen kom til Højbjerg i Køng sogn, hvor han købte en lille gård. Karen Olsdatter blev gift med tømmermand Mads Sørensen, Blidenborg ved Arreskov. Anden gang blev Ole Pedersen gift med min bedstemor, Anna Christensdatter fra Nr. Broby. De fik tre sønner: Hans, Christen og Mads. Hans Olsen fik fødegården, og fik ni børn, hvoraf de syv blev voksne. Christen Olsen blev gift med en enke på »Dyrhøjgård«, matr. 12 af Sdr. Broby. Hans første kone døde, og han blev gift igen; men der var ingen børn i ægteskaberne.

Min fader Mads Olsen blev gift med min moder Karen Rasmusdatter, født den 6. marts 1818 og konfirmeret 1832. Hun kom til at tjene på »Lundegaard« i Nr. Broby sogn som barnepige. Senere flyttede hun på en gård i Staaby, derfra til en gård i Sdr. Broby, hvor hun boede, til hun blev gift.

Min fader blev hjemme i sin fødegård tillige med sine to ældre brødre og passede gården for moderen, som sad på fæstet til Hans Olsen overtog den i 1845. Samme år blev Christen Olsen gift med enken på »Dyrhøjgaard« og fik fæste på denne gård.

Mine forældre boede først i Sdr. Broby; men et års tid senere overtog de fæstet på et hus i Vøjstrup-mark, hvor morbroderen Markus Christensen havde haft fæstet (som var under Lundegaard). Til huset hørte syv tdr. land og en lille jordlod i Vøjrup på to skp. land, hvor huset før havde ligget (det var brændt i 1818), endvidere en skov og en tørvelod i Abelskov, en tørvelod i Storrelong og en dito på Bøgholm og en på Sølonget, så ildebrændsel var der ikke mangel på. Jordlodden var gennemsnitlig middelgod jord, og da mine forældre var dygtige og

sparsommelige, havde de deres gode udkomme. Familien var ikke ret stor, idet jeg kun havde én broder Rasmus Madsen, født den 30. januar 1849.

Jeg begyndte tidligt at læse, og når jeg var med min fader i Sdr. Broby og besøge farmoder, så skulle jeg læse for hende. Jeg kan huske, at hun, engang jeg læste salmen »Hvordan takker vi Vor Herre« for hende, forærede mig et lommetørklæde, det havde jeg i mange år, og betragtede det næsten som en helligdom.

Barndomstid – Skolegang

Da jeg var 7½ år gammel, kom jeg i skole, og da kunne jeg næsten hele Luthers katekismus udenad. Jeg havde en lang vej til skolen, som lå i Nr. Broby. Når jeg på min skolevej nåede til Vøjstrup by, gik jeg ind og tog de andre børn med, så fulgtes hele flokken ad til skole!

Skolen var mig ellers ingen plage, som for så mange andre. Jeg havde let ved at lære mine lektier. For tungnemme børn var det en stor plage. Balles lærebog var drøj for mange, og enkelte nåede aldrig at få den lært. Vi havde to lærer: en ældre, degnen, som var streng, og der vankede klø i lange baner!, mig har han dog aldrig slået, for jeg kunne altid mine lektier, og jeg var heller ingen spilopmager, i hvertfald passede jeg nøje på, han ikke opdagede det. Andenlæreren var altid en yngre lærer, som nylig var kommet ud fra seminariet. Dem skiftede vi jævnligt, såsnart de kunne få et andet embede.

Den gamle degn var ikke god at være ved siden af, han gjorde mange gange livet surt for den unge lærer. Degnen og præsten var, som man siger, som et par røde køer. Præsten var en myndig, hovmodig og herskesyg mand, hvad degnen også var. Den første andenlærer jeg gik ved, var en lille ejendommelig fyr, der ikke rigtigt kunne holde styr på børnene, hvad den gamle degn vist ikke var uden skyld i. Han blev så forflyttet og fik et førstelærerembede, og der gik det, så vidt jeg ved, helt godt – han var der til han blev gammel.

Da denne lærer rejste, fik vi en anden; men det var en helt anden støbning. Han var streng, og han fik sat skik på os; men han var ikke afholdt og blev der ikke ret længe. Så fik vi en tredie, ham syntes vi bedre om; men efter et par år rejste også han. Så fik vi den fjerde, hans indstilling var meget ejendommelig, han var uddannet på Jelling Seminarium og var Grundtvigianer. Dem var der ikke mange af her i sognet, til gengæld var det de betydeligste. Han kom snart til at stå i et spændt forhold til flertallet i sognet. (Denne lærer var den omtalte lærer Lomholt, som der er skrevet en bog om) – en lærer, som fik meget stor betydning for sognet.

Følgende beretning er taget fra Lomholt bogen:

Der var stadig en del af skolekredsen, som var imod lærer Lomholts

frie måde at undervise på, og de sendte bud efter biskoppen, for nu skulle denne moderne lærer rigtigt have at vide, hvordan man skulle opføre sig; men da gik de helt fejl. Biskoppen fulgte Lomholts undervisning med stor interesse, og han sagde, at hvis flere lærer underviste på denne måde, stod det godt til med skolevæsenet. Da Vøjstrup skole blev bygget, blev Lomholt enelærer der.

Da jeg skulle til at gå til konfirmationsforberedelse, døde vor gamle præst, og vi fik en ny, den senere biskop Balslev i Ribe. Han var en helt anden end den gamle, hovmodige rationalist. Det var en betydningsfuld og lykkelig tid for mig, den vinter jeg gik til konfirmationsforberedelse. Jeg blev konfirmeret i påsken 1861.

Angående min barndom, var det en lykkelig tid Jeg havde et godt hjem, mine forældre levede meget lykkeligt og havde deres gode udkomme og nød almindelig agtelse. Min fader var en efter den tid oplyst bonde. Han var også den første husmand, der blev valgt ind i sogneforstanderskabet, tidligere valgtes kun gårdmænd.

Fader havde hest og vogn, det var der ikke mange husmænd, der havde; men fader kørte til Odense et par gange om ugen, han kørte varer til torvet, og havde andre varer med hjem til beboerne herhjemme, som han handlede for. Da jeg blev ældre, fik jeg lov til at køre med. Det var en stor oplevelse at komme ind til købstaden, og jeg måttes så passe kurvene på torvet, mens fader fik hesten sat ind.

Vi boede ensomt herude på Vøjstrup mark; men der blev snart bygget et par huse mere, og der flyttede børn herud, så vi kunne rigtig lege med hinanden. Hver sommer, når stikkelsbærrene var modne, kom mine fætre og kusiner fra Sdr. Broby herud en søndag for at spise stikkelsbær. Det var en stor festdag. De har senere fortalt, at det at komme hen til farbror Mads var det glædeligste de vidste, så mine forældre må have haft gode anlæg for at omgås børn. Det sted, vi glædede os meget til at komme, var hos farbror Peder i Højbjerg, der var ingen jævnaldrende børn, for deres var voksne; men farbror Peder holdt vi meget af, han var sådan en livlig og fornøjelig mand, og det var hans kone også.

Ungdomstid – Ud at tjene

Da jeg var 15 år, kom jeg ud at tjene som dreng hos min faders fætter i Nr. Broby. Det var gode folk; men alligevel var det i begyndelsen svært for mig, jeg var undselig og ikke vant til det liv. Jeg var bange for hestene og svinene, og ikke så lidt barnagtig, da jeg var opfødt på marken og ikke fortrolig med livet i en by; men jeg lærte efterhånden livet på en gård.

Om sommeren måtte jeg op kl. 4 om morgenen og ud at se til fårene, som gik på en udlod en lille halv mil ude. Det tog en time. Når vi

havde spist davre, skulle vi så i arbejde, enten bruge hestene eller andet forefaldende arbejde. Om middagen fik vi en times middagssøvn, og så tog vi igen fat, til det blev aften. Det var lange dage om sommeren; men jeg betragtede det som et helt godt sted at tjene. Vi levede jo sammen, og hørte allesammen til husstanden.

Da det første år var gået, var jeg blevet fortrolig med livet på en gård, så tiden gik med liv og lyst, og vi havde mange fornøjelige oplevelser. Lønnen det første år var 6 rigsdaler, 3 alen vadmel, lærred til et forklæde, hvergarn til en vest og de nødvendige træsko og et får, født om sommeren. Næste år fik jeg 8 rigsdaler, 6 alen lærred; men om sommeren havde mit får 2 lam, som jeg solgte til 4 rigsdaler stykket. Til jul fik vi såkaldt julemad, der bestod af et hvedebrød, et sigtebrød, en lille julekage, en havregrynskage og et stykke flæskesteg, det kunne vi så spise, når vi havde lyst. Småkårsfolks børn bar det i regelen hjem til deres forældre, somme forærede en del af det til småfolk. Det første sted jeg tjente, spiste vi det om søndagen, så fik vi smør til sigtebrødet, og havregrynskage med sirup til. Hvor jeg senere tjente, solgte jeg en del og forærede noget bort.

Folkene der på gården måtte ikke gå på gaden om aftenen; men det gjorde vi nu alligevel af og til, vi listede os da ud, når husbonden var gået i seng. Det var en god tjeneste, jeg havde der, der lærte jeg kun godt. Da jeg havde været der i 2½ år flyttede jeg, manden havde en søstersøn, som blev konfirmeret, han skulle afløse mig. Jeg flyttede så til en anden gård ved siden af, også som dreng. Jeg var nok 17½ år, men lille af vækst. Jeg var over 20 år, inden jeg var udvokset. Andenkarlen var på alder med mig, men næsten fuldvoksen. Der var fæstet en ældre forkarl; men han blev indkaldt som soldat, det var i 1864. Det var ungt mandskab i en gård på 8 tdr. hartkorn; men det gik helt godt, manden lejede nogle husmænd, når der var travlt. Den sommer måtte vi til Middelfart og ligge i en vognport i 8 dage, og da vi var så unge, lod manden os følges ad. Han turde nok ikke lade andenkarlen køre ene, han var noget vild af sig, jeg var derimod mere tålmodig.

Der var vi så ca. 500 vogne på en mark uden for Kavslunde. (I slutningen af krigen 1864 manglede hæren hjælp til transport, og mange gårde måtte stille med hest og vogn. Således også gården i Nr. Broby, hvor Ole Madsen tjente). Hver dag var vi ude at køre fourage, proviant eller materiel til hæren. Vi hentede det ved Båringvig, hvor der var et udskibningssted, og kørte det så rundt til de forskellige afdelinger. Vi var et par gange i Middelfart; men dengang var tyskerne ikke så ondskabsfulde. Der lå et batteri ovre ved Snoghøj, vi kunne se tyskerne færdes derovre, de kunne selvfølgelig også se os; men de skød ikke på os. Den første nat, vi var i vognporten, brændte Færgegården i Strib, da var der et vældigt halløj, da der ikke var nogen der vidste,

hvad det betød. Var det mon tyskerne, der ville over? De kommanderende var tyskfødte, som ikke blev anset for at være helt pålidelige og nogle fordrukne underofficerer, som der blev spillet halløj med om natten. De tyskfødte var rolige og flinke folk.

I dagpenge fik vi en mark, så skulle vi selv sørge for vor forplejning, ligeledes fik vi fourage til hestene. Vi var hjemme fra forsynet godt med mad til os selv, og havre til hestene. Vi måtte naturligvis ligge i vognen og sove; men det var midt om sommeren, og det var tørvejr hele tiden, mens vi var der, så vi havde det godt. Den sidste dag vi var der, blev der sluttet våbenstilstand, og hele dagen marcherede regimenterne ud på landet, og så sluttede krigen. Da vi så nåede hen i efteråret, kom ham, der skulle være forkarl hjem, og så gik alt i sin gamle skure.

Næste år blev jeg andenkarl og fik den store løn på 18 rigsdaler for et år. Angående tjenesten, så var den jævnt almindelig. Manden var en stille, godmodig nussing, der ikke havde opfundet krudtet. Konen var ikke behagelig, for os karle betød det ikke så meget, det var værre for pigerne.

Da jeg havde været der i tre år, rejste jeg til Vøjstrup og arbejdede på en gård der som andenkarl. Dette var atter et andet slags folk, de var livlige verdensfolk. Der var rigeligt med arbejde. Der var langt til en del af jordene. Der var en lod på 38 tdr., som lå ¾ mil fra gården; men det var ringe jord og halvdelen var mose og eng, så det fordrede ikke så meget arbejde; men den store afstand var alligevel en stor byrde. Det var en lang spadserertur, når vi om morgenen skulle derud og arbejde. Når vi gik kunne vi via en genvej spare ½ mil af vejen. Sommetider kørte vi derud, arbejdet faldt næsten altid om sommeren, så gik hestene derude og græssede. Vi tog afsted tidligt om morgenen og kom sent hjem.

Da jeg var 21, var jeg blevet fuldvoksen, så arbejdet faldt mig let. Folkene, jeg tjente ved var flinke, og vi fik god kost. Det var en gård på 8 tdr. hartkorn, de holdt 8-9 køer; men de drev det aldrig videre med mejeribruget om sommeren end engang imellem at sælge nogle pund smør til høkeren, resten spiste vi selv. Det var ikke mejeribruget, der gav indtægterne i den tid. Køerne var i reglen nogenlunde velholdte; men malke ret meget gjorde vi ikke.

Der hvor jeg kom fra, solgte de ikke så lidt smør om sommeren. Det regnedes dengang godt at sælge en fjerding smør af hver ko; men det var kun de dygtigste, der nåede så meget. Det blev solgt i september måned; men når det skulle gemmes fra hele sommeren til den tid, blev det ikke den fineste kvalitet. Om vinteren skulle køerne nøjes med hø og halm, kraftfoder kendtes ikke, ejheller roer.

Det var kornsalget, der gav indtægterne. Der kunne på en gård som

denne sælges 5-6 køer og kvier og et par heste. Den almindelige pris var 40 rigsdaler for køer og kvier, og 200 rigsdaler for en god hest, et lam kostede 4-5 rigsdaler. Det var alligevel gode tider for gårdmændene, arbejdslønnen var lille, skatterne ligeså, og folks fornødenheder var små.

Da jeg havde været i den plads i 3½ år og var fyldt 24 år, tog jeg på Ryslinge Højskole. Det var dengang ikke så almindeligt, at unge tog på højskole; men det blev en god og berigende tid for mig. Da jeg var færdig med højskolen, tog jeg plads i Nr. Broby præstegård som tærskekarl hos pastor Balslev. Vi tærskede med plejl, som medhjælpere fik jeg 2 husmænd. I løn fik vi hver 24. tønde, og da priserne var gode, kunne vi tjene en hel god løn. Jeg kunne have 140 kr. i de 5 måneder, den øvrige tid havde jeg 100 kr. Lønnen var begyndt at stige lidt. Tærskningen var et temmeligt hårdt arbejde; men da det jo var akkordarbejde, kunne vi jo tage det, som vi havde lyst.

Det var en god plads, præsten var en behagelig og flink mand, tit oplagt til en lille spøg. Når han kom ud til os i marken, var hans første spørgsmål altid, hvor vi havde øllet, for han var altid tørstig. Han skulle ofte prøve arbejdet, han forstod alt arbejde; men kom hurtigt til at puste, thi han var en svær mand.

På gården var vi en andenkarl, en kusk, jeg og en dreng, en røgter om sommeren, i haven en ældre mand fra byen. Det var en temmelig stor og smuk have, så der var nok at holde for en ældre mand. Så var der 3 piger, en stuepige, en kokkepige og en malkepige, som om sommeren også skulle hjælpe i marken. Jeg kom til præstegården samtidig med en ny kokkepige, en datter af Hans Langvod i Øster Hæsinge, hendes forældre var nylig døde med et års mellemrum. Hun hed Maren og var en meget smuk og livlig pige, det varede ikke længe inden vi droges mod hinanden og inden ½ år var gået, var vi forlovede i hemmelighed. Det varede næsten et par år, før vore medtjenere fik nogen anelse herom, thi vi omgikkes meget forsigtigt.

Giftermål – Selvejer

Da jeg havde været i præstegården i 6 år, døde min mor i februar 1877, efter at have været syg i et års tid, i en alder af 59 år, og så kom jeg hjem og overtog min faders hus, og blev gift. Men det var jo kun en lille ejendom, så vi besluttede at sælge huset og finde noget større. I løbet af et par år fik vi huset solgt, så vi skulle finde noget andet, hvilket ikke var let. Vi havde fået en lille pige, så vi lejede et hus i Haarby, medens vi så os om efter noget andet. Jeg skulle være lidt forsigtig, jeg havde ikke den store kapital.

Men vi fandt da en mindre gård i Jordløse på 27 tdr. land, den kostede 14.000 kr, hvoraf jeg skulle udbetale de 7.000 kr. 2/3 var god jord,

1/3 mindre god jord, bygningerne var ældre og forfaldne. Med gården fulgte hverken besætning eller redskaber, undtagen de gamle vogne og et sæt seletøj. Jeg købte et par unge heste for 400 kr pr. styk og tre køer, så måtte vi vente på noget opdræt, inden der kunne blive flere.

Den 2. marts 1880 flyttede vi så ind på gården, de første tre måneder boede vi i den ene ende af stuehuset, og manden, som vi købte gården af, boede i den anden, det havde han betinget sig, da han skulle have et hus bygget på noget jord, han havde beholdt fra gården. Da de tre måneder var gået, flyttede han hen i sit hus. Min fader flyttede med os, han var endnu en rask mand, så vi havde ikke andre folk end en ung pige på 16 år. Et par måneder efter, vi var flyttet ind på gården fik vi en søn, så nu havde vi to børn. Næste år lige før jul døde vort ældste barn, hun var kun syg i 12 timer af strubehoste, det var et hårdt slag at miste et barn. En måneds tid efter fik vi atter en pige, som blev opkaldt efter den døde søster, og hun lever endnu. Så fik vi endnu 4 børn, en pige som døde da hun var 1 år, og 2 drenge, som ligeledes døde, da de var små, så vi havde haft 7 børn på 8 år, der var nok for en moder at tage sig af. Et par år efter fik min kone gastriks feber, som efterlod en hjertesygdom, som hun led af til sin død fjorten år senere.

Ole Madsens gård, »Gammelgaard« i Jordløse.

Andelstid – Tillidshverv

De første år vi havde gården, havde vi det knapt, vi kunne lige klare os. Kornpriserne dalede, og mejeribruget og svineopdrætten gav heller ikke ret meget. Det var en streng tid for landbruget. Jorden var udpint efter lang tids rovdrift, med det lille kreaturhold blev det til for lidt med gødningen; men så begyndte mejerierne at komme igang, først fællesmejerierne. Vi leverede et par år til et mejeri i Vester Hæsinge. I begyndelsen havde vi ikke ret meget mælk; men da vi mærkede, det gav penge, anskaffede vi flere køer og fodrede bedre, så mælkemængden steg, og vor stilling forbedredes. Så begyndte andelsmejerierne at brede sig, og i foråret 1887 tog jeg sammen med nogle andre af byens mænd fat på at agitere for et mejeri. Det lykkedes at få de fleste af byens og omegnens mænd til at tegne sig som andelshavere, der blev valgt en bestyrelse, og jeg blev, som den der havde startet ideen, valgt som formand. Det gav et stort arbejde og som løn fik jeg 150 kr.

Hen på sommeren 1887 blev mejeriet taget i brug. Det gik langt over forventning, skønt der det første år kun var en lille mælkemængde; men da man mærkede, at det kunne give penge, voksede mælkemængden stærkt år efter år. Da jeg havde været formand og regnskabsfører i 2 år fratrådte jeg idet det tog mere tid, end jeg mente at kunne ofre; men efter nogle år overtog jeg atter formandsposten, som jeg derefter beholdt i mange år, endda flere år efter, jeg havde solgt gården og var udtrådt af mejeriet. Endnu nogle år hjalp jeg den nye formand med regnskabet.

Et par år efter, vi havde oprettet mejeriet, indtrådte jeg også som andelshaver i et svineslagteri, som blev bygget i Fåborg. Tyskerne havde nemlig en høj indførselstold på svin, vore svin var i det væsentligste gået til Hamburg, så priserne dalede så meget, at det ikke kunne betale sig at opdrette svin. Jeg har således i den tid måttet sælge svin for 18 øre pund levende vægt, nu da vi fik slagteri, og kunne sælge flæsket i England, blev svineopdræt en hel god forretning.

Omtrent samtidig blev der oprettet en sukkerfabrik i Assens, med saftstation i Haarby, der tog jeg kontrakt på 4 tdr. land i 10 år til 80 øre pr. 100 pund, det var også en hel god forretning dengang.

Sukkerroedyrkning var ikke noget behageligt arbejde, særlig om efteråret. Jeg leverede 2 dage om ugen. De dage stod jeg op ved 4-5 tiden om morgenen, så jeg kunne være ved saftstationen kl. 6, der var kun få så tidligt, og jeg kunne hurtigt slippe afsted igen. Når det var hen på dagen, kunne der holde en lang række vogne og vente på at få vejet. Da de 10 år var udløbet, fik vi en ny kontrakt med betaling efter sukkerprisen, og sukkerroerne var blevet mere forædlede og mindre, da kom der nogle år, hvor de kun gav et mindre udbytte til dyrkerne; men et stort udbytte til aktionærerne. Det blev senere noget bedre,

dog aldrig så godt som i begyndelsen. Storkapitalen havde fået overtaget, og der manglede den tilstrækkelige forståelse og sammenhold hos dyrkerne.

Nu var vort landbrug jævnt godt lønnet og vor økonomiske stilling god. Så blev der to jordlodder til salg, som lå lige op til min jord, dem købte jeg for 4.500 kr. Der var omtrent 9 tdr. land, og ydermere forpagtede jeg halvdelen af skolelodden til en pris på 57 kr pr. tønde, det var lidt dyrt; men da jeg kunne drive den med samme folkehold og heste, kunne det nok give noget udbytte. Samtidig bortforpagtede jeg 8 tdr. land, som lå temmelig langt borte. Da vi købte de to jordlodder, var det meningen, at et af vores børn skulle have dem, men det gik anderledes.

I slutningen af århundredet fik vi oprettet en brugsforening i Jordløse, der blev jeg valgt til regnskabsfører, hvilket jeg vedblev at være til et års tid efter, jeg var flyttet fra Jordløse.

Ved anlægget af Odense-Nr. Broby-Faaborg jernbane, var jeg i sognerådet, og blev derfor valgt som medlem af udvalget til at få banen oprettet. Senere indtrådte jeg i repræsentantskabet for denne jernbane, den bestilling havde jeg i 5 år, den var ikke lønnet; men gav fri rejse med alle privatbaner på Fyn.

Enkemand – Aftægt

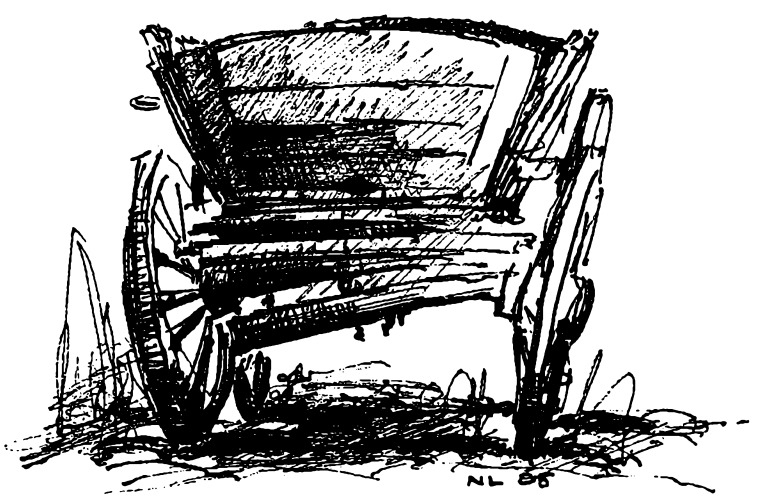
Min kone blev mere og mere syg og døde i februar 1901, vor ældste datter var da 18 år; men var ikke stærk, hun havde en legemsfejl, der medførte en rokkende gang. Efter et par år prøvede hun at blive forskolelærerinde. Jeg havde så et par husbestyrerinder; men det kunne økonomien ikke bære, og da vor søn Kristian var færdig med militæret, ville han gerne være maler. Nu skulle både datteren Karen og sønnen Kristian hjælpes af mig, så jeg måtte låne. Jeg besluttede at sælge gården. Den blev solgt for 28.000 kr. Jeg fik udbetalt 6.000 kr. Efter 2 år var den nye ejer gået fallit, så jeg måtte overtage den igen. Jeg havde nok fået de 6.000; men den var næsten blevet afklædt, så jeg måtte sælge den 2 år efter for 24.000 kr. Jeg tabte et par tusinde ved den historie.

Da jeg solgte gården, byggede jeg et hus her i byen, det kostede omkring 7.000 kr. Det var et smukt hus og var bygget med salg for øje; men byen fik ikke den forventede udvikling, selvom der var kommet jernbane. Jeg måtte beholde det flere år, inden jeg fik det solgt, og tjente kun nogle få hundrede kr. på det.

Så byggede jeg et nyt ved stationen. Det var mindre og kostede 5.000 kr. En 2-3 år forinden havde jeg påtaget mig at uddele foderstoffer fra Fyns Andels Foderstofforening, og i den anledning bygget et pakhus på stationspladsen, nu kom jeg til at bo tæt ved, og fik tillige

udsalg af mursten og drænrør fra Stenstrup Teglværk, så jeg tjente lidt; men dog langtfra tilstrækkeligt til at leve for, så det gik stadig tilbage for mig. Da krigen kom, blev det endnu værre, så gik foderstofhandlen helt i stå, mursten og rør svandt også meget ind. Jeg besluttede nu at sælge huset og pakhuset og fik omtrent 9.000 for disse huse, så det tjente jeg da noget på. Jeg rejste over til min søn Kristian, han havde et hus på Thurø med 4 tdr. til, jeg lejede et par værelser i Skaarup, hvor jeg havde en del tøj stående. Jeg tog derover engang imellem, når jeg trængte til at være alene.

Jeg var nu blevet ældre og havde kun mig selv at tage vare på. Jeg havde altid haft lyst til at se mig om i landet, så jeg startede på cykel og kørte rundt i landet. Jeg fik det meste af Danmark at se i løbet af de år.

Ved afskeden fra Ørsted d. 4. april 1905

Af TORBEN LARSEN

Mit indlæg i årsskriftet for i år er en gammel sang skrevet til min oldemor Birthe Marie Andersen, gift Larsen. Sangen er skrevet af hendes veninde Else Kristine Agnete Nielsen, kaldet Agnete.

Digtet er skrevet i 1905, da min oldemor rejste fra Ørsted til Dærup Grave, dengang kaldet Dærup Skov.

Læserne kender min oldemor og hendes liv, som jeg har skrevet en artikel om i Vestfynsk Hjemstavn 1994 p. 53.

Da min oldemor døde i 1918, arvede den ældste datter Johanne sangen. Hun opbevarede den til sin død, hvorefter jeg overtog den. Agnete fortæller i store træk om sin venindes liv til melodien »To Drosler sad paa Bøgekvist«.

Mel: To Drosler sad paa Bøgekvist

Den første Gang jeg mindes Dig
Du var en Viv saa lykkelig
Din Mand var glad og stolt hvergang
som du istemmede en Sang

Du ejede en Ven saa tro
Han var en Mand en Fader god
Han elskede jert fælles Hjem
Hans Flid det bragte stedse frem

Men saa kom Sorgen til jer Havn
Thi Sygdom tog din Mand i Favn
Med Sorg du saa det Dag for Dag
At snart I maatte skildes ad

Snart over Graven Klokken klang
Fra den Stund var dig Vejen trang
Thi ene du med Flokken stod
Og tabt var baade Kraft og Mod

Men Tiden den jo hurtigt gaar
Snart Børneflokken voksen staar
Saa har Du den at glædes ved
Gud skænke dem Velsignelse

Og nu Farvel Veninde kær
Og husk for dig til Gud jeg beer
At glade Dage du maa se
Og føle i dit Hjerte Fred

Saa et endnu jeg beder Dig
Engang imellem tænk paa mig
Hav tak for Tiden som der gik
Tak for hvert Haandtryk og hvert Blik

Saa drag nu bort med frejdigt Mod
Og lev nu glad i Haab og Tro
Saa vil du øjne Fredens Land
Hvor du skal mødes med din Mand

Din altid trofaste Veninde Else Kristine Agnete Nielsen, Koborg.

Dagbog for Jacob Jensen

Bearbejdet af HENRIK JØRGENSEN

I årskriftet 1994 udgav Vestfyns Hjemstavnsforening bl.a. Jacob Jensens krigserindringer for året 1849. I år følger dagbogen for 1850, sidste del bringes i 1996. Omtale af Jacob Jensen findes i årskriftet 1994.

DAGBOG FOR AARET 1850 – 1. DEL.

D. 14. Mai fik jeg Ordre fra Coret om at melde mig uopholdelig ved Compagniet, hvorfor jeg da den 15. tog venlig Afsked med min Familie, Venner og Bekjentere, og derpaa begav jeg mig paa Reisen til Odense og meldte mig d. 16. om Formiddagen. Samme Dag modtog jeg mit Tøi og blev indqvarteret hos Brændevinsbrænder Paych, og nu paa tredie Dag. d. 17. Mai begyndte jeg paa Militærøvelserne, som var 2 a 3 Timer hver halve Dag. Af og til maatte vi til Corexercits for vor Major Lange, og tilsidst præsenteredes for Oberst Rædder og General Vedel. Hver Gang havde vi en kjøn lille March til Stedet, hvor vi skulde aflægge Prøven paa vor Duelighed. Den sidste Gang var vi paa Sanderumgaards Hovedløkke til Præsentation, og det regnede hele Dagen, saa vi blev noget vaade. Men Generalen udtalte sin Tilfredshed til os og sagde, at vi viste os lige saa dygtige i Regnveir som i Tørreveir. Nu var vi da helt kampduelige og kunde træde frem i Felten. Derfor maa vi nu d. 14. Juli reise fra Odense og efter Assens. Min Reise begyndte jeg Aftenen forud og kom kjørendes hjem til mine kjære Forældre og Søskende, hvor jeg den Nat sov sødt og roligt i deres Hus og var fri for den strænge March, som Coret havde den 14. Juli. Formiddagen anvendte jeg til at besøge mine gode Venner, og om Eftermiddagen maatte jeg være parat til at melde mig naar Coret kom. Dette skete først ret før Aften, og mine Cammerater havde haft en drøi Tur den Dag. Derfor glædede det mig meget at jeg adlød Peder Rasmussen i Høirup, da han fik mig overtalt til at gaa til min Captain for at bede om Frihed, hvilket ogsaa straks tilstodes. Jeg havde dog to Gange før haft Frihed til at reise ud paa Landet for at more mig.

D. 15. Juli maatte vi til Badning i Søholm Sø, og om Eftermiddagen fik vi hastig Ordre til at reise til Assens. Hele Coret blev samlet ved Tyle Kro lige under Aften og marcherede om Natten til Assens, hvor

vi laa uden for Østerport til det begyndte at dages. Saa den 16. maatte vi ned til Stranden, hvor vi kom ombord paa Dampskibet Maagen og blev sat over til Apenrade, hvorfra vi marcherede til Byen Haastrup en Miil fra Apenrade. Der blev vi 26 Mand indqvarteret i en Gaard.

D. 17. Juli tidlig paa Morgenstunden Kl. 2 maatte vi stille og marcherede til Bou. Det var en varm Dag, saa jeg kan det vel erindre. Vi maatte samme Aften marchere til nye Holske Kro og kom paa Feltvagt første Gang.

D. 18. rykkes kun et lille Stykke frem, hvor vi ogsaa laa ude. Det var stræng Kulde den Nat.

D. 19. Juli rykkede vi atter længere frem til Billesskov eller Billeshauge. Der fik vi første Gang Forpleining den 20. Juli. Her udhvilede vi godt den Dag og kom nu den 21. paa Forpost ude ved Juelskovs By men blev igjen trukket tilbage til det forrige Sted, Billeshauge. Der nød vi atter Forpleining og udhvilede os godt den 22. Juli. Der traf jeg mange af mine gode gamle Kammerater ved 3. Forstærkningsbatallion og 5. Forstk.-batallion, da de ogsaa laa stille der paa stedet.

D. 23. rykker vi et Stykke længere frem efter Slesvig, men alt var dog roligt.

D. 24. Juli rykker vi atter frem og naar at støde paa Fjendens Batterier ved Kongens Skov en halv Miil syd for Sønder Smedeby. Den Dag begyndte Kampen temmelig haardt, og der kom mange saarede forbi os, som skulde til Flensborg. 4. Compagni kom til at dække Kanoner ved Sønder Smedeby, saa vi paa denne Maade laa som Reserve og slap derved fri for Kampen den Dag.

D. 25. Juli maatte 5. Brigade, som 2. Forstærkningsjægercorps hører under, for. Det var en temmelig varm Mogenstund og noget vaadt paa Markerne, thi Regnveir indtraf paa den Tid. Men ved Hornets Lyd og Officerernes Stemmer kaldtes vi da frem til en hurtig Storm paa Tydskerne ved Byen Isted. Der segnede joe mange en ædel og fortrolig Kammerat, ja alle vore Officerer ved Compagniet blev saaret, saa at vi kun havde vor Commandersergeant (Th. Meldahl, landskabsmaler, frivillig) til Anfører. Ja, grueligt var det at tænke paa, saaledes som Kuglerne og Granaterne fra Tydskernes store Batterier mon smelde ned over Hovederne paa os. Geværkugler peb alle Veine, saa vi næsten ingen Redning saa. Tydskernes Batteri blev taget med Storm, og de Staaende Colonner maatte retirere. Dermed havde vi dem alle paa Flugten og forfulgte dem lige til Slesvig, trak igjennem Staden og uden for Busdorf holdt vi Hviil i en Rugmark meget trætte.

Kort Fortegnelse over den blodige Kamp, der aldrig glemmes. Den bragte os en herlig Seier, som vil staa til Minde i mange hundrede Aar.

Denne Seier kostede os 439 døde, 2718 saarede, 614 savnede, ialt 3771 Mand.

Tydskernes Tab var 1200 døde, 1400 saarede, 1700 Fanger, ialt 4300 Mand.

D. 26. Juli udhviler vi os efter al strænge Møisommelighed og takker Herren for sin naadige Beskjærmelse, som ledsagede os i den farefulde Kamp, da vi saa Døden svæve os for Øjnene. Dog ved Hans Bistand blev vi styrket med Mod og Kraft til at forjage den forrædderiske Fjende, som i saa lang Tid med sine rasende Udfordringer har søgt ved Vold og List at ville erhverve sig noget af det lille Danmark, men det blev dem forgæves. De maatte søge deres Tilflugtssted udi Rensborg.

D. 27. Juli ligger vi stille uden for Slesvig. Det er et uroligt Veir i disse Dage.

D. 28. Juli støder vore paa de fjentlige Patrullier og havde med dem en lille Kamp nogle Timers Tid. Derved tog vi mange af dem til Fange baade Civile og militære, hvilke første vare noget hovmodige mod de danske, men de maatte lade af med slige Ting.

D. 29. Juli ligger vi endnu stille, men vi maa staa som Piket i Nat. Den Dag skrev jeg hjem.

D. 30. Juli om Aftenen bekom jeg et venskabeligt Brev, som jeg om anden Dagen d. 31. Juli monne besvare, førend jeg skulde ud paa Recognoscering, som var ved Ovre Selk og Neder Selk. Der nød jeg første Gang Middagsspise hos de tydske Bønder. Da vi hen over Middag igjen kom tilbage, hvor vi havde vor Bivuak, fik vi Ordre at flytte ind til Slesvig, og vi blev der indqvarteret d. 1. August hos Handorf, men da vi var for mange Mand til saadan en Husmand, saa kunde vi ikke alle komme i Seng, men de, der skulde gjøre Vagtturene, havde fortrinet til at komme i Seng, og saa gik det skiftevis for os. Vi fik vores Forplejning der tillavet for een lybsk Skilling for Gangen for hver Person, og for Kaffen gav vi ogsaa een lybsk Skilling daglig.

D. 2. August rykkede Coret atter ud paa Forpost. Jeg var den Dag paa Vagt ved Forpostkommandøren, som laa yderst i Byen Busdorf ved gamle Dannevirkevold.

Den 3. August bliver denne vores Vagt afløst hen paa Eftermiddagen. Samme Dag bortsender jeg et brev til min gode Ven. Om Eftermiddagen stillede vi til Kirkeparade, og den Gudstjeneste holdtes under aaben Himmel af Feltpræsten Hammerich. Han tog sin Text af Makkebæernes den første Bog det 9. Capitel 10, 13 – 18 Vers.

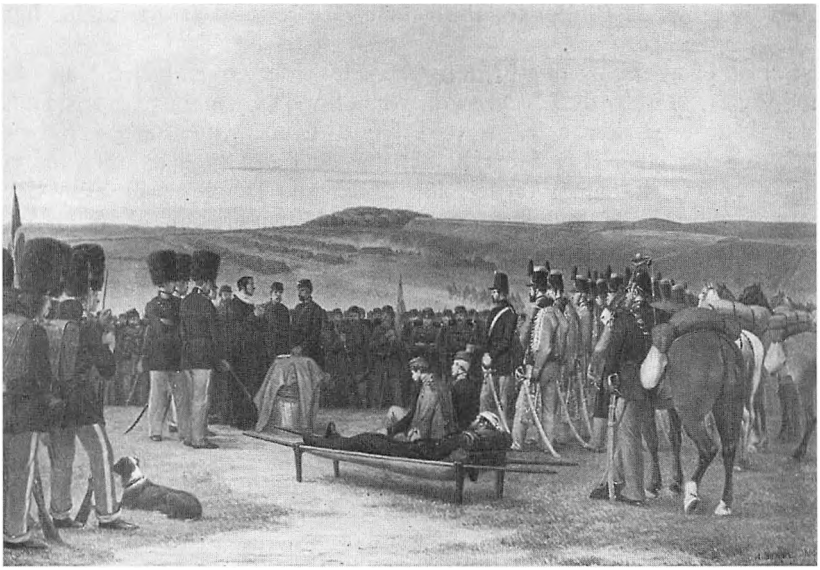
»Lovet være Herren, den mægtige, den retfærdige, den barmhjertige Gud, Livets og Seirens Gud. Hans stærke Arm var med os, og Fjenden flyede. Lader os haabe til Ham og vi skulde finde Frelse, thi Hans Veie ere Miskundhed og Sandhed. Lovet være Herren, fra Evighed og til Evighed«.

Præstens Tale for os begyndte da saaledes:

»Mine Brødre, Danmarks Stridsmænd! Vi ere her i dag forsamlede paa aaben Mark for at prise Hærskarernes Herre, og vort første Ord er en Tak til Ham, som gav os denne Seier i Hænde, og vore Hjerter fyldes da med Glæde, naar vi tale om den Seier, som Herren i Naade har skænket os. Længe og haardnakket som hint Guds udvalgte Folk have vi kæmpet for vort Fædrelands Ret og Ære. Og naar I nu ser eder omkring, mine Brødre, da strækker sig i lange Linier den minderige Grænsevold, som de Danske for tusinde Aar haver bygget. Dannevirke er nu stærk nok til at blive vort Grænseværn, og derfor lyder der nu atter danske Sange paa Dannevirke. Og lad os vel erindre Hederne histude, Kropperhede, Lyrskovhede, Istedhede, der gemmer Minder i Tusindetal om vore Fædres Kamp imod Venderne og Tydskerne. Det er ogsaa paa den Jordbund her, vi staar, at Historien nu har indviet os. Og vi kalder den Fædrenejord og taler Fædrenes Tungemaal, og der rinder endnu Fædrenes Blod i vore Aarer. – Dette var Spørgsmaalet, der mødte os nu for toe Aar siden, da Oprørets Hær hissede sin Fane og vilde med Magt have flyttet Danmarks Grænseskel en tyve Miil længere imod Norden, men Danmarks Sønner svarede ved at udgyde deres Blod for Fædrenes Arv, saa Oprørernes Hær maatte adsplittes som Avner for Vinden. Og paa Dannevirke blev Dannebroge plantet. Men Oprørerne havde vinket ad deres Venner og Frænder i Syd for at faa deres Hjælp, og de vinkede ikke forgæves.

Men vor lille Hær havde væbnet sig godt, og, som det hedder i Texten, de blæste i Trompeterne, og Jorden bævede af Stridsbulderet. Men Kampen varede fra Morgen til Aften, og mange vare de, som hellere vilde døe for Brødres Skyld end undflye. Ja, mange vare de, – I var ogsaa blandt deres Tal – der som Helte strede i Paaskedagsslaget ved Dannevirke, ja, netop her paa disse Marker, hvor vi nu takker Herren for Seiren. Dog Dannevirke blev kun den Gang et Offeralter for Danmarks Helte. Seiersløse strede de og udsukkede deres Sjæl i Fjendevold, og Fjenden begrov dem. Thi Hærskarernes Gud, som raader for Seiren, vilde det saa.

Herrens Haand hvilede tungt paa Folk og Rige, det var da mørke Dage at leve i. Enhver, som elskede sit Fædreland, følte det, og vi sagde til hverandre, som der engang blev sagt i Israel: Stig op paa Taarnets Tinde og se ud imod Øster, om ikke Morgenen snart kommer, men det var Nat, og Morgenen syntes fjern. Det hjalp ikke, at der var mange, som hellere vilde mandeligt døe end flye i Striden. Markerne i Sundeved, Dybbelbjerg og Kolding Banker blev vædet med vort og Fjendens Blod. Blodige væltede Bølgerne sig i Eckernførde Fjord. Der blev kæmpet med Manddom, ofte med Seier, og vor Ære blev ikke skjændet, nej, med kostbart Blod bleve Rustpletterne vaskede af vort ældgamle Skjoldemærke, og Verdens mægtige Folk lærte, at det lille

Land, som de havde ringeagtet, var en Moder til Helte. Selv vore Fjender lærte at agte os. Og endmere, altid maatte de faa kæmpe imod de mange. Selv vore Seire nyttede os intet, Fjendens Hære nedtrampede vore Marker, Herren i det høje vilde det saa. Da kom endelig Timen, som han havde beskikket i sit løndomsfulde Raad, og den lange, den haardnakkede Kamp blev kronet med afgørende Seier. Det var en Skærsommernat nu omendtrent for et Aar siden. Stille og tyst drog den danske Hær ud af Fredericias Porte, og den Gang, Solen stod op over Valpladsen, der dampde af Blod, saa den vor Bitreste Fjendes Vælde knust. Det begyndte at dages i Danmark, og den forbarmende Gud i det høje, Han, som ene raader og styrer Begivenhedernes Gang saaledes, vilde, at vore stærke Fjender nødtes til at sænke Sværdet og lade Oprørets Hær alene forsvare Oprørets Sag. Vore Faner fløi fremad igjennem Slesvig med Gud for Konge og Fædreneland. Vi vilde hellere mandeligt døe, raabte I, mine stærke Brødre, end lade vor Ære blive skændet. Og de blæste i Trompeterne, Jorden bævede af Stridsbulderet. Medens den kolde Regn strømmede ned fra Skyerne, strømmede det varme danske Blod hen over Jorden paa Isted Hede. Men det strømmede ikke forgæves. Det afgørende Slag var slaaet, Fjendens Kraft brudt, Fædrelandet befriet. Isteds Navn blev et straalende Navn i Danmarks Aarbøger. Nu vajer atter gamle Dannebrog paa Dannevirke, omjublet af det danske Folk, og Folket velsigner og skal vedblive at velsigne eder, danske Soldater og eders heltemodige Førere,

som ikke agtede Blodet for dyrt, men vare rede til at døe mandeligt for vore Brødre.

Seiren er eders, og dog er den ikke eders, den er Herrens. Han var med eder, Seirens og Livets Gud, vor Klippe og vor faste Borg. Han skænkede eder Seiren. Hans være alene Æren. Mine Brødre, lad os tale som Kristne. Hvis Herren ikke havde været med os, da vare vi gaaet under. Han alene er det, der sender alle Tilskikkelser, Han, der ved sin Almagts Haand styrer det store hele saavel som enhver enkelt Skæbne.

En Kristen takker sin Gud baade i Glæden og Smerten, baade for de gode og de onde Dage. Takker derfor Herren for hvad han tog som for, hvad han gav. Priser hans Navn, at han gjorde Danmark til saadanne Heltes Moder, der vare rede til at sætte Livet til for hendes Frelse, at han skænkede eder saadan en Skare af Brødre, der bleve troe indtil Døden, og takker dem i deres Grave og velsigner deres Minde, takker og lover ogsaa Ham, som gør alle Ting vel.

Ja, lovet være du, oh Herre, du mægtige Gud, vor Klippe, vor faste Borg og vor Tilflugt evindelig, thi du er god og din Miskundhed aflader aldrig. Du saa ikke til Folkets Synder, men du hørte dets brændende Bønner om Frelse og om Fred. Thi du kjender og veed, at de danske Hjerters Begjær er til Fred, for at vort Fædreneland kan glæde sig ved dens Velsignelser og blomstre, om det saa end skal ske over vore Grave. Derfor skænkede du os Freden med det mægtige Folk, som var staaet op imod os, og du skænkede os Seiren over Oprøret. Lovet være dit hellige Navn! Giv os nu Hjerter til ret at skjønne paa al din Godhed, til ret at bringe dig Lov og Priis.

Trøst du alle bekymrede, drag os igjennem Glæden som igjennem Nøden nærmere ind til dig, strid selv med os, ihvad vi endnu haver at stride og kron vor Strid med den længselsfuldt ventede, den livsalige Fred.

Det var dit Værk, Dit eget Værk,
kun dig vi det tilskrive.
Du Gud, som er alene stærk,
hold os med Seier i Live.
Fra Børn til Børnebørn skal gaa
din store Seiers Minde,
saalænge Dannemark end skal staae
og Bælt og Sunde rinde.«

Herpaa blev Talen endt.

D. 4. August var de fleste af Compagniet paa Arbeide og nogle til at dække Kanoner ved 7. Batteri. Jeg var den Dag fri.

D. 5. August stillede vi til Paradering og Doctorvisitation, og om Aftenen fik vi Ordre til at stille om anden Dags Morgen Kl. 5 til Forposttjeneste, men om Natten blev der vækket Kl. 2 til at stille paa Alarmpladsen af den Aarsag, der faldt Skud imellem Patrullierne.

D. 6. August stod hele 5. Brigade slagfærdig Kl. 3½ om Morgenen og var i den Stilling til Kl. 10 paa Formiddagen. Saa marcherede vi ud paa Feltvagt ikke langt fra en Kirkebye, nemlig Krop og en anden Bondebye, som kaldes Jagel. Brev fra Møllen og fra Forældre.

Natten imellem d. 6. og 7. August var der Stærkt Tordenveir og Regnskyl. Jeg var den Nat tillige med nogle af mine Kammerater udsendt som Patrullie og patrullierte hele Natten. Nu paa Morgenstunden bliver vi afløst af 1. Fst. J. Cor og marcherede tilbage inden for gamle Dannevirkevold, hvor jeg strax monne besvare Brev fra Møllen.

D. 8. August om morgenen Kl. 7 skulde vi stille til Feltvagt og kom den Dag paa Piket. Den samme Dag var der foretaget en Recognoscering.

D. 9. August bliver vi afløst af 1. Fst. J. Cor og kom tilbage inden for Dannevirke. Samme Aften bekom jeg Brev fra Møllen og fra en God Ven. D. 10. skulle jeg paa Arbeide, men leiede mig derfra.

D. 11. August. En vigtig Dag. En deel af Compagniet var paa Arbeide og Resten, som var fri, fik Forlov at besøge Frederiksberg Kirke, hvor en dansk Sjælesørger den Dag høitideligt feirede denne Kamps heldige Udfald, som stod ved Isted d. 25. Juli.

D. 12. og 13. August var nogle af Compagniet paa Arbeide 1 Miil uden for Byen med at opkaste Batterier og sløife levende Hegn. D. 13. skrev jeg Brev til min gode Ven.

D. 14. August om Mogenen rykkede vi atter ud af Byen paa Forposttjeneste. Det tilkom os at ligge som Piket for Vedetterne. Vi har nu igjen smukt Veir.

D. 15. August laae vi i Leiren, og om Aftenen blev vi alle for første Gang opstillede ved det nye Brystværn paa gamle Dannevirkevold for i Tilfælde af Angreb, at enhver kunde finde sin Plads. Vi blev efter en halv Time rykket ind i Leiren igjen for at udhvile os.

D. 16. August kom vi paa Forpost og laa som Hovedreserve. Om Eftermiddagen hørtes stærk Kanonade sydøst for os, – man formodede, at det var ved Frederiksort.

D. 17. August kom vi tilbage igjen i vores Bivuak, men det blev os strængt befalet at blive i Leiren, thi det Ord løed, at Tydskerne nærmede sig.

Søndagen den 18. August flyttede vi nu ind i Byen igjen, men i Stedet for at gaa i Kirke maatte vi den Dag pudse til Parade om Aftenen. Samme Dag blev en nye Captain indsat af Major Lange til 4.

Compagni. Han talede adskillige opmuntrende Ord til os. Han navn er Captain Snitter (F. V. A. von Schnitter, senere Oberst) og han talede meget vel til os.

D. 19. og 20. August blev det meget koldt med Regn og Torden. Det er strænge for vore Kammerater, som ligger ude paa Forpost.

D. 21. August. Endnu er Veiret meget uroligt, men vi 8 Mand ligger i det gode Qvarteer hos Handorff.

D. 22. August kommer vi igjen paa Forpost og 4. Compagni var den Dag i Kjæden. Det var nu bleven lidt bedre Veier.

D. 23. August bliver vi afløst og flyttede tilbage i de gamle Boliger ude ved Busdorf inden for gamle Dannevirkevold. Samme Dag bekom jeg Brev fra en god Ven.

D. 24. August skulde vi nu igjen ud på Forpost, men kom til at ligge som Piket hen imod Øster Mellemskandse. Der ventedes paa Tydskernes Fremrykning. Den Dag besvarte jeg det Brev fra min gode Ven og bekom Brev fra Møllen.

Søndagen d. 25. August rykkede vi tilbage inden for gamle Dannevirke paa vor forrige Plads; men blev befalet strængt at blive i Bivuakken. Hen paa Formiddagen blev vi alle udrustet i slagfærdig Stilling, og hele Generalstaben med dens Adjudanter og Ordonanser viste sig for os i fuld Udrustning. Men det blev roligt igjen.

D. 27. August var jeg tilligemed nogle af mine Kammerater til Kanonbedækning ved det 7. Batteri. Det var et uroligt Veir dette Døgn.

D. 28. August bliver vi fri for Øvelser formedelst det ustadige Veir.

D. 29. August om Eftermiddagen maatte vi stille for at modtage Lønning og for at faa Patroner opskreven.

D. 30. August. En Recognosceringspatrullie fra Tydskerne foruroliger os. Vi blev derved fremrykket til at forstærke Kjæden, men laa bagved til hen over middag, saa blev vi trukket tilbage i vores Bivuak og alt blev roligt. Brev fra min Broder Mads og igjen besvaret.

Søndagen den første September om Morgenen rykkede vi nu ud igjen og laa bagved som Hovedreserve for Vedetterne. Hen paa Eftermiddagen maatte vi rykke længere frem med hele vor Styrke. Om anden Dagen maatte vi atter rykke længere frem og 3. Peloton kom ud som Feltvagt imellem Jagel og Krop. Henpaa Formiddagen blev vi trukken tilbage i Bivuakken ved Busdorf inden for Dannevirkevold.

D. 3. September om Morgenen Kl. 8 marcherede vi nu ind i Frederiksberg igjen i det gamle Qvarteer men, blev om Aftenen omskiftet med Qvarteeret, og vi kom til at ligge paa Nr. 271, Meyers Enke og Skomagermester Hahn. Samme Aften bekom jeg toe Breve, et fra min Sødster Ane i Moseboe og et fra en fortroelig Ven.

D. 4. September om Morgenen tidlig stillede vi til fuld Udrustning 1

Time paa Alarmpladsen, men siden blev vi frigiven undtagen de, som skulde paa Arbeide. Jeg stod den Dag en Posttuur ved vor Captain. Om Aftenen Kl. 7½ stillede vi igjen i fuld Udrustning og marcherede ud til Batterierne ved store Dannevirke, hvor vi den Nat havde Stilling.

D. 5. September marcherede vi ind i Byen igjen og var den Dag til Doctorvisitation.

D. 6. September stillede vi paa Alarmpladsen, men da vi som sædvanlig havde staaet der en god halv Times Tiid, saa blev vi frigiven, men skulde stille Kl. 8 ved Captainen for at modtage den os tilsendte Gave, en nye Undertrøie. Kl. 11 kom jeg paa Arbeide paa Skibsbroen tilligemed 24 af mine Kammerater af Compagniet. Det var blot 2 Ladninger Halm paa et Par Kanonbaade, vi bragte i Land. Det varede kun en god halv Times Tiid med at arbeide, thi vi var saa mange til at afløse.

D. 7. September om Morgenen tidlig Kl. 5 stillede vi paa Alarmpladsen.Til Forposttjeneste. Jeg laae den Dag paa Feltvagt i Byen Jagel.

Søndagen d. 8. September syntes det at være meget uroeligt. En Del af vor Styrke viste sig i fuld Udrustning. Da trak Tydskerne sig tilbage, og vi rykkede tilbage til vor Bivuak igjen. Det var da hen paa Eftermiddagen Kl. 3.

D. 9. September skulde vort Cor nu paa Forpost igjen, men førend vi tog ud om Morgenen, var vi under Øvelse og maatte vise militair Anstand.

D. 10. September trækkes vi igjen tilbage i vor Bivuak. Det er nu begyndt med et temmeligt godt Veir. Om Aftenen maatte vi staae parat til Udrykning en god Time.

D. 11. September om Morgenen tidlig maatte vi stille til Exercits paa Pladsen ved vor Bivuak. Gjorde der adskillige Geværgreb og øvede os i at marchere. Da vi saa var færdige med Øvelserne, rykkede vi ind i Byen i det gamle Qvarter Nr. 271.

D. 12. September om Morgenen Kl. 4 stilles igjen paa Alarmpladsen, det varede en 4 Timer. Vi var 75 Mand af Compagniet, som den Dag om Eftermiddagen Kl. 4 stillede ved Frederiksberg Kirke, hvor vores Feltpræst havde indbudt os til den hellige Nadvere, men som vi sad der i Kirken, kom der hastig Ordre til os, at Tydskerne var under Fremrykning, og vi maatte derved hurtigt ud, men stod kun som Reserve en liden Tid. Om Aftenen kom igjen hastig Ordre. Vi stillede da igjen paa Alarmpladsen, men det blev dog roeligt den Nat.

D. 13. September rygtedes fra forrige Dag, at der havde været haard Bataille ved Eckernførde. Tydskerne stormede 3 Gange vore Forskansninger, men naaede dog ikke at tage dem. Vore maatte trække sig tilbage ved Midsunde, men om anden Dagen tog vore igjen deres

Stilling. Vore tog Hundrede og nogle og tredive Mand til Fange. Denne Kamp vare tilfulde i toe Timer. Tidlig paa Morgenstunden stillede vi Kl. 4 og stod der paa Alarmpladsen en fire Timer parat til at rykke ud, men det blev dog temmelig roeligt, saa vi blev beordret til at stille Kl. 10. om Formiddagen til den Communion, som forrige Dag var bestemmet og som vi nu i Dag høitidelig monne feire i Frederiksberg Kirken. Et meget grundigt Skriftemaal blev gjort, afpasset efter vores omtumlede Vandring. Der var kun liden Plads ved Alteret, og vi stod der opreist og nød den hellige Nadvere. Den Aften bekom jeg Brev fra en god Ven.

D. 14. September stillede vi nu atter Kl. 4 om Morgenen og stod der paa Alarmpladsen en fire Timers Tid, saa blev vi frigivne og stillede kun til Appel om Aftenen. Den Dag mon jeg besvare det venskabelige Brev.

Søndagen d. 15. September stillede vi Kl. 4 om Morgenen og vor Tuer faldt nu igjen at komme paa Forpost, som var paa Jagels Marker. Der havde jeg tre Poststillinger den Nat. Alt var her roeligt, men om anden Dagen blev det tykt og taaget Veir. Vi blev da i vor Stilling til hen paa Formiddagen. Da blev vi trukket tilbage i Felthytterne inden for Dannevirke østre Mellemskandse.

D. 17. September stillede vi som sædvanlig paa Morgenstunden Kl. 4 og stod der en tre Timers Tid, saa marcherede vi ud til Klosterkroen og laa der som Piket. Det var et meget smukt Veir den Dag, men om Natten var det koldt og taaget Veir. Jeg havde kun een Post den Nat. Alt var roeligt. Den Dag skrev jeg et Brev til min Sødster Ane Katrine i Høirup.

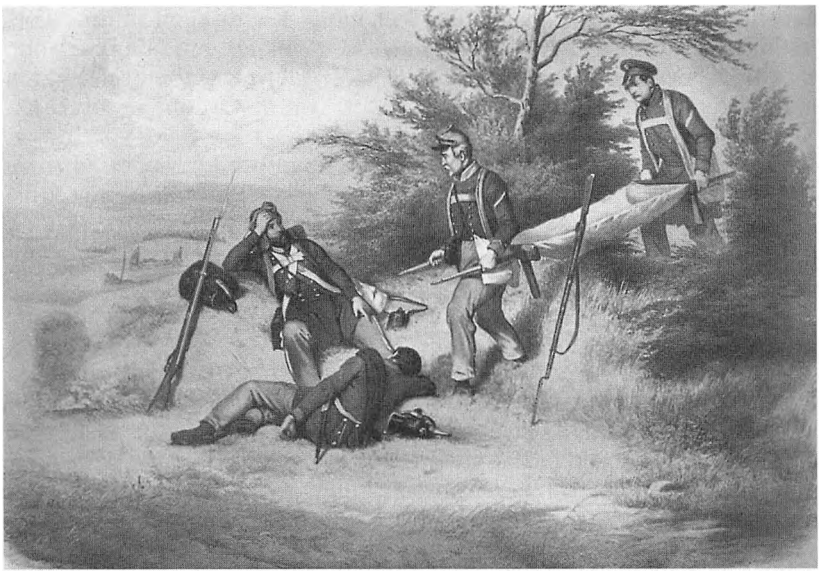
D. 18. September hen paa Formiddagen, blev vi afløst og rykkede tilbage til Dannevirkes østre Mellemskandse, hvor første Division kom paa Vagt. Om Natten Kl. 11 blev der meldt der blev skudt i Kjæden. Vi blev da alle udrustet. Hen paa Morgenstunden faldt der atter mange Skud, men det blev dog igjen stille. Nu da det var blevet roeligt henved Kl. 8, rykkede hele Coret ind i Frederiksberg igjen i det gamle Qvarteer.

D. 20. September var jeg tillige med 24 Mand af Compagniet udcommanderet paa Arbeide ved lille Dannevirkes Skandser, hvor der blev opkastet et nyet Batteri til vort Forsvar.

D. 21. September stillede vi Kl. 4 paa Morgenstunden, men stod kun en Time paa Alarmpladsen, thi alt var ganske roeligt.

D. 22. September paa Morgenstunden stilledes paa samme Tid som sædvanlig een Time, og det blev da forkyndt, at hvo, som vilde maatte besøge Herrens Hus. Til min Glæde hørte jeg en rørende og opbyggelig Tale af vor Feltpræst.

D. 23. September. Brev fra Møllen og fra min Sødster Karen. – Om

Morgenen Kl. 4 stilles atter paa Alarmpladsen, og nu faldt vor Tuer at komme paa Forpost. Vi glæder os i Dag ved det smukke Veir, og paa Jagels Marker takker jeg Gud for hans naadige Godhed imod mig. Ved venstre Side af os var der Fægtning den Nat. Det tykke og taagede Veir foranledigede, at der blev Sammenstød 3 Gange om Natten for 3. Liniebatallion.

D. 24. September. Formedelst det taagede Veir og Urolighederne, som havde været om Natten, blev vi paa Forpost lige til Middag. Da kom først Afløsningen, som var 1. Forstærkningsjægercor. Vi rykkede da tilbage i Felthytterne bag venste Mellemskandse. Hen imod Aften begyndte det med Regnveir igjen, som varede hele Natten. Jeg bekom et Brev fra min Sødster Ane i Moseboe.

D. 25. (Moders). Nu i Dag skal vort Cor igjen paa Forpost. 4. Compagni laae bagved som Hovedreserve for Vedetterne.

D. 26. September (Brev fra Odense) trækkes vi tilbage i Felthytterne ved Dannevirkes østre Mellemskandse. Der blev den Dag uddelt Tøi til Mandskabet af de frivillige Gaver. Jeg bekom en Skjorte og et Par Halvstrømper.

D. 27. September. I Dag rykker vi igjen ind i det gamle Qvarteer i Nr. 271. Det blev os befalet at have godt pudset til Paradering om Eftermiddagen Kl. 5 af den Aarsag Hs. Majestæt ventes om anden Dagen. Samme Aften bekom jeg et Brev fra en god Ven.

Den 28. September 1850 stilles som sædvanlig 1 Time tidlig paa Mor-

genstunden, og vi blev beordret til at møde for Kongen samme Formiddag Kl. 9 og tre Qvart., og herlig viiste Kong Frederik den Syvende sig for os med det fulde Ridderskab. Hele Generalstaben fulgte ham med deres Adjudanter og tillige et stort Tal af Ordonantscoret. Da Kongen høitidelig havde hilset paa Coret og talet med vor Major, agtede han sig længere fremad, men først nu udbrød Coret et: »Længe leve Kong Frederik den Syvende!« 3 Gange med høitklingende Hurraraab.

Ved Krop begyndtes der at fyre temmelig stærkt hen paa Eftermiddagen, thi Tydskerne formodede vist, at Kongen var i Byen.

DAGBOG FOR 1850 – 2. DEL.

D. 29. September om Søndagen hørtes stærk Kanonade paa højre Flanke ved Frederiksstad. Vi var alle udrustet toe Gange den Dag, men kom om kort Tid igjen hjem i Qvarteret. Jeg skrev et Brev til Hjemmet.

D. 30. September var der haard Fægtning ved Frederiksstad. Efter alt sigende skal de Tydske have kjøert sex Kanoner i Synk i en Tørvemose.

Den første October tilfaldt det os nu igjen at komme paa forpost, og der var Fægtning hele Dagen med Tydskerne ved Brikkendorf og Krop. Vore Riffelskytter var ude, men kom ikke i Fægtning med Tydskerne, thi de tog til Flugten, da vor Styrke kom. Ved Frederiksstad var stærk Kanonade hele Dagen og Aftenen med. Jeg stod den Aften for Gevær fra Kl. 7 til 8 og fra Kl. 7 til 8 om anden Dags Morgen.

D. 2. October høres atter kanonade paa højre Flanke. I disse Dage var det stadigt Veir, og vi blev trukken tilbage ved Mellemskandsernes Felthytter.

D. 3. October kom første Division paa Forpost, Der var atter Fægtning ved Krop og kanonade ved Frederiksstad. Af til venstre for Jagel stod vi paa Forpost ved den store Tørvemose. Den Dag mon jeg besvare det venskabelige Brev.

D. 4. October hørtes endnu Kanonade ved Frederiksstad, og ved Krop faldt der atter mange Skud. Vi blev i Dag trukket tilbage i Mellemskandserne og dækkede østre Skandse den Gang.

D. 5. October hen paa Formiddagen blev vort Cor afløst af 10. Batallion, som denne Nat var kommet fra Midsunde. Vi flyttede nu ind i vort gamle Qvarteer igjen i Frederiksberg Nr. 271.

Søndagen d. 6. October var det temmeligt roligt her, men her kom en 30 Fanger igjennem Byen, som skulde til Flensborg. Disse var komne fra Frederiksstad. Denne Dag var jeg til Kirke i Frederiksberg.

D. 7. October stilles som sædvanlig en Time paa Morgenstunden, alt synes at være roeligt igjen nu.

D. 8. October stilles lidt før Kl. 5 om Morgenen. Morten Nielsen var herinde i Byen den Formiddag. Jeg skrev til Ole Jacobsens i Høibjerg og besvarte min Sødster Anes Brev til Moseboe. En Dragon deserterede til de Tydske.

D. 9. October maatte vort Cor igjen paa Forpost, og fjerde Compagni kom yderst ud den Gang. Anden Peleton laae ved Bomhuset. Toe Gange var jeg paa Post den Nat. Det var af og til et meget uroeligt Veir denne Nat.

D. 10. October om Morgenen var jeg det længste ude i Terrainet, som jeg nogen Tid har været. Det var imellem Krop og Bucklund. Malkepigerne fra Jagel maatte jeg transportere frem og tilbage. Hen paa Formiddagen trak vi tilbage i Mellemskandsernes Felthytter.

D. 11. October. Om Morgenen besatte første division venstre Mellemskandse og anden Division østre Mellemskandse, til Afløsningen kom. Saa rykkede 4. Compagni ud til Klosterkroen og laa der som Hovedreserve for Vedetterne. Alt var her roeligt. Om Aftenen bekom jeg Brev fra min Broder i Hjemmet og fra Peder Rasmussen i Høirup.

D. 12. October var vi 18 Mand af 4. Compagni, som kom paa Leirvagt ved vore Felthytter, deriblandt faldt ogsaa min Tuer. Laurits Tommerup var Vagtcommandeur. Om Aftenen, da jeg stod min første Post, faldt der temmelig stærk Regn, og da jeg Kl. 12 kom paa min anden Post, var Stjernerne lige ved at tindre, saaledes frøs det. Da vi naaede Dag, var Vandet helt dækket med Is. Vinteren begynder nu at vise sig, og Mandskabet var meget uroeligt den Morgenstund, thi de kunde ikke nære sig ved at sove i Felthytterne, men maatte tage sig en Løbetuer udenfor. Den Aften bekom jeg brev fra Møllen og skrev Brev til Peder Rasmussen, Høirup, og skrev til mine Forældre og Sødskende.

Søndagen d. 13. October bliver vort Cor afløst af 2. Reservebatallion og vi marcherede nu ind i Byen i det gamle Qvarteer igjen Nr. 271 i Frederiksberg. Den Dag blev vi befalet at eftersee alt vort Tøi for at have det i sin Orden.

D. 14. October var jeg paa Arbeide ude ved store Dannevirke. Der var nogle og tredive Mand af hvert Compagni udcommanderet. Vi arbejdede med at opkaste Brystværn og Løbegrave. Samme Dags Aften besvarte jeg et Brev til Hjemmet.

D. 15. October stillede vi som sædvanlig tidlig på Morgenstunden lidt for Kl. 5. I Dag kjøbte jeg mig et Par Underbuxer til 7 Rigsbankmark. Den Aften bekom jeg et venskabeligt Brev. – Brev til Peder Larsen efter Penge.

D. 16. October stilles een Time tidligere paa Mogenstunden. Det er i Dag et ustadigt Veir. – I Dag mon jeg besvare et Brev til Møllen. Jeg besvarte det venskabelige Brev.

D. 17. October atter igjen paa Forpost ude ved Jagel, men af til høire var der ingen Felthytter for os at gaa i Læe under. Det regnede næsten hele Natten, og vi havde derved en stræng Tuer.

D. 18. October rykkede vi tilbage i Skandserne i laae i Felthytterne den Nat.

D. !9. October laa første Division af 4. Compagni som Piket af til venstre for Klosterkroen. Det var et meget uroeligt Veir den Dag. Jeg havde kun een Posttuer den Nat, og det var et deiligt lyst Veir paa samme Tid.

D. 20. October. Om Søndagen atter op i Skandserne, og første Division af 4. Compagni besatte Posterne ved østre Mellemskandse. Som Lyttepost stod jeg den Nat fra Kl. 8 til 9 om Aftenen. Et skikkeligt godt Veir den Nat.

D. 21. October marcherede vi igjen ind i Byen i det gamle Qvarteer Nr. 271 og blev befalet at eftersee alt vort Tøi.

D. 22. October stillede vi Kl. 6 om Morgenen og blev befalet at have godt pudset til en Parade for vor Major Lange. Mandskaberne af Compagnierne blev da fremstillet, som skulde modtage Hæderstegnene og blev da gratuleret af Majoren. 4. Compagni berømte han meget for god Pudsning. Kl. 11 stilledes til den Parade. Det varede kun een Time. Nyeheder angaaende i Dag var, at Peder Larsen og Adolf Smed fra Naarup havde for at see sig om gjort en Reise her til Slesvig. Jeg bad dem at hilse hjemmværende gode Venner fra mig, at jeg levede vel.

D. 23. October 20 Mand af Compagniet var beordret til Arbeide, og vi stillede tidlig paa Morgenstunden 3 Qvart. paa 5 og marcherede ud paa Vognpladsen, men kom ikke til noget. Da vi havde været der en 3 Timers Tid, saa blev vi frigiven, og efter at jeg kom hjem, bortsender jeg et par Breve for Peder Hansen, Glensberg.

D. 24. October stilles om Morgenen Kl. 6, men vi blev strax frigiven, thi det var et uroeligt Veir. I Dag har der igjen været Fægtning. 12 Tydskere er af Dragonerne taget til Fange. 2 af dem var saaret. Om Aftenen Kl. 9 stod jeg en Time Post ved vor Captain Snitter.

D. 25. October. Atter igjen paa Forpost ved Jagel. Feltvagten laa ret ved Bomhuset. Den Nat var det strængt at staa Post paa Engbunden, thi det havde regnet hele Dagen og Aftenen med, saa vi maatte gaa i det klare Vand paa vores Poster. Vi var kun toe Delinger til at besætte Posterne. Stod i toe Timer og var kun frie godt een Time, og da søgte vi i Læe, hvor vi bedst kunde enten ved et Hegn eller ved een Muur. At gaa ind i Huse var os paa det strængeste forbudt af vore Officerer.

D. 26. October maatte vi igjen trække tilbage op i Mellemskandserne. Det var et uroligt Veir endnu, men vi laae godt i Roe i Leiren.

Søndagen d. 27. October var det meget uroeligt paa Morgenstunden.

Der faldt mange Skud i Vedetkjæden, thi de tydske Patrouiller kom temmelig nær, men da vor Styrke viste sig, flygtede Tydskerne bort. Vi marcherede nu fra Skandserne og ud paa Forpost. 4. Compagni laae den Dag ved Klosterkroen, og vi var 30 Mand af Compagniet, som blev udsendt til Jagel for at gaa Patrouille, men vi blev af Løitnant Pedersen ved 3. Compagni befalet længere frem for at gøre Forposttjeneste. Vi stod i toe Timer og var frie i toe Timer. Vi havde en god Vagtild til at varme os ved den Nat, og vi tørrede os godt ved Vagtilden, naar vi kom af Post. Det var temmeligt roeligt den Nat og Morgenstunden med. (Ved Krop)

D. 28. October rykkede vi tilbage i Leiren igjen. Den Aften bekom jeg et brev og en Pakke fra Hjemmet. Den Nat fik vi Tæpper at lægge over os i Felthytterne, og vi sov da sødt og roeligt den Nat.

D. 29. October paa Mogenstunden faldt atter Skud. Vi kom nu ind i Byen i vores gamle Qvarter igjen Nr. 271. Den Aften bekom jeg 2 Breve, et fra min Sødster Ane og eet fra Hjulmandens Karen i Gummerup. Den Aften besvarte jeg det Brev fra Hjemmet.

D. 30. October stilles som sædvanlig om Morgenen Kl. 6 og om Aftenen Kl. halv fem til Appel. Den Dag skrev jeg til Rasmus Petersen Trompeter og besvarte Anes Brev til Mosebo.

D. 31. October. Paa Morgenstunden stilles Kl. 6 og intet videre den Dag. Jeg bekom et Pengebrev fra Peder Larsen og skrev et Brev til Glensberg for Peder Hansen.

Første November var 45 Mand af Compagniet udtagne til Arbeide, og vi var 8 Mand som kom need ved Slugten ved den store Dæmning. I Mosen arbeidedes 5 Timer af os. Hver Karl fik et Par lange Røisere paa og en Spade i Haanden. Saa begav vi os udi Vandingen (lille Dam) for at oprense den. Den skulde være en 8 Alen bred hele Linien. Det var en kold og stræng Tuer, thi de lange Røisere kunde ikke holde for Vandet. Da jeg kom hjem fra Arbeidet, var Morten Nielsen kommet indtil Byen for at besøge mig og Hans. Den Aften besvarte jeg det Brev fra Hjulmandens Karen.

D. 2. November faldt nu vor Tuer atter at komme paa Forpost igjen, og det var af til høire for Landsbyen Jagel. Dette Døgn var det et uroeligt Veir. Jeg stod for Gevær den Nat, og alt var ganske roeligt.

D. 3. November om Søndagen rykkede vi op i Mellemskandserne igjen. Jeg bekom den Aften toe Breve, eet fra Møllen og eet fra Peder Olsen, Høiberg.

D. 4. November atter ud paa Forpost, men af til venstre for Jagel. Den Nat stod jeg ogsaa for Gevær. Det var et meget uroeligt Veir, Lynild og Torden den Nat.

D. 5. November trak vi igjen op i Skandserne, og første Division af 4. Compagni kom paa Skandsevagt. Jeg havde kun toe Postture den

Nat, den første var dobbelt Post i østre Mellemskandse, den anden var Kosakpost ved Slugten. Endnu vedvarer det med Lynild og Torden.

D. 6. November om Morgenen marcherede vi nu ind i Byen i det gamle Qvarteer Nr. 271 hos Meiers Enke. Den Aften mon jeg besvare Peder Larsens Brev og skrev igjen efter Penge.

D. 7. November stillede vi om Morgenen som sædvanlig og ellers intet videre end at stille til Lønning Kl. 4 om Eftermiddagen. Samme Dag bragte en fortroelig Kammerat mig en glædelig Tidende om hans Hændelse fra Hjemmet.

D. 8. November stilles som sædvanlig tidlig paa Morgenstunden. Jeg var den Dag Ordonnans ved Captain Snitter. Samme Aften bekom jeg Brev fra min Broder, og strax mon jeg besvare det om Aftenen.

D. 9. November. Nye Støvler. Nu i Dag stilles Kl. 6 paa Morgenstunden. Jeg besvarte et Brev fra Møllen, og om Eftermiddagen var jeg paa en lille Tuer ud til Hadehye, som glædede mig meget, efterdi jeg i lang Tid havde ønsket mig dette opnaaet. – Efter hvad jeg i min Ungdom haver lært, erindres mig, at det skulde være den første christne Kirke, som blev opført i Danmark. Indvendig var den smuk, kuns et lille Alter, hvor Jesus og tre Engle, hans Disciple og flere andre vare afbildede. Tolv Personer var i den øverste Række og tolv i den nederste Række. I den øverste stod Jesus og en Engel ved af hans Sider. Engelen Michael stod til højre side og Engelen Rafael stod til venstre. Dernæst stod Apostelen Paulus og Jesus Peder. Nedenfor stod Jesu Moder, og Engelen Gabriel stod ved Marias Side for at trøste hende. Ved hendes venstre Side var Dorthea.

D. 10. November atter paa Forpost paa yderste Feltvagt ved Chausseen ligefor Krop. Et strængt Veir havde vi den Nat.

D. 11. November rykkede vi op i Mellemskandserne igjen, hvor anden Division af det 4. Compagni kom i østre Mellemskandse, første Division laa i Leiren.

D. 12. November laa 4. Compagni ved Klosterkroen. Jeg stod paa Post paa Chausseen den Aften.

D. 13. November kom vi op i Leiren igjen, og vi var 25 Mand, som den Aften blev udtaget til Arbeide og maatte stille om anden Dags Morgen Kl. 4 og et Qvarteer. Den Nat var det blevet Frostveir. Samme Aften bekom jeg et venskabeligt Brev.

D. 14. November ind i Byen, men vi 25 Mand endte denne Arbeidstuer let. Vi marcherede kun ud til Vognpladsen og stod der lidt, saa blev vi frigiven. Den Dag besøgede Morten Nielsen mig og sin Broder, men her blev lidt Alarm den Dag, saa at Morten talede kun lidt med Hans, thi de kom saa sildig af Forpost af den Aarsag, at de var i Fægtning med de Tydske hele Formiddagen. Om Aftenen maatte vort Cor ud til Brikkendorf paa Recognoscering, og 3. Forstærkningsbatallion

fulgte med som Reserve, og deres Batallionscommandeur var vort Cors Fører. Ret som vi naaede derud, dunkledes Maanens Skin, og vi blev da anraabt af en af de tydske Forposter, men tyst og roeligt vedblev vi at rancere.

D. 15. November (Frostveir). Vi maatte nu stille tidligt paa Morgenstunden lidt før Kl. 6 og fik den Ordre at stille Kl. 3 om Eftermiddagen til Paradering, og vi bekom de nye Patroner for de kassable, og samme Aften maatte vi alle omqvarteres, thi vi har i disse Dage faaet nogle nye Rekrutter her til Coret. Mit Qvarteer er nu hos Dideriksen Nr. 253. Her er vi 29 Mand indlagt, 2 Jægere og een Overjæger.

D. 16. November stilles som sædvanlig om Morgenen. Det er nu begyndt at være temmelig haard Frost, men varer vist ikke længe, thi Luften er saa tyk. I Dag mon jeg besvare det venskabelige Brev.

Søndagen d. 17. November om Morgenen tidligt, som vi monne stille, begyndte det igjen med et uroeligt Veir, og der var atter Fægtning ude ved Forpostkjæden, men det blev dog igjen roeligt, saa at vi ikke kom ud. Jeg var til Kirke den Dag og hørte en nye Feltpræst.

D. 18. November kom vi nu atter paa Forpost, men af til højre for Jagel. Vi besatte ved Tørvemosen. Vi havde Natstilling hele Dagen formedelst det tykke og taagede Regnveir. Om Aftenen blev vi afløst af første Peloton og kom tilbage, hvor den store Feltvagt opholdt sig. Der havde jeg kun een Posttuer den Nat.

D. 19. November rykkede vi igjen op i Skandserne og udhvilede der i Leiren ret godt om Natten i det uroelige Veir.

D. 20. November maa vi atter rykke paa Forpost, men af til venstre for Klosterkroen paa den bagerste Feltvagt. Jeg havde kun een Posttuer den Nat. Det var temmelig godt Veir og meget roeligt.

D. 21. November kom vi nu op i Skandserne igjen, og første Division kom paa Leirvagt. Den Nat havde jeg ingen Posttuer, thi om Aftenen blev hele 2. Peloton udtaget til Arbeide til næste Dag. Derved blev vi fri for Skandsevagt.

D. 22. November om Morgenen tidlig var vi 50 Mand, som skulde paa Arbeide, og vi havde Sergeant Bruun til Anfører. Vi marcherede forbi store Dannevirke, og lille Dannevirke, men ak! saadan en Vei! Den var opkjørt saaledes, at den var ufremkommelig. Vi kom da igjennem en Bye, som kaldtes Huusbye. Herved bemærkes, at der i Aaret 1848 faldt nogle af vore fyenske Dragoner for de preussiske Kugler, og de var der bleven begravet ved en liden Høi. Her stod en Æresstøtte til Minde om dem.

D. 23. November stilles som sædvanlig tidlig paa Morgenstunden, og der blev den Dag uddelt Tæpper til os, saa hver fik sit til at ligge paa. Jeg og Jens Gjestlev vare Sloffer. Det ene laa vi paa, og det andet lagde vi over os. Tornystrene vare vore Hovedpuder.

D. 24. November om Søndagen. Om Morgenen tidlig, førend vi skulde stille, saaes et Skin for os paa Himmelen i den sydlige Retning. Det var Ildsluer. 2 Gaarde i Byen Saatorf afbrændte. Denne Dag var jeg til Kirke.

D. 24. November om Aftenen bekom jeg et Pengebrev fra Peder Larsen i Haugstedbæk.

D. 25. November paa Morgenstunden tidlig stilles som sædvanlig og eller intet videre. Morten Nielsen besøgede os og besvarte det brev fra Peder Larsen.

D. 26. November. Atter faldt nu vor Tuer at komme paa Forpost, og vor Stilling blev at have Feltvagt ved Bomhuset ved Jagel. Om Natten havde vi dog nogenledes godt Veir, og det var ogsaa roeligt her.

D. 27. November maatte vi op i Leiren igjen.

D. 28. November kom 4. Compagni til at ligge i Klosterkroen. Jeg laa i Kroen den Nat af den Aarsag, at jeg havde været i Frederiksberg med Tørv. En tredive Mand kom ud til Jagel til Forstærkning. Jeg kom af til højre og stod en 4 Timer. Den Nat tog det til at fryse.

D. 29. November. Om Morgenen var det meget uroeligt. Første Division maatte frem for at dække Kanoner, hvor jeg ogsaa var med, men det blev dog igjen roeligt, saa vi kom op i Skandserne, hvor jeg kom paa Leirvagt. Det var en god reen Frost den Nat.

D. 30. November. Om Morgenen maatte vi stille til Øvelse. Som i Felten maatte vi langsomt trække os tilbage fra Skandserne indtil Frederiksberg, og dette varede lige til Middag, inden vi kom i Leiren.

Søndagen d. første December stilles om Morgenen tidlig som sædvanlig. Jeg var den Dag til Kirke. Herved bemærkes, at et nyt Kirkeaar mon begynde. Det var første Søndag i Advent.

D. 2. December stiller vi om Morgenen som sædvanlig. Jeg skrev et Brev for Peder Hansen og var paa en lille Tuer oppe i Slesvig for at se mig om. Jeg købte en Bog til 8 Mark.

D. 3. December skrev jeg efter mine underklæder. Det vedbliver at være Rimfrost.

D. 4. December maatte vi nu ud paa Forpost igjen og kom af til høire for Jagel. Det Døgn var temmelig strænge, thi hele Tiden var det Regnveir, og det frøs paa vore Geværer, som da blev som de var lakjerede. Den Aften, vi skulde under Gevær for at modtage Feltraabet, skete det uheldigvis, at en ved Uforsigtighed fyrede sit Gevær af men der skete dog ingen Skade, thi det gik i Luften. En anden ude paa sin Post gik det ligesaa for. De blev dog ikke straffet derfor, men udskjældt af Officererne. Den Aften bekom jeg et venskabeligt Brev.

(Fra hans forlovede Karen Nielsdatter, hjulmandens Karen, som han andet sted i dagbogen kalder hende. De blev først gift i 1863)

Jeg elsker dig, o elskte Ven,
af Hjertet inderlig.
Du drager for mit Hjerte hen,
jeg ene elsker dig.

Du altid forekommer mig
saa deilig og saa skjøn.
Hver Gang mit Øje skuer dig,
jeg sukker udi Løn.

Naar jeg dig seer, o bedste Ven,
mit Hjerte det af Lyst
berøver mig min Roelighed,
og jeg da savner Trøst.

Den Trøst mig ingen skjænke kan,
som jeg da trænger til,
undtagen dig, o bedste Ven.
Du er min halve Sjæl.

Om Natten drømmer jeg saa tidt,
at jeg er nær ved dig,
at jeg dit venlige Ansigt ser,
ja, jeg omfavner dig.

O, søde Ven, foragt mig ei,
fordi jeg fattig er.
Thi Kjærlighed er mer end Guld,
naar Hjertet ædelt er.

Ræk mig da efter min Attraa
dit Hjerte og din Haand.
Lad aldrig Svig og List formaae
at løse dette Baand.

Nu slutter jeg min ringe Sang
alt med en liden Bøn:
Gud giv, jeg ægte maa engang
den Ven, jeg har i Løn.

Skrevet af mig Jacob Jensen 1850.

D. 5. December kom vi op i Skandserne igjen. Jeg bekom et Brev fra Ole Jacobsen, Høiberg.

D. 6. December atter paa Forpost, men af til venstre for Jagel. Jeg kom paa den lille Feltvagt, som laa tæt ved Byen. Der var jeg godt kjendt med Bønderne og havde det altid ret godt. Vi havde Natstilling hele Dagen formedelst det tykke Veir, og om Natten varmede vi os godt ved Vagtilden. Om anden Dags Morgen nød vi 20 Mand en vederqvægende Spise, som Peder Motorf og jeg bragte hen til Feltvagten. En af Mandskabet spildte den kogte Mælk, men Manden bragte igjen Mælk til os.

D. 7. December kom vi igjen op i Skandserne og kom til at besætte øste Mellemskandse. Jeg stod min Postuer om Natten Kl. 2 paa Volden ved Slugten.

Søndagen d. 8. December. Om Morgenen tidlig maatte jeg ind til Byen for at modtage Qvarteer og var den Dag fri for Arbeide. Jeg skrev et Brev til Ole Jacobsen, Høiberg. Samme Dag bekom jeg mit tilsendte Tøi. (1 Specie)

D. 9. December stilles som sædvanlig paa Alarmpladsen tidlig paa Morgenstunden. Den Dag var der Doctorvicitationen paa Skolen.

D. 10. December alt som sædvanlig. Jeg besvarte det venskabelige Brev.

D. 11. December om Morgenen tidlig blev vi alle udrustet i slagfærdig Stilling og kom hjem hen paa Eftermiddagen.

D. 12. December kom vi ud i Leiren af den Aarsag, at 3. Liniebatalion var paa Recognoscering Dagen i Forveien.

D. 13. December kom 4. Compagni paa Forpost, første Division havde Feltvagterne i Jagel. Første Peloton besatte Posterne til venstre, og anden til høire for Chausseen. Veiret var uroeligt, men dog ingen Fægtning.

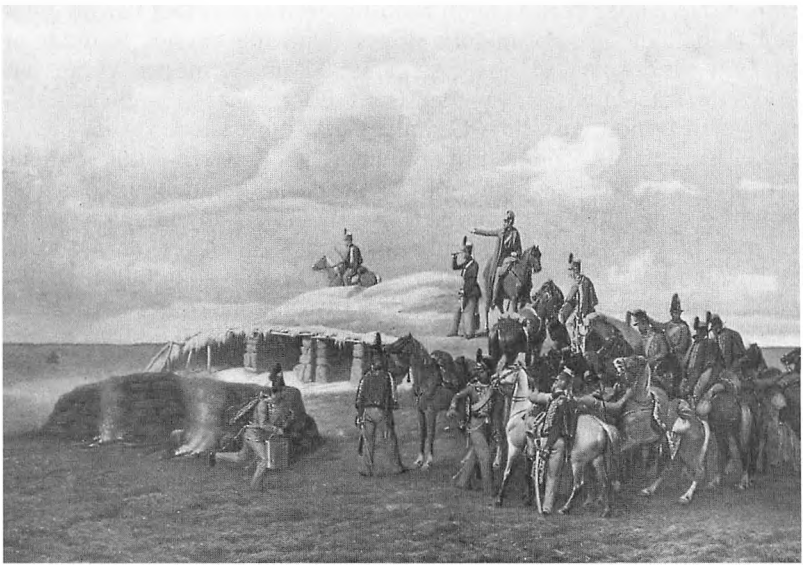
D. 14. December rykkede vi op i Skandserne igjen. 2. Division kom i Skandsen og af første blev udtaget til Leirvagt. Jeg var fri den Gang.

D. 15. December om Søndagen, marcherede vi fra Skandserne og ud til Klosterkroen og laa der som Hovedreserve for Vedetterne. Det uroelige Veir hersker, megen Regn.

D. 16. December. Seent hen paa Dagen, før vi blev afløst, blev hele Coret stillet paa Linie ved Klosterkroen og commanderet af Major Lange til Afmarch ind til Frederiksberg. Morten Nielsen besøgede sin Broder og mig, da jeg var indkommet til mit Qvarteer.

D. 17. December stilles som sædvanlig om Morgenen. Kl. 3 til Lønning. Paa samme Tid oplæste Captain Snitter Krigsartiklerne for os. – I Dag bekom jeg min sidste Uldskjorte.

D. 18. December stilles om Morgenen Kl. 5 Min. for 7 og Kl. 8 til Doctorvisitation. Da bekom jeg et Brev fra min Sødster Karen, som

jeg strax mon besvare. Den Dag bekom jeg og Hilsen fra Sødster Ane i Jørgen Moseboes Brev, som han lod mig læse.

D. 19. December stilles om Morgenen Kl. 7. Mig tilfaldt en Arbeidstuer, men en Kammerat endte den for mig, og formedelst god Leilighed skrev jeg nogle Breve og et for mig selv mon jeg besvare til Møllen.

D. 20. December stilles om Morgenen som sædvanlig, og præcis Kl. 10 Minutter for 8 til Afmarch ud paa Forpost, som var af til høire for Jagel. Vi afløste 5. Liniebatallions 4. Compagni. Deriblandt var mange af mine gode Kammerater fra Sognet, som bad mig at hilse, naar jeg skrev hjem. Det er et tykt og taaget Frostveir. Den Nat var jeg toe Gange paa Post paa den gamle Chaussé.

D. 21. December kom vi igjen op i Leiren. Det vedbliver med at være tykt og taaget Rimfrostveir.

D. 22. December atter ud paa Forpost, men af til venstre for Jagel. Første Division af 4. Compagni laa som Piket for Forposterne. Jeg havde kun een Posttuer.

D. 23. December. Om Morgenen Kl. 8 saavel begyndte det at blive meget uroeligt, men det blev dog snart forbi. 3. Batallion og Kavaleristerne lode sig høre ved Krop. Vi rykkede nu igjen op i Leiren, og første Division kom i østre Mellemskandse. Jeg stod min Posttuer ved Slugten om Aftenen Kl. 9. Veiret var godt den Nat. Det er ophørt med Frosten.

D. 24. December kom vi igjen ind i Frederiksberg. Det var nu Juleaften at helligholde. Formedelst al god Omgang var jeg indbudt at spise mit Aftensmaaltid hos den gamle Skomagermester Hahn Nr. 271. Dette Tractement var jo meget godt. Først spiste vi nogle æbleskiver, hvortil vi nød adskillige Drammer af Romflasken. Da de havde dækket Bordet, tog Moderen til at oplukke sin Kiste, hvorudi Sønnens Portrait laae, og hun tog ham nu frem og viste mig ham atter, ja, sagde til mig: »Est det ikke en skjøn Karl?« »Joe vel er han det«, gav jeg til Svar paa bedste maade. Men mig erindredes vel noget, da jeg saae, han bar den tydske Uniform. Efter at Moderen havde udtalt disse ord til mig, hængte hun Sønnens Portrait ligeover for sig, og vi begyndte da at spise Steg og Risengrød. Da vi nu havde spist, skjænkede Skomageren atter en Gang, og vi bød hinanden Velgaaende, takkede hinanden for Maden og respekterede hinanden som sædvanlig under al Fortrolighed, jeg som Søn og de Forældre. En god Time spillede jeg Kort med Lovise og Mine, men saa var det min Tid at stille paa Compagniets Plads. Under denne vor Opstilling herskede megen Uorden. Løitnanten stak i Qvarteer, og Kommandersergeanten lovede os til næste Møde en god Irettesættelse af Captain Snitter, naar han kom hjem. Der stillede ingen af de andre Compagnier. Jeg søgte igjen mit gamle Qvarteer og spillede Kort til Kl. 10, saa forføiede jeg mig op til Qvarteeret, som var hos Dideriksen Nr. 253. Der havde de andre mine Kammerater moret sig ret godt og taget en lille Punch til at sove paa. Saa gik det saa let.

D. 25. December, Juledag, stilles om Morgenen som sædvanlig. Captain Snitter frembar paa Tale adskillige Ord om den Støi og Uorden, der herskede hos os Aftenen før, men alle var som eet, og intet blev aabenbaret, skjønt Captainen listede dog saa fiint for at faa det i Gang. Men alle var misfornøiede med det Stillende.

Første Juledag var jeg til Kirke og hørte en ypperlig Prædiken af vor Feltpræst. Den følger herpaa:

»Vi indtræde nu paa den høitidelige Dag for at feire Jesu Fødsel, og ordene ere endnu de samme, som lyder til os, med det hellige Budskab, det hellige Evangelium, som jeg ogsaa vil forklare, for eder ret som ved en Børnefest. Det er joe en Skik og Sædvane, at Forældre og Børn giver hinanden Festgaver for at mindes hin stor Høitid og tillige for at opmuntre og fremelske det kjærlige og tillidsfuld Samqvem i Familiekredsen. Kommer dog alle, og lader os gaae hent til Bethlehem, hen til Krybben, hvor Jesus fødtes. Vi hører af Ordet, hvorledes Hyrderne paa Marken ventede den glade Tidende, og deres Hjerter var strax opladte til at troe den Frelsers Komme. Lad nu vore Hjerter være Krybben, hvor Jesus fødes. O, da lever vi alle glade og veltilfred-

se og finder en ret oplivende Trøst under dette Livets trykkende Sorger. Tiden for os synes lang og besværlig, men for Herren lignes vort Liv kun med en Blomst eller en Morgentaage og Dug, der trækker over Jorden og som bliver til intet, naar Solens Varme kommer. Men Aanden, som virker i Legemet, hæves joe fra det jordiske, naar vi herpaa Banen have fuldendet Løbet. Ja, mine Venner, den Plads, som I før har indtaget paa eders Frelsers store Fødselsdag, den staar nu tom eller en anden har indtaget den, men I ere dog alligevel paa et helligt Sted, hvor I med oprigtige Hjerter, med en stille Andagt kan tilbede Frelseren og frydefuldt i Hjertet sige: Os er i Dag en Frelser født. Med denne høitidelige Hilsen adskilles vi nu alle. Saa lader os da glemme al Sorg og Savn og vandre frem i det Jesu Navn«.

Saaledes slutter Prædiken.

D. 26. December, 2. Juledag, var vi 19 Mand af 4. Compagni paa Arbeide ude ved Byen Busdorf. Vi opkastede Leer paa de tydske Bøndervogne, som blev kjørt hen til Leiren for dermed at istandsætte Vinterfelthytterne.

D. 27. December stillede vi om Morgenen som sædvanlig. Vi blev beordret paa at have godt pudset til om Eftermiddagen, da vi maatte stille med fuld Oppakning til Paradering. Jeg var paa samme Tid paa Ordonants ved Captain Snitter, vor Compagnicommandeur.

D. 28. December stilles om Morgenen tidlig og Kl. 8 til Afmarch ud i Leiren.

D. 29. December. Atter ud paa Forpost. Første Division laa i Jagel. Jeg var ude til høire. Veiret var afvexlende for os dette Døgn og meget ustadigt.

D. 30. December rykker vi igjen op i Leiren. Jeg bekom et Brev fra Hjulmandens Karen i Gummerup og tillige Hilsen fra min Sødster Karen.

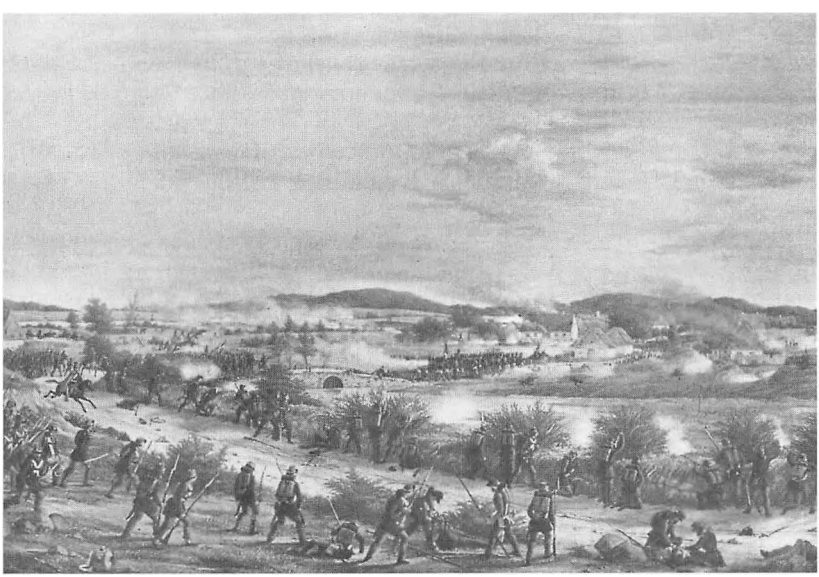
D. 31. December, Nytaars Aften. Den Dag tilfaldt det 4. Compagni at ligge ved Klosterkroen, og 2. Peloton kom ud til Jagel for at dække Kanoner, og om Aftenen maatte vi være Patrouillemandskab. Mig tilfaldt en Tuer Kl. 11 om Natten. Jeg var Forspids, og Gjestlev var Føreren. Den Patrouille, som før os havde været ude for at afsøge, meeldte til os, at der var Lys i Middelberg Kroen, og alt var der roeligt. Den ene Pige sag ved Enden af Bordet og strikkede paa en Strømpe, den anden Pige sad og syede. Men da vi nu kom derud Kl. halv tolv saavel, da var Lyset slukt, og alt var roeligt derinde og omkring ved Kroen. Da jeg nu havde været derhenne ved Kroen og alt var stille, saa forføiede vi os tilbage igjen til vor Forspids og sagde, at alt var roeligt, men næppe var vi komne forbi Overskæringen, førend vor Forspids og

en tydsk Patrouille stødte sammen, og lige før dette Sammenstød løsnedes Kanonskud baade paa venstre og høire Flanke. Det foruroeligede os meget. Mandskabet, som var i Feltvagten, kom hastigt ud at besætte Løbegravene, men alt blev igjen roeligt til hen paa Morgenstunden, da blev der atter Fægtning ved Krop.

Nyaars Aften udi Jagels Bye:

Da nøed jeg min gode Spise hos Gaardmand Peter Mothorf. (Ret som vi skulde træde an til Feltraab, bad jeg Sergeant Dyngbye (R. Madsen Dyngbye, Reserveunderofficer) om Frihed en god halv Times Tid, hvilket ogsaa tillodes mig.) Jeg blev der tracteret vel. Det første, som kom paa Bordet var Æbleskiver, det andet var Mælk paa Hvedebrød.Der blev siden lagt skaaren Brød toe Steder paa Bordet. Der stod og Smør og Fedt og toe Tallerkener med Skaaren Medister og Kjød paa, et paa hver ende af Bordet. Først begyndte da Manden at skjænke os nogle Drammer og vi bød hinanden Velgaaende og ønskede glædeligt Nyeaar.

Hos Jørgen Greve bekom jeg og en god Portion Spise, ret som det begyndte at blive mørkt, en god Bygsuppe og en sød Kage til et Kop Teevand. Det gav lille Maria. Hos Detleff Megger spiste jeg 4 Æbleskiver, saa jeg den Aften havde det ret godt, men Tanken om Hjemmet forekom mig hver Stund, om hine Glæder hos fortroelige Venner.

Fanden brøl'me Cens

Af EBBE RIBER

I min stue står et drikkehorn af sølv fra Ernst's sølvvarefabrik i Assens. Det er fremstillet i 1892 og solgt i 1895, hvor det har fået inskriptionen:

> Til Vincens Riber og Hustru
> den 4. Novbr. 1895

og på den anden side:

> Taknemlig Erindring fra Assenskredsens Demokratiske Foreninger

Denne gave blev givet i anledning af parrets sølvbryllup og har været i slægtens eje siden.

Det er spændende at kende historien bag et sådant arvestykke, og da det i år er 100 år siden, at begivenheden fandt sted, har jeg lyst til at fortælle, hvad jeg har kunnet finde frem om den tid og de mennesker, der var involveret.

Mine oldeforældre Vincens Riber Rasmussen og Johanne Rasmusdatter blev gift i 1870 og boede da i gården »Stenmoselund« i Skallebjerg (Nu Odensevej 20).

Vincens Riber Rasmussen var søn af Rasmus Hansen og Ane Cathrine Madsdatter. De var henholdsvis ladefoged og kokkepige på »Søbo«. Her kom tit birkedommer Vincens Riber fra »Filstrup«, og han hjalp dem til en gård i Skallebjerg. I taknemmelighed opkaldte de en af deres sønner efter ham.

Johanne Rasmusdatter var datter af Rasmus Nielsen og Birthe Davidsdatter, som havde »Pilegård« i Trunderup.

Vincens var enkemand og 27 år, da de blev gift. Han havde ingen børn fra det første ægteskab. Johanne var 19. De var gift i 5 år, inden de fik børn, og det var også dengang en sorg. Det fortælles, at Johanne bad Vincens stoppe hestevognen, når de kom forbi nogle børn, fordi hun sagde: »Åh, lad os se på de små børn, der leger«.

Måske derfor tog de et barn til sig, som hørte til en gren af familien, der var flyttet til Sverige. Allerede året efter fik de deres første barn og med 2 års mellemrum 5 børn mere, ialt 3 drenge og 3 piger.

De levede et meget aktivt liv og var glødende optaget af friskole- og højskoletanker, der netop på den tid spirede og groede på Fyn. De sendte alle deres børn på højskoleophold, og deltog selv i mange møder. F.eks. deltog de hvert år i efterårsmødet på Særslev højskole, en køretur i hestevogn på 45 km.

Vincens var aktiv i sognet. Han var bl.a. med til at starte Hårby Husflidsforening i 1880.

Men allerflest kræfter brugte han på det politiske arbejde. Han var stiller for Klaus Berntsen i Assenskredsen, og gennem mange år kørte han for Klaus Berntsen til møder rundt om på Fyn. Der opstod herved et varmt og langt venskab mellem de to. Klaus Berntsen kom på tinge og blev senere conseilpræsident.

Vincens Riber Rasmussen blev kaldt Vincens Riber i daglig tale og udnyttede muligvis sit bekendtskab med Klaus Berntsen til at få slettet sit efternavn. I henhold til Assens by og herredsfogedkontors navnebevis af 4/8 1905 hedder han kun Vincens Riber. Men helt lokalt i Hårby og Skallebjerg blev han kaldt »Fanden Brøl'me Cens«.

Han var en farverig person, der nok med kraftudtryk har understreget sine argumenter, men han var også optaget af religion, og der blev bedt bordbøn på »Stenmoselund«. Vincens levede tæt med både Gud og fanden i sin dagligdag. Han var tit gæst på Hårby kro, hvor den politiske diskussion har fundet sted. Han havde sit eget snapseglas med i frakkelommen, og det blev brugt til kaffepuncher. Engang, hvor der nok er gledet adskillige indenbords, kørte han hjem i mørke, og halvvejs hjemme ville hestene absolut ikke længere. Da han kravlede ned af vognen og lettede manken på den fjærmer hest, så han helt tydeligt »den lille sorte« stå og spærre vejen henne foran hestene. Han blev meget forskrækket, og efter at have sundet sig lidt, slog han korsets tegn foran hestene, kravlede op på vognen igen, slog kor-

sets tegn for sig og sagde: »Så i Jesu navn da«. Så kørte hestene ham hjem.

Folk på egnen sagde om denne episode, at den var typisk for »Cens«. Han var nok stået af vognen for at lade vandet, sagde man, og da han kravlede op igen, var han for omtåget til at bemærke, at han stod og kikkede ud over bagsmækken. Hestene ville naturligvis ikke gå; men da Cens havde været nede en tur og kom op igen, var han blevet vendt rigtigt, så gik det fint.

En gang i høst, hvor det sidste læs korn skulle køres hjem, trak det op med sorte tordenskyer. Vincens var med i marken, og han knyttede næven op mod himlen og sagde til folkene: »Jeg skal fanden brøl'me vise ham deroppe, at jeg kan få mit korn tørt i hus«. De læssede vognen i en fart og nok ikke så omhyggeligt. Så smed Vincens tømmerne op til drengen på læsset og sagde:» Så kør knægt som om fanden var i hælene på dig«. Da drengen kom op til gården, kom han for tæt på en stor sten, der lå i indkørslen, og hele læsset væltede ned i møddingen. Derefter lød et tordenskrald, og regnen strømmede ned. Bagefter sagde Vincens: »Man skal ikke true ad Vorherre«.

Sølvbrylluppet i 1895 var nok noget ud over det sædvanlige. Menuen omfattede helstegt pattegris serveret med en citron i munden, men avisartiklen dagen efter taler for sig selv.

Her er et lille uddrag fra avisartiklen, der omtaler den festlige sølvbryllupsdag:

»For at overrække Erindringsgaven og for at lykønske Sølvbrudeparret samledes næsten alle Fællesbestyrelsens Medlemmer i Haarby Kro for derfra at drage samlet ud til Skallebjerg. I et Tog på syv Vogne med Haarbyforeningens Fane og Musik paa den forreste kørte Gratulanterne nu til Vincens Ribers Hjem...«

I 1910 flyttede Johanne og Vincens Riber fra »Stenmoselund«, som blev overtaget af deres yngste søn. De drev et par år en købmandsforretning lige overfor »Erenbjerggård«. Inden de flyttede fra gården, var 3 af deres børn døde af tuberkulose.
I 1912 hvor de var henholdsvis 61 år og 69 år, flyttede de til Allerup i et hus. Her fik Vincens Riber et slagtilfælde og var »forkert« de sidste år af sin levetid. Han fik her et brev fra Klaus Berntsen, der viser, hvordan man dengang kunne tale lige ud om den død, der var en alt for velkendt gæst i de fleste familier.

Klaus Berntsens brev til Vincens Riber dateret den 22. april 1914:

Kære Vincens Riber!

Det har bedrøvet mig at høre,
at Du er bleven syg,
men vi bliver jo gamle og må føle,
at Kræfterne tager af,
det gælder da for os at søge ind til Gud
og bede om hans Naade,
saa giver han os Styrke
til at bære Dagens Møje.
Jeg føler Trang til at sige Dig Tak endnu en Gang
for din Trofasthed mod mig gennem mange Aar.
Bed din Hustru eller et af dine Børn om at skrive til mig,
hvis Du skulde dø, da jeg gerne vil komme
og følge dig til det sidste Hvilested.

Din gamle Ven
Klaus Berntsen

Vincens Riber døde den 8. maj 1916 og blev begravet på Sdr. Broby kirkegård.

Endnu to af deres børn var døde i 1915 og 1917, og Johanne levede som enke i mange år hos sin svigerdatter på »Emilielund« på Sdr. Broby mark. Et af hendes børnebørn fortæller, at »Farmor« tit stod udenfor huset og så op mod »Stenmoselund«, hvor hun havde tilbragt de lykkeligste år af sit liv.

Johanne Riber døde i 1936 og blev begravet ved siden af sin mand.

Niels Kjøngsdal

Politiassistent og forfatter (1879-1954)

Af EDWARD JENSEN

Egnen omkring Kjøng ved Glamsbjerg, er noget af det smukkeste natur på Vestfyn. Tæt ved Højskolen og åen, der løber fra Søholm Sø ned mod dalen til Møllen og Møllergården. Det var her i den smukke dal, at Niels Kjøngsdals barndomshjem lå, og hvor han tilbragte sin lykkelige barndom.

Han blev senere beskæftiget ved landbruget, og da han havde aftjent sin værnepligt som dragon, søgte han ind til politiet.
Fra 1. september 1903 fik Niels Kjøngsdal ansættelse ved Københavns Politi. Besked om ansættelsen og om at møde »ekspres« kom, da han på Helnæs i slutningen af august måned var beskæftiget med at køre korn ind. Han fik meddelelsen, da han befandt sig højt oppe på kornlæsset, og hermed var hans virke som landmand pludselig afbrudt.
Han tog omgående afsted og en ægte fynbopige – Anna – fra det milde, blide Helnæs, tog med ham til København som hans hustru.

Nu var Niels Kjøngsdal en ægte fynbo, god, klog, retfærdig, jovial og i besiddelse af viljestyrke og handlekraft. Han forstod sin opgave som politimand. Det gav ham mange hurtige forfremmelser, og han endte som chef ved Fælledvejens Politistation. En overgang var han etatens yngste overbetjent. Han har i årenes løb fået mange æresbevisninger i form af dusør for særlig agtpågivenhed og bevågenhed, desuden blev han tildelt Dannebrogsordenen for lang og tro tjeneste. Det blev til 46 års tjeneste ved Københavns Politi.

Niels Kjøngsdal tog fødebyens navn som efternavn, hvilket også var mere velklingende end nabobyens. Han var en god repræsentant for sin egn, derfor var det helt naturligt, at han var med, da »Fyns Hjemstavnsforening« blev startet i 1930.

Han ønskede ikke at være i bestyrelsen, han ville hellere skrive og være redaktør af medlemsbladet »Fynboen«. Et hverv han bestred til sin død i 1954. Han var en meget flittig skribent, og mange noveller og pisalliker fra hans pen er at finde i »Fynboen«.

Men skæbnen ville, at han på et tidspunkt i 1933 blev valgt ind i bestyrelsen og senere måtte afløse sin gode ven Morten Korch på formandsposten.

Nu kappedes de om at skrive sketch og dilettantspil, som blev brugt

i foreningen. Komediespil var en selvfølge for ham, han har skrevet utallige små scetch, sat i scene og selv spillet med. Mange forskellige menneskетyper har han skabt, og disse gjorde altid lykke i foreningen.

Et af hans skuespil »Guldknivene« blev sendt som hørespil i radioen 19. juni 1949. Hjemstavnsforeningens dilettanter tog opgaven op, den dramatiske handling blev indstuderet og opført 21. marts 1950.

Det blev en vellykket forestilling, som gik for fulde huse, med fin presseomtale, og det var et yderligere plus, at forfatteren (sammen med Aage Foss) havde iscenesat stykket og selv spillede en af rollerne.

Når man stod overfor ham virkede han som en kæmpe, streng og utilnærmelig, indtil man kom indenfor den meget tynde, strenge skal. Så mødte man et mildt og smilende blik og en sjælden lune samt et hjertets godhed og finhed.

Han var en god festtaler, selv så rig på det fynske lune. Han var ligeledes en god fortæller og kaldte altid latteren frem med sine fynske pisalliker. Med sin fine sans for at fremstille fynske typer, kunne han ofte være meget rammende. Han brugte altid den vestfynske dialekt, som siges at have mest karakter og være den stærkeste af alle fynske mundarter, og som han talte lydefrit endnu trods de mange år i politietaten.

Jeg kom med i bestyrelsen, da der skulle bruges nye og yngre kræfter. Her kom jeg til at arbejde tæt sammen med Niels Kjøngsdal, også når det gjaldt dilettant. Vi spillede sammen i flere stykker, og det blev til et godt venskab.

Vore komedieøvelser blev holdt i hjemmene på skift. Her oplevede vi glæde og munterhed, når Niels Kjøngsdal foldede sig ud i causerier med historier. Der blev underholdt, og latteren rungede.

Når vi var hos familien Kjøngsdal til bestyrelsesmøde eller andre møder, var der altid det store fynske kaffebord med de mange kager og varme æbleskiver. Anna var også en stor hjælp for sin mand i foreningsarbejdet. De nærede begge stor kærlighed til fynske sæder og skikke.

Denne forfattervirksomhed var vel nok ikke det, en moderne kritiker ville kalde den store kunst, men hans store og små værker er ofte blevet sammenlignet med Morten Korch. De har glædet tusinder over hele landet, mange af hans bøger blev udgivet med ugebladet »Hus og Hjem«.

Hans forfatterskab gav et utal af sketch: »Høstens pris«, »Ved spinderokken«, »Skænderier over bordene«, »Gammelfrieri«, er blot et udpluk af disse. Han kunne skrive om gamle sæder og skikke også i form af sange og viser. Ofte lod han sig inspirere af sine politioplevelser.

Et utal af noveller, høre- og skuespil og romaner blev det til: »Manden på Lyngborg«, fra bondefrigørelsens dage, »Bankegaarden«, en roman fra gullaschtiden, »Bro over kløfterne«, på den tid der var politisk røre, man genkender stederne omkring Glamsbjerg og omegn. »Branden i Lilleby«, »Stamherren«, »Slægtens sønner«, »Lykkens huse«, »Stejle viljer«, »Dragon Hanne«, »Kragegaarden« og mange flere.

Trods arbejdet ved politietaten og det store arbejde, der blev lagt i Hjemstavnsforeningen, fik han tid til at være pennefører for en meget omfattende litterær virksomhed.

Niels Kjøngsdal døde pludselig 1 måned efter sit guldbryllup og blev bisat 15. december 1954 ved Hans Tausens Kirke i København.

Træskibe i Assens Havn

Af ANNELISE LINDHARD

Nu glider der en skonnert ind i havnen,
mens solen blinker i de dovne bølger;
langt ude skimtes endnu én på vej:
de gamle skibe sejler rundt om Fyen,
de lader vinden fylde deres sejl
og går med vindkraft lydløst frem mod målet.
I Assens havn man venter spændt på kajen,
folk strømmer til, det er et uvant syn,
et prægtigt skue med de høje master,
i sin tid hverdagskost, idag ret sjældent.
Her var jo overfart i gammel tid,
man tog til Årøsund på Jyllandssiden
af Lillebælt, en livlig travl trafik.
Kongen med følge lod sig indkvartere
på færgegården, hvor hotellet ligger
idag med bad, tv og telefon.
De store stalde gemte heste, vogne;
i slyngelstuen tjenere og kuske
sad bænket over sul og et krus øl,
mens standspersoner fik serveret maden
med dug på bordet, lys og servietter,
vin af krystalglas, skænket fra karaffel.
Her vented' man på medbør, gunstig vind,
så skib med passagerer kunne sejle.
Hvis Kongen var på vej til Koldinghus
og blev forsinket, så blev mødet udsat.
Man kendte ikke færgers afgang, ankomst
præcis på klokkeslet, vejret bestemte.
På havnen brølte stude til eksport,
og utålmodighed gav vrantne miner,
mens skuder lå for anker, stormen peb,
og bølger piskede mod havnens bolværk.

Årets gang

Ved ELLEN CHRISTENSEN-DALSGAARD

Året 1995 begyndte meget fredeligt på Hjemstavnsgården. I januar var jeg fortsat tilknyttet det af Kulturministeriet støttede projekt »Vestfyns projektet« i samarbejde med Middelfart Museum. Min opgave var at belyse den sene overgang til selveje bl.a. på Wedellsborg gods, hvor selvejet først blev effektueret i årene op mod 1920. Det blev til en analyse af selvejets finansiering, bygningernes standard set i forhold til selvejergodsets, fæstebøndernes økonomiske forhold, afgifter og forpligtelser. Det vil her føre for vidt at komme med en nærmere redegørelse, men jeg vil blot konstatere, at som så ofte før i landbrugets historie har vi nogle forudfattede meninger, der ved nærmere undersøgelse af de faktiske forhold viser sig at være nogle helt andre. Vestfynske fæstebønder i denne periode var nok begrænset af nogle ydre rammer; men indenfor disse rammer klarede de sig ganske godt.

Tørvekoven i Haastrup.

De havde bygninger, der var fuldt på højde med selvejernes, de var med deres faste afgifter bedre beskyttet i nedgangstider, og de benyttede, da de blev selvejere, de nye finanserings- og lånemuligheder i banker og sparekasser. Også andelstidens tanker slog igennem og fæstebønderne fik både mejerier og forsamlingshuse. Det har været utroligt spændende at arbejde med de sidste fæstebønder. Hele projektet vil blive trykt i bogform i løbet af 1996.

Vintermånederne plejer at være de måneder, hvor nyindkomne museumsgenstande registreres, men da museet i vinter ikke havde nogen kustode, måtte dette arbejde i år ligge stille. Museet har i årets løb haft 35 indleveringssager, hver indlevering kan bestå af en eller som oftest flere indleveringer. Det grundige registreringsarbejde, der følger enhver genstand med opmåling, vurdering af bevaringstilstand, fotografering og nummerering, er et møjsommeligt arbejde, der kræver tid og personale.

Som alle andre museer bliver Hjemstavnsgården tilbudt mange gode museumsgenstande; men også meget, der burde ende hos marskandiseren eller på lossepladsen. Museet må i årene fremover i højere grad sige pænt nej tak, og følge en stringent indsamlingspolitik koordineret med den øvrige fynske museumsverden.

For 3. år i træk blev der afholdt en meget fornøjelig fastelavnsfest for børn med tøndeslagning, sanglege og bollespisning.

Frede Eriksen med slåmaskinen ved hø-dagen i Højbjerg.

Børge Jensen høster raps med segl.

Næsten 100 udklædte børn og voksne kastede sig ud i løjerne.

Museet har en lang og god tradition for foredrag om vinteren, og i år var det Jens Bech fra Skov- og Naturstyrelsen, der på en spændende og engageret måde fortalte om agre, diger, tofter og om agerlandet i fællesskabets tid og de spor, det har sat i landskabet af i dag f.eks. de højryggede agre.

I marts blev Lissy Klüver ansat som weekendkustode og bestyrer af museets kaffestue. Som erstatning for den praktiske del af kustodefunktionen og jobtilbudsordningen ansatte museet John P. Rasmussen, der er uddannet murer med kurser i restaurering af gamle huse.

Som alle andre museer har det faldende antal af ledige ramt os hårdt, idet vi ikke længere kan få personer især med en praktisk uddannelse bag sig, i jobtilbud.

I marts fik vi Ann Simonsen, der er uddannet som bibliotekar i jobtilbud i 7 mdr. I fællesskab kastede vi os straks over den næste opgave - nemlig særudstillingen om hverdagen under besættelsen »En vinter lang og mørk og hård«. Periodens historie skulle undersøges nøje, og så gik vi igang med indsamlingen. Tidsmæssigt er det jo slet ikke noget, museet har; men en omtale i avisen gav så mange henvendelser, at vi kunne lave en god udstilling med mange genstande. Der blev opbygget et køkken og en dagligstue, som den så ud hos en middel-

Hjemstavnsforeningens formand Willy Klüver og museumsinspektør Ellen Christensen-Dalsgaard i dagligstuen fra besættelsestiden. Foto: AKS.

klasse familie i krigsårene. I montre kom rationeringskort, alsangbog, kongemærker, identitetskort m.m. frem. Vi gjorde meget ud af PR arbejdet, især overfor skolerne, og det resulterede da også i, at dobbelt så mange skolebørn som i 1994 besøgte museet. Der var til undervisningsbrug udarbejdet undervisningsmateriale med billeder og opgaver på forskellige niveauer. Ved udstillingens åbning blev der serveret sigtebrød og erstatningskaffe!

Åbningen af udstillingen var tillige starten på en ny sæson, og det markeredes med en ny brochure. Brochurens forside er prydet af Hans Krogs tegning af Hjemstavnsgården, desuden indeholder brochuren en plan over gården. Teksten er blevet omredigeret, og som noget nyt er der nu en tysk tekst sammen med den danske og engelske.

Grundlovsmødet var i år lagt i hænderne på Socialdemokratiet og den lokale vælgerforening, det er jo tradition, at de politiske partier, der er repræsenteret i kommunalbestyrelsen i Glamsbjerg, skiftes til at afholde mødet. Mødets hovedtaler var boligminister Ole Løvig Simonsen og Jens Møller, Glamsbjerg - søn af kulturudvalgsformand Lars Møller.

I juni arrangerede foreningen en velbesøgt tur til Brobyskov, hvor Per Grau Møller, Odense Universitet var turleder.

Juni var i gammel tid høhøstens tid, og foreningen arrangerede den

17 juni en hødag på styrelsesmedlem Børge Jensens ejendom på Højbjergvej. Her blev slået hø med le og gammeldags slåmaskine, og der blev vist, hvordan man tidligere harede en le. Desværre holdt hverken slåmaskinen eller vejret.

»Regn blev ellers fra Sct. Hans og de kommende måneder en »mangelvare». I ugevis skinnede solen fra en skyfri himmel. Mange museer har klaget over bundrekorder i besøgstal, en stor del af turisterne foretrak havets kølighed fremfor kulturen. Hjemstavnsgården kan kun spore en lille tilbagegang; men antallet af solgte billetter er gået tilbage.

I juli kom et nyt og flot 2. oplag af Inger Møllers dejlige bagebog med opskrifter fra konerne i Gummerup by. Inger og Johannes Møller havde gennemarbejdet manuskriptet, og familien Møllers tidligere feriedreng Herbert Alsen, der nu er bogtrykker i Flensborg, stod for trykningen. Ved en filantropisk indsats er det lykkedes igen at have den populære bog til salg på museet. Det er en oplagt gaveidé, og som Inger Møller udtrykker det, er bogen lige til at sende i en konvolut.

Mensalgården holdt åbent hus, og der blev kalket og pudset på den gamle gård. Talerne var Bodil Sylvest, Ferritslev. Hun fortalte om mennesker, hun havde mødt gennem et langt liv som bondekone. Om

Majstangen rejses på toften inden Hjemstavnsgårdens Folkemusiklaug svinger sig i dansen.

søndagen var det lærer Jørgen Engholm, Ringe, der fortalte om Båg herred. Begge dage var der underholdning ved Pia Hansen og Villy Klüver.

I samarbejde med brugsen er der fremstillet en Glamsbjerg vin med flot billede af Hjemstavnsgården. Vinen, der kan købes i brugserne i Køng og i Glamsbjerg, giver 1 kr. pr. flaske i støtte til Hjemstavnsgården.

Årets fåredag blev afviklet i strående sol og med masser af varme. Det er virkelig en spændende dag, hvor der er nok for øjet at skue. De fynske fåreavlere formår til fulde at stable det store arrangement på benene, og hvert år kommer nye tiltag til. I år var det jernalderlandsbyen, hvor man bl.a. kunne se formaling af korn. Der »gik også ged« i fåredagen, idet nogle fynske gedeavlere viste deres dyr og produkter frem.

Midt i sommervarmen skulle der tænkes på den næste udstilling, der havde fået titlen »Min fynske barndom«. De fynske museer og Fyns Amt havde lagt op til et samarbejdsprojekt mellem museer, biblioteker, skoler, lokalhistoriske arkiver m.v., der alle skulle arbejde med emnet barndom før og nu. Vi valgte en udstilling centreret om emnerne: skole, leg og arbejde i perioden 1910-1970. Igen efterlyste vi gennem pressen genstande til udstillingen. Interessen for udstillingen var stor, og i de kommende uger væltede det ind med mekaniske tog, bamser, dukker, dukkestel, pigebøger, tøj og ikke mindst en række dejlige billeder fra forskellige perioder.

Fyns Amt støttede udstillingen med 3.000 kr., der blev brugt til trykning af plakat og brochurematerialer. Udstillingen åbnede midt i august, Mange kom for at se strutkjolen, legolegetøjet, Christelbillederne og Barbiedukken.

Høstfesten den 17. september blev, trods det dårlige vejr, en god dag. Festudvalget havde koncentreret sig om at vise høst og efterårsaktiviteter, så der blev tærsket langhalm, skåret hakkelse, presset æbler til most, støbt lys og slået reb. Som et nyt indslag var der rapstærskning. Børge Jensen, Langsted, havde dyrket rapsen uden brug af sprøjtemidler, høstet den med segl og bragt den til Hjemstavnsgården. I gamle dage tærskede man rapsen i marken for at hindre spild af frø. Til høstfesten blev vist, hvordan den helt specielle rapsslæde kørte rapsen til tærskepladsen. Tærskningen foregik på et rapssejl, her erstattet af en moderne presenning. Rapsen havde sin storhedstid i 1860erne og 70erne. Frøene blev presset og anvendt til lampeolie. For at understrege temaet »Min fynske barndom« havde vi kontaktet Odense Kvadriljen, der under ledelse af Birgit Andersen, viste børnefolkedans i storstuen. Høstfesten sluttede traditionen tro med, at der blev vættet for kål, og det sidste læs blev kørt hjem.

Alice Enghuus, Poul Kej, Karen Tommerup og Ulla Jervelund binder blomsterkranse til majstangen.

I 1993 modtog vi fra familien Vølund i Håstrup tilbud om en tørvekove, der skulle nedrives. Tørvekoven blev i februar måned opmålt af nogle sidsteårs studerende på Odense Tekniske Skole. Efterfølgende er der blevet foretaget nivellering og nummerering i samarbejde med Peter Johansen, Den fynske Landsby. Tørvekoven vil i den nærmeste fremtid blive nedtaget, og museet håber på støtte, således at den snart kan blive genopført.

De sidste par år har Lions Club ved julestuen vist dukketeater for børn. Formanden Villy Klüver har på Svendborg Museum haft god kontakt med dukketeaterforeningens fynske medlemmer. Som et led i projekt »Min fynske barndom«, blev det derfor bestemt, at der i efterårsferien og ugen op til denne skulle være en særudstilling om dukketeatre, og at der skulle spilles forestillinger på et af de gamle teatre for børn. Det blev forestillingerne Klods Hans og Rødhætte. Trods video og anden medieunderholdning blev det et tilløbsstykke, så der måtte ekstraforestillinger til!

I efterårsferien er det blevet tradition, at børn, forældre og bedsteforældre kan komme på museet. I år blev der budt på uldforarbejdning, træsløjd, syning, lysestøbning, smedning, gamle lege og meget mere. En virkelig god måde at formidle de gamle arbejdsteknikker på og vænne børnene til at komme på museet.

»Hej, du...«. Fåredagen i august. Foto: Triers Atelier.

Søndag den 15. oktober havde museet arrangeret en tur til Højbjergområdet, desværre var der ikke så mange deltagere i turen, der ellers bød på mange spændende oplevelser i kulturlandskabet.

Gummerup Skole og museet har indledt et samarbejde omkring et projekt, hvor børnene skal lære deres lokalområde at kende både før og nu. Børnene, der er fra 10-14 år, har fået en gennemgang af Gummerups udvikling fra 1200-tallet til i dag. De har været på byvandring i deres egen landsby og fået fortalt, om mejeriet, sprøjtehuset, bystævnet osv.

Lokalhistorisk arkiv i Glamsbjerg har haft et virkeligt aktivt år. Sidst i 1994 holdt landbrugshistorikeren Claus Bjørn to foredrag om landbrugets udvikling fra fællesskabstiden til andelstiden. To virkelig spændende foredrag om de lange linier i landbrugets historie.

For andet år i træk udkom i efteråret lokalhistorisk kalender, der i 12 billeder viser glimt af lokalområdets historie, såvidt muligt tilknyttet årstiderne. En ny og flot brochure på Lokalhistorisk arkiv fortæller om de mange muligheder, der er på arkivet, enten indfaldsvinklen er slægtsforskning eller lokalhistorie. Begge dele blev præsenteret ved et åbent hus arrangement. Også lokalhistorisk arkiv sluttede op om projektet »Min fynske barndom«. I ugen op til efterårsferien blev der indrettet fortælleværksted, hvor børn havde mulighed for at komme og høre, hvordan tidligere generationers opvækst var. Poul A. Jørgensen

fortalte om sin barndom i Glamsbjerg i 30erne og 40erne. Desværre har lokalhistorisk arkiv været nødt til at reducere åbningstiden således, at der nu er åbent fra kl. 13-18 hver onsdag og herudover efter aftale.

Normalt er der stille omkring museer i dagspressen; men i årets første måneder kom museerne for alvor i vælten. Kulturminister Jytte Hilden havde bedt nogle danske museumsfolk om at komme med et bud på en ny museumspolitik i Danmark. Museumsdirektør i Odense Bys Museer, Torben Grøngård kom med et meget drastisk forslag, hvorefter antallet af museer skulle reduceres meget kraftigt og erstattes af en central styring med en museumsadministration fordelt på nogle store regioner i Danmark (Fyn skulle således udgøre en region). Forslaget vakte megen modstand i museumskredse, og det var en enig museumsverden, der gik imod forslaget. Sagen står nu der, at der er udvalgt nogle forsøgsområder i Danmark, hvor ideen er samarbejde på tværs af kulturinstitutioner, museer, biblioteker osv. Kravene til de statsanerkendte museer vil være stigende i de kommende år, både hvad angår personale, lokaler og et økonmisk grundlag, der sikrer, at museet kan arbejde professionelt Også på Vestfyns Hjemstavnsgård satte diskussionen noget igang. Vi henvendte os nok engang til omegnskommunerne, hvor hver kommune er blevet bedt om at vælge en repræsentant. Assens kommune, Tommerup kommune, Årup kommune og Hårby kommunme har valgt repræsentanter, mens Broby kommune og Vissenbjerg kommune ikke ønsker at vælge en repræsentant. Den 19. september indkaldte museet til en orientering om, hvad et statsanerkendt museum er forpligtet til, hvad vi kan tilbyde kommunerne, samt de finansielle muligheder i forbindelse med et sådant arbejde. Det var meget skuffende, at kun tre kommuner deltog i mødet, og at der fra disse tre kommuners side ikke kunne loves stigende tilskud. Museets placering i et professionelt museumssamarbejde er derfor stadig uafklaret.

Året 1995 blev også året, hvor jeg har valgt at forlade min stilling som museumsinspektør på Vestfyns Hjemstavnsgård. Det har for mig været en meget tung beslutning; men jeg vil ikke lægge skjul på, at de seneste år har været meget vanskelige. Jeg vil gerne her benytte lejligheden til at takke de mange dejlige mennesker, jeg har mødt i forbindelse med mit arbejde. Jeg har lært meget om egnen, om folkelivet og de gamle minder, som jeg altid vil huske.

Driftsregnskab for Vestfyns Hjemstavnsforening 1994

		Udgifter	*Indtægter*
Personale		491.064	
Lokaler		96.427	
Inventar		10.346	
Samlinger		34.530	
Konservering		43.991	
Udstillinger		14.125	
Anden oplysningsvirksomhed		55.294	6.268
Andet kulturformidlende arbejde			35.000
Administration		95.573	
Entre		139	24.563
Ikke tilskudsberettiget husleje		4.000	
Renter			9.944
Kioskvirksomhed, momspligtig		15.486	19.126
Kioskvirksomhed, varelagerregulering		9.278	
Kassedifferencer			16
Tilskud:			
Fyns Amtskommune	43.091		
Glamsbjerg Kommune	294.000		
Hårby Kommune	1.000		
Assens Kommune	1.000		
Broby Kommune	2.000		341.091
Tilskud:			
Museumsforeningen, kontingenter	58.860		
Museumsforeningen, entreindtægter	6.120		
Private gaver	102.869		167.849
Statstilskud			296.717
Driftsunderskud		30.168	
		900.574	900.574

BALANCE PR. 31. DECEMBER 1994

		Aktiver	*Passiver*
Ejendomsværdi		1.100.000	
Aktier i Top Danmark A/S, nom. 300 kurs 1.030		2.181	
Tilgode tilskud		2.000	
Tilgode moms		768	
Varelager		27.605	
Amtssparekassen 761-00-00031		49.356	
Amtssparekassen 761-00-06242		2.492	
Amtssparekassen 761-05-03939		152.553	
Amtssparekassen 761-05-04404		11.890	
Girobank 6060730		4.501	
Girobank 0714135		2.246	
Kassebeholdning		2.212	
Kassebeholdning arkiv		172	
Byttepenge		300	
Skyldig A-skat/Arbejdsmarkedsbidrag			11.609
Skyldig ATP			1.037
Skyldige beregnede feriepenge			10.255
Skyldige omkostninger			25.279
Forudmodtaget kontingenter for 1995			13.620
Formue 1/1-1993	1.265.198		
Kursregulering aktier	909		
	1.264.289		
Driftsoverskud	30.168		1.294.457
		1.358.276	1.358.276

Gummerup, den 31/1-1995.

WILLY KLÜVER
formand

ELLEN CHRISTENSEN-DALSGAARD
museumsinspektør

Vi har revideret regnskabet for Vestfyns Hjemstavnsforening for året 1993.
Revisionen er udført i overensstemmelse med Instruks for regnskabsmæssig revision for museer, der modtager tilskud i henhold til »Lov om museer m.v.«.
Der er ved revisionen påset, at museumslovens krav og bestemmelser er overholdt.
Vi har ikke revideret museets samlinger. Iøvrigt henvises til revisionsprotokollat af 16. marts 1994.

Glamsbjerg, den 30. marts 1995.

REVISIONSFIRMAET K. D. JENSEN I/S

Ejner Wasthuus
registreret revisor

Susanne Thrane

Specifikation af private gaver

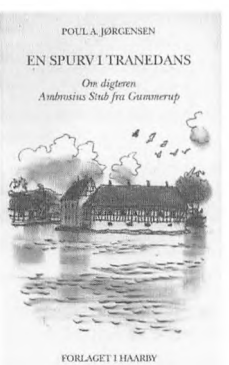
Hjemstavnsforeningen:

Kelsen A/S	1.000
Glamsbjerg Turistforening	32.000
Lions Club	5.000
De Fynske Fåreavlere	11.574
Foreningen Glamsbjerg	5.000
Poul A. Jørgensen, overskud ved salg af dyrlægebog	6.445
Krengerupfonden	25.000
Glamsbjerg Fjernvarme	3.550
	46.212

Lokalhistorisk Arkiv:

Anonym giver	8.300
Lions Club	5.000
	102.869

Boganmeldelse

En spurv i Tranedans
Tekst: Poul A. Jørgensen. Ill. Thormod Kidde..

Pris: kr. 120,-.

Poul A. Jørgensen har med denne bog om Ambrosius Stub kastet lys over den fynske digter, der blev glemt i sin samtid, men genopdaget i romantikken 100 år efter sin død.

Poul A. Jørgensen tager udgangspunkt i digterens opvækst i Gummerup og hans tidlige tilknytning til egnens herregårde, ikke mindst Søholm, hvor især Anna Barbara Chlarisius blev hans velynder og finansiør af skoletiden i Odense.

Studietiden i Købehavn bar aldrig frugt i form af en eksamen, men Stub knyttede her kontakter, der varede hele livet.

Gennem sit giftermål med Cathrine Schousboe knyttede Stub igen lokale bånd til det vestfynske og blev en kort tid gårdbesidder i Langsted, Verninge sogn.

Stubs liv var, som Poul A. Jørgensen så udmærket beskriver det, præget af dobbeltheden i hans sind, den geniale forfatter og den i pengesager og i forhold til ansvar for sin familie lemfældige person.

Bogen gengiver flere af Stubs digte, både kendte og ukendte.

Bogen kan varmt anbefales både som bidrag til Vestfynsk lokalhistorie og som bidrag til vor nationale litteraturhistorie.

Ellen Christensen-Dalsgaard

Bogen Forhandles i bogladen og på Vestfyns Hjemstavnsgård

Museet forhandler

Bøger og andet oplysnings- og undervisningsmateriale

Lise B. Jørgensen:
Vævning gennem tiderne ..... kr. 10,-

Jens Th. Uldall:
Fynske bondegårdstyper fra fortid til nutid, opgavehæfte hertil ..... kr. 10,-

Bygd nr. 3 1987:
Det fynske kulturlandskab, stavnsbåndsnummer med mange illustrationer og artikler bl.a. af Ellen Christensen-Dalsgaard ..... kr. 20,-

Bjarne Porsmose m.fl.:
1788-1988 Landboreformerne set herfra egnen omkring Hjemstavnsgården . kr. 10,-

Bjarne Porsmose:
Fra høvdingedømme til stationsby
Glamsbjergegnens historie gennem 10.000 år 144 s. indb. ..... kr. 25,-

Ellen Christensen-Dalsgaard:
Mark, gård og mennesker i 300 år – om landmålergårdens historie ..... kr. 10,-

Otto Reinholdt:
Kommunaltidende 1909-1980 registratur over artikler m.m. 175 sider ..... kr. 25,-

Mønsterark til navneklud:
fra museet, tegnet af Kirsten Hansen, samt forklarende tekst om symboler, ialt kr. 10,-

Inger Møller:
Bagværk brugt på Landmålergården 1910-30 ..... kr. 50,-

Lokalhistorisk kalender 1996 ..... kr. 55,-

Postkort i farver
pr. stk. ..... kr. 4,-
3 stk. ..... kr. 10,-

Vestfyns Hjemstavnsforenings ældre årsskrifter sælges
Der gøres opmærksom på, at enkelte årgange kan være udsolgt. .....
Årg. 1932-80 ..... kr. 10,-
Årg. 1981-89 ..... kr. 15,-
Årg. 1990-95 ..... kr. 60,-
Bøger og andet materiale kan købes eller bestilles på museet tlf. 64 72 16 00.
Der tillægges gebyr for porto.

Udstillinger og arrangementer i 1996

Udstillinger:

»Nydelsesmidler gennem tiderne«
– om tobak – øl og brændevin – kaffe/the – krydderier – sukkervarer m.m.
Fra 30. marts til 4. august.

»Modeller – lidt af hvert«
– landbrugets bygninger – interiører – redskaber m.m. i miniformat.
Fra 10. august til 20. oktober.

Arrangementer:

18. februar:	Fastelavnsfest, tøndeslagning og gamle lege for børn.
5. maj:	Majstang, folkedans og sanglege for voksne og børn.
5. juni:	Grundlovsfest, taler og sange.
3. august:	Fåredag – arrangeret af Fynske Fåreavlere.
15. september:	Høstfest.
15.-17. oktober:	Aktiviteter for børn i efterårsferien.
7. november:	Andespil, som i de gode gamle dage, for Hjemstavnsforeningens medlemmer.
1. december:	Julestue – arrangeret af Lions Club.

Foredrag:

I januar og februar måned på Hjemstavnsgården. Annonceres i lokalbladene.

Museets personale 1995

Museumsinspektør:
Ellen Christensen-Daalsgaard

Week-end kustode:
Lissy Klüver

Museumsforvalter (sæsonansat):
John P. Rasmussen

Jobtræning:
Bibliotekar Ann Lund Simonsen

De lokalhistoriske arkiver i museets virkeområde

Allested-Vejle Arkiv,
Allested-Vejle Skole, Skolevej 4, Allested, 5672 Broby.
Kontaktperson: Bente Engholm Rasmussen, tlf.: 62 69 12 72.
Åbningstid: 1. og 3. torsdag i måneden kl. 19.00-21.00 eller efter aftale.

Barløse og Sandager-Holevad Lokal Arkiv,
Salbrovadskolen.
Kontaktperson: H. A. Adsersen, tlf.: 64 79 13 42
Grindsmosevej 14, Barløse
Åbningstid: Efter aftale.

Broby Lokalhistoriske Forening,
Granvænget 25, Brobyværk, 5672 Broby.
Kontaktperson: Eva Therkelsen, tlf.: 62 63 21 90.

Dreslette Sogns Lokalhistoriske Arkiv,
Dreslette Forsamlingshus, Ørbækvej 1, 5683 Hårby.
Kontaktperson: Børge Steen Hansen, tlf.: 64 77 11 26
Åbningstid: Efter aftale.

Gamtofte og Søby-Turup Lokalhistoriske Arkiv,
Hesbjergvej 7, Turup, 5610 Assens.
Kontaktperson: Else Jørgensen, tlf.: 64 79 13 54.
Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 19.00-21.00.

Glamsbjerg Lokalhistoriske Arkiv,
Søndergade 3A, 5620 Glamsbjerg, tlf.: 64 72 10 09.
Kontaktperson: Ellen Christensen-Dalsgaard.
Åbningstid: Alle onsdage kl. 13.00-18.00 og efter aftale.

Helnæs Sogns Arkiv,
Kontaktperson: Carlo Jacobsen, tlf.: 64 77 13 19.
Åbningstid: 1. lørdag i måneden kl. 9.30-11.30 og hver 3. onsdag kl. 19.30-21.30 samt efter aftale.

Hårby Lokalhistoriske Arkiv,
Trunderupvej 8, 5683 Hårby.
Kontaktperson: Erik Albrechtslund, tlf.: 64 73 21 56.
Åbningstid: 1. mandag i måneden kl. 19.00-21.00.

Jordløse-Trunderup Lokalhistoriske Arkiv,
Jordløse Møllevej 13, 5683 Hårby.
Kontaktperson: Helle Bytoft, tlf.: 64 73 13 51.
Åbningstid: Sidste onsdag i hver md. kl. 19.00-21.00 +
hver torsdag kl. 13.00-15.00, lukket i juli md.

Kærum og Sønderby Lokalhistoriske Arkiv,
Spinderhuset, Prinsevej, 5631 Ebberup.
Kontaktperson: Børge Andersen, tlf.: 64 74 18 63.
Åbningstid: 1. tirsdag i hver måned kl. 19.00-21.00.

Nr. Broby Lokalhistoriske Arkiv,
Nr. Broby Skole, Egeballe 4, 5672 Broby.
Kontaktperson: Jens Holger Ingerslev, tlf.: 62 63 25 39.
Åbningstid: 1. og 3. torsdag i måneden kl. 19.00-21.00 eller efter aftale.

Sdr. Broby Arkiv,
Pontoppidanskolen, blok 2, kælderen, 5672 Broby.
Kontaktperson: Margit Larsen, tlf.: 62 63 21 10.
Åbningstid: 1. og 3. torsdag i måneden kl. 19.00-21.00.

Lokalhistorisk Arkiv for Tommerup Kommune,
Ryttergade 3, Brylle, 5690 Tommerup.
Kontaktperson: Niels Henrik Lindegaard, tlf.: 64 75 12 10.
Åbningstid: 1. mandag i måneden kl. 18.00-19.30 samt efter aftale.

V.Hæsinge-Sh.Lyndelse Arkiv
V.Hæsinge Skole, Birkevej 15, 5672 Broby.
Kontaktperson: Marie Kallehauge, tlf.: 62 68 12 58.
Åbningstid: 1. og 3. torsdag i måneden fra kl. 19.00-21.00
eller efter aftale.

Vissenbjerg Lokalhistoriske Arkiv,
Østedgade 11, Postboks 19, 5492 Vissenbjerg.
Kontaktperson: Ole Hansen.
Åbningstid: Efter aftale.

Aarup Kommunes Lokalhistoriske Arkiv,
Biblioteket, Bredgade 73, 5560 Aarup.
Kontaktperson: Willy Christensen, tlf.: 64 43 23 43.
Åbningstid: Alle onsdage 16.00-17.30, lukket i juli + i forb. m. ferier,
hvilket averteres.

Kommunekontaktudvalg, udpeget af omegnskommunerne:

ASSENS:
Kamma Hansen, Helnæsbyvej 18, 5631 Ebberup. Tlf. 64 77 13 43.
GLAMSBJERG:
Lars Møller, Dærupvej 10, 5620 Glamsbjerg 64 72 33 34.
HAARBY:
Verner Hansen, Nellemosevej 38, 5683 Haarby. Tlf. 64 77 10 86.
TOMMERUP:
Bjarne Møller, Assensvej 344, Frankfri, 5690 Tommerup. Tlf. 64 75 13 78
AARUP:
Peder Andersen, Bredgade 38, 5560 Aarup. Tlf. 64 43 12 09.

Hjemstavnsforeningens repræsentanter:

Lars Hansen, Dyrhøjvej 31, Kaslund, 5610 Assens. Tlf. 64 45 12 00.
Birgit Kappendrup, Turupvej 22, 5610 Assens. Tlf. 64 45 14 10.
Else Jørgensen, Heslevej 22, Hesle, 5610 Assens. Tlf. 64 79 13 55.
Erik Pedersen, Trollesøvej 12, Kirke Søby, 5610 Assens. Tlf. 64 74 15 01.
Erling Pedersen, Lerbjergvej 18, Saltofte, 5610 Assens. Tlf. 64 71 18 93.
Poul Lægdsgaard Madsen, Solvænget 14, 5610 Assens. Tlf. 64 71 14 13.
Knud Jørgensen, Bakkevej 18, Nr.Broby, 5672 Broby. Tlf. 62 63 19 53.
Kirsten Hansen, Bøgeskovvej 18, Helnæs, 5631 Ebberup. Tlf. 64 77 12 80.
Svenn Sørvin, Prinsevej 10, Ebberup, 5631 Ebberup. Tlf. 64 74 10 10.
Børge Andersen, Højtoften 21, Ebberup, 5631 Ebberup. Tlf. 64 74 18 63.
Christian Madsen, Mosemarksvej 6, Mosemarken, 5631 Ebberup. Tlf. 64 74 12 29.
Hans Madsen, Uglebjergvej 5, Ebberup, 5631 Ebberup. Tlf. 64 74 11 53.
Karin Rasmussen, Damtoften 36, 5600 Faaborg. Tlf. 62 61 19 65.
Otto Reinholdt, Søllestedvej 28, 5620 Glamsbjerg. Tlf. 64 72 17 15.
Hans Jørgen Hansen, Vedtoftevej 2, 5620 Glamsbjerg. Tlf. 64 45 11 72.
Bente Piil, Højrupvej 38, 5620 Glamsbjerg. Tlf. 64 72 30 33.
Bent Jørgensen, Bakkevej 8, Glamsdalen, 5620 Glamsbjerg. Tlf. 64 72 14 05.
Anders K. Pedersen, Klaregade 25, Gummerup, 5620 Glamsbjerg. Tlf. 64 72 31 48.
Niels Peder Bang, Broløkketoften 10, Ørsted, 5620 Glamsbjerg. Tlf. 64 45 11 82.
Lis Lene Hansen, Gåsemosen 12, Snave, 5683 Haarby. Tlf. 65 77 12 66.
Inge Rasmussen, Ungersbjergvej 15, 5683 Haarby. Tlf. 64 77 10 31.
Inge Nielsen, Kragemosevej 5, Banggårdene, 5683 Haarby. Tlf. 64 77 10 91.
Jens Bisgaard, Kirkemarken 30, Sarup, 5683 Haarby. Tlf. 64 73 16 59.
Jørgen Jørgensen, Egevej 38, 5683 Haarby. Tlf. 64 73 36 12.
Poul Erik Larsen, Holmevej 13, Holmene, 5683 Haarby. Tlf. 64 73 34 09.
Jørgen Mikkelsen, Gestelevvej 26, Ringe, 5750 Ringe. Tlf. 62 62 17 07.
Thyge Schjerning, Krengerupvej 38, 5690 Tommerup. Tlf. 64 75 11 90.
Oscar Hansen, Krengerupvej 88, Naarup, 5690 Tommerup. Tlf. 64 75 10 79.
Julius Dyrst, Hinsløkken 23, Verninge, 5690 Tommerup. Tlf. 64 75 12 94.
Helge Leo Pedersen, Bankevej 5, Frøbjerg, 5560 Aarup. Tlf. 64 45 13 14.
Jørgen Christensen, Kaslundvej 14 Ørsbjerg, 5560 Aarup. Tlf. 64 43 13 70.
Torben Christian Larsen, Krogsbølle Bygade 43, 5450 Otterup. Tlf. 64 87 16 85.

Dreslette lokalhistoriske forenings repræsentant for Mensalgaarden i Skaarup:

Jørgen Hansen, Skaarupvej 10, 5683 Haarby. Tlf. 64 77 11 72.

HJEMSTAVNSFORENINGENS STYRELSE

Forretningsudvalg:

Willy Klüver, formand,
Klaregade 23, Gummerup, 5620 Glamsbjerg. Tlf. 64 72 27 67.

Børge Nielsen, næstformand,
Kragemosevej 17, Strærup mark, 5683 Haarby. Tlf. 64 77 19 20.

Carsten Nielsen, kasserer,
Åhaven 8, Køng, 5620 Glamsbjerg. Tlf. 64 72 35 53.

Hans Jørgen Andersen, sekretær,
Elmegaard, Dærupvej 65, 5620 Glamsbjerg. Tlf. 64 72 11 43.

Lars Møller, valgt af Glamsbjeg kommune,
Dærupvej 10, 5620 Glamsbjerg. Tlf. 64 72 33 34.

Styrelse:

Alice Enghuus,
c/o Dansk Blindeinstituts Dagcenter,
Tingvallavej 52, 5210 Odense NV. Tlf. 66 16 28 77.

Pia Hansen,
Benzons Allé 1, 5250 Odense SV. Tlf. 66 12 66 51.

Kirsten Brunslev,
Ebberupvej 13, Voldtofte, 5620 Glamsbjerg. Tlf. 64 73 17 54.

Ulla Jervelund,
Voldtoftevej 38, Voldtofte, 5620 Glamsbjerg. Tlf. 64 73 36 43.

Keld Nielsen,
Voldtoftevej 27, Voldtofte, 5620 Glamsbjerg. Tlf. 64 73 17 62.

Børge Jensen,
Højrupgyden 11, Langsted, 5590 Tommerup. Tlf 64 75 14 36.

Niels Bjørgmose,
Fåborgvej 119, Gummerup, 5620 Glamsbjerg. Tlf. 64 72 12 89.

Henrik Jørgensen,
Byvejen 49, Gummerup, 5620 Glamsbjerg. Tlf. 64 72 32 33.

Poul Kej,
Møllegyden 14, Turup, 5610 Assens. Tlf. 64 79 13 50.

Verner Hansen,
Hesselhøjvej 20, Brobyværk, 5672 Broby. Tlf. 62 63 11 122.